

Matias Moisio

ANNETUN MYYTTI JA TRANSCENDENTAALINEN FENOMENOLOGIA

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2024

TIIVISTELMÄ

Matias Moisio: Annetun myytti ja transsendentaalinen fenomenologia
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Filosofia
Joulukuu 2024

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen annetun myytin haastetta transsendentaaliselle fenomenologialle. Annetun myytti tarkoittaa suoraan tavoitettavaa käsitteellistä jäsennystä, joka ankkuroi kognitiiviset toimintomme maailmaan. Tutkielman kannalta keskeisimmät myytin muodot ovat episteeminen, semanttinen ja kategorinen muoto. Annetun myytin hylkääminen perustuu sen episteemisen ja semanttisen muodon tapauksessa annettuuden käsitteen sisäiseen ristiriitaisuuteen. Kategorinen annettu taas rampauttaa käsitteellisten kehysten toimintaa, koska se estää niiden rajoittamattoman uudistamisen.

Husserlilaisen transsendentaalifenomenologian on esitetty perustuvan annetun myyttiin. Tutkielmassa käsitellyt ongelmat koskevat fenomenologista tietoteoriaa, erityisesti suoran havaitsemisen eli originaarisen annettuuden roolia siinä, sekä transsendentaalifenomenologian metodologiaa. Fenomenologisen reduktion avulla fenomenologiassa on tarkoitus tavoittaa puhtaita annettuuksia, ja näiden avulla esittää kuvaus siitä, miten maailma konstituoituu tietoisuudessa. Tätä varten suoritetaan luonnollisen asenteen irtikytkentä eli epokhe. Fenomenologinen reduktio on kriitikoiden mukaan menetelmä, joka perustuu etuoikeutetun ja itsenäisen tarkastelutason tavoittamiseen irtikytkemällä osa käsitteellisen kehysten ominaisuuksista. Fenomenologisten tulosten täytyy silloin perustua annetun myyttiin, koska ne tavoitetaan kehysten muista ominaisuuksista riippumattomasti.

Esitän, että transsendentaalinen fenomenologia välttää annetun myytin ongelmat. Fenomenologian tietoteoreettiset sitoumukset ovat fallibilistisiä, ja tämän vuoksi ne eivät ole tarpeeksi vahvoja myyttiseen annettuuteen tietoteoreettisessa mielessä. Epäilyksettömän varmat eli apodiktiset väitteet transsendentaalisesta subjektiviteetista taas oikeutetaan reflektiolla, jossa annettua sisältöä koetellaan menetelmällisesti. Transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteen tarkastelu fenomenologisen reduktion avulla siis välttää kategorisen annettuuden, koska menetelmällä saavutettujen tulosten oikeutus ei perustu niiden annetuksi tulemiseen.

Avainsanat: Annetun myytti, fenomenologia, transsendentaalifilosofia, naturalismi, epistemologia, ontologia, Edmund Husserl, Wilfrid Sellars

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
2. Annetun myytti ja fenomenologinen tietoteoria	5
2.1 Tiedon lajit	6
2.1.1 Kokemuksen rooli tiedossa.....	6
2.1.2 Propositionaalinen tieto	7
2.1.3 Tiedon oikeuttamisen periaatteet.....	7
2.2 Annetun myytti ja tietoteoria	8
2.2.1 Aistidateorian paradoksi	8
2.2.1 Sellarsin dilemma ja yleinen argumentti episteemistä annettuutta vastaan.....	10
2.2.2 Tieto-oppi ilman myyttiä: itseäänkorjaavuus ja radikaali fallibilismi	11
2.3 Episteeminen annettuus fenomenologisessa tietoteoriassa	12
2.3.1 Fenomenologinen teoria aistisisällöistä	14
2.3.2 Originaarinen annettuus.....	16
2.3.3 Kuinka kokemus voi oikeuttaa tietoa? Havaintoraportit ja originaarinen annettuus	19
2.4 Husserlilainen foundationalismi.....	21
2.4.1 Abduktio, tieto ja tiede.....	23
2.5 Kokemus ja käsitteelliset kehykset: fenomenologinen Sellars-kritiikki	24
3. Kategorinen annettuus ja transsendentaalinen fenomenologia.....	28
3.1 Kategorinen annettuus ja käsitteelliset kehykset	29
3.2 Epokhe, reflektio ja tietoisuuden immanentti annettuus	32
3.3 Transsendentaalinen reduktio ja kategorinen annettuus	35
3.3.1 Intentionaalisuus, korrelaatio ja reduktio	38
3.4 Fenomenologian tulokset ja evidenssi	39
3.4.1 Fenomenologisen filosofian systemaattisuudesta: mitä Sachs ja Christias tarkalleen ottaen kritisoivat?	40
3.4.2 Reduktio, reflektio ja evidenssi	43
4. Transsendentaalifilosofia ja tieteellinen maailmankuva	50
4.1 Taustaoletukset ja epokhe: luonnollisen asenteen irtikytkennän merkitys.....	50
4.2 Fenomenologinen menetelmä ja transsendentaaliset tulokset	54
4.3 Synoptinen kuva ja transsendentaalinen subjektiviteetti	56
5. Yhteenveto	59
Lähdeluettelo.....	61

1. Johdanto

Transsendentaalisen fenomenologian motivaatio on tarjota filosofialle tieteellinen menetelmä, jonka avulla voidaan muodostaa oikeutus tiedon objektiiviselle pätemiselle. Edmund Husserlin (1859–1938) matematiikan filosofiasta käynnistynyt filosofinen tarkastelu laajeni fenomenologisen menetelmän kehityksen myötä yleiseksi tieteeksi, jonka avulla on tarkoitus selvittää kokemusmaailman ja eri tieteiden sekä tiedon muotojen välisiä suhteita. Fenomenologia merkitsi Husserlille juuri ensimmäistä filosofiaa: perimmäisten perusteiden esittämistä. Maailman olemisen kohdataan aina subjektiivisessa tietoisuudessa. Kuitenkin maailmaa koskevan tietomme on tarkoitus olla objektiivista, eli sen pätevyyden tulee ylittää subjektiivisen tietoisuuden rajan. Fenomenologisessa filosofiassa tämän mahdollisuus on tarkoitus oikeuttaa immanenteilla kuvauksilla subjektiviteetin välttämättömistä eli transsendentaalisista rakenteista. Fenomenologiassa pyritään siis esittämään tietoisuuden sisäinen eli immanentti oikeutus transsendenttia eli tietoisuuden rajat ylittävää koskevalle tiedolle. Tätä varten suoritetaan fenomenologinen reduktio, jonka avulla voidaan tarkastellaan maailmaa tietoisuuden korrelaattina.

Fenomenologinen reduktio alkaa epokhella eli luonnollisen asenteen yleistesin irtikytkenällä. Luonnollisen asenteen yleistesin irtikytkenä tarkoittaa maailman tietoisuudesta riippumattoman olemisen rajaamista tarkastelun ulkopuolelle. Näin on tarkoitus rajata maailman olemisen etukäteen asettavat evidenssin muodot tarkastelun ulkopuolelle, jotta voidaan esittää fenomenologisia kuvauksia niiden subjektiivisesta konstituutiosta. Esimerkiksi luonnontieteellisiä tuloksia ei siis voida hyödyntää, koska niiden pätevyys on juuri tarkoitus oikeuttaa reduktion jälkeen. Maailma siis tematisoidaan tutkimuskohteeksi subjektiivisena muodosteena, jonka rakenteita tarkastellaan fenomenologisen reflektion avulla. Reduktion jälkeen maailman subjektiivinen konstituutio voidaan jäsentää tarkoittavan eli noettisen aktin ja tälle kuuluvan noemaattisen komponentin korrelatiivisena rakenteena. Erilaisten olioiden olemisen tapojen voidaan todeta vastaavan erilaisten noettisten aktien ja noemaattisten komponenttien systemaattisia korrelaatioita. Transsendentaalinen fenomenologia on noesis-noema-korrelaation reflektiivistä tutkimusta fenomenologisessa asenteessa, joka saavutetaan luonnollisen asenteen yleistesin irtikytkenällä.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan ”annetun myytin” kritiikin haastetta transsendentaaliselle fenomenologialle. ”Annetun myytti” on Wilfrid Sellarsin (1912–1989) esittämä nimitys käsitykselle,

että jonkinlainen totuudenmukainen käsitteellinen jäsennys voidaan tavoittaa kokemuksesta sellaisenaan. Tarkoituksena on siis arvioida, kuuluuko transsendentaalifenomenologiseen menetelmään ongelmallinen oletus subjektin käsitteellisen kognition ja maailman perustavan rakenteen välisestä suorasta yhteydestä.

Annettuuden täsmällinen luonne ja sen rooli kognitiossa voi vaihdella paljonkin: Sellars mainitsee myytin esiintyvän eri muodoissaan lukuisissa erilaisissa filosofisissa systeemeissä ja tunnetuilla ajattelijoina Aristoteleesta Hegeliin. Annetun myytti ei siis ole yksittäinen epistemologinen tai metafyyminen kanta, vaan kokoelma toisiinsa liittyviä taustaoletuksia. Suurin osa annetun myytistä käydystä keskustelusta on kuitenkin liittynyt empiristiseen tietoteoriaan analyttisen filosofian kontekstissa. Viimeaikaisessa filosofisessa keskustelussa on korostettu annetun myytin laaja-alaista soveltumista erilaisten filosofisten kantojen kritiikkiin. Kategorisen annetun myytin ja sen hylkäämisen seuraukset tietoteoreettisille, tieteenfilosofisille, merkitysteoreettisille ja ontologisille näkemyksille ovat keskeisiä aiheita. Keskustelussa tieteellisen käsitteistön ja arkijärkisen maailmankuvan suhteesta annetun myytin hylkääminen mahdollistaa tiukan naturalistisen position. Koska suoraan annettua käsitteellistä kehystä ei ole olemassa, myös intuitiivinen tapamme hahmottaa maailmaa on mahdollista korvata selitysvoimaisemmalla tieteellisellä käsitteistöllä. Sellarsilaisessa naturalismissa juuri radikaali fallibilismi, eli perustava mahdollisuus korvata mikä tahansa käsitteellisen kehyksen osa, takaa koko käsitteellisen järjestelmän oikeutuksen.

Annetun myytin on esitetty olevan haaste fenomenologiselle tietoteorialle, semantiikalle sekä transsendentaalifilosofialle. Koska maailmaa on tarkoitus tarkastella reduktion avulla siten kuin se suoraan ilmenee, ja näin esitettyjen kuvausten on tarkoitus oikeuttaa maailmaa koskevan tiedon mahdollisuus, näyttää fenomenologia perustuvan ongelmallisella tavalla annettuuteen. Annettuus liittyy siis transsendentaalisen subjektiviteetin perustavaan asemaan suhteessa muihin käsitteellisiin käytäntöihin: reduktion vuoksi kaikki maailmasta tulee olla mahdollista selittää tietoisuuden itsensä muodoilla, jotka tavoitetaan suoraan fenomenologisessa reflektiossa.

Tutkielmassa tarkoituksena on esittää transsendentaalisesta fenomenologiasta systemaattinen tulkinta, joka 1) välttää annetun myytin, 2) on yleisesti yhteensopiva sellarsilaisen naturalismin kanssa ja 3) perustuu ajantasaiseen Husserl-tutkimukseen sekä muodostaa koherentin position. Tutkielmassa esittämäni tulkinnan tarkoitus on purkaa transsendentaalifilosofian ja naturalismin välistä jännitettä sekä mahdollistaa fenomenologisen menetelmän integroiminen sellarsilaiseen naturalismiin. Tällä tavoin fenomenologisia menetelmiä on mahdollista hyödyntää sellarsilaisten arkijärkeä ja tieteellistä maailmankuvaa koskevien kysymyksenasettelujen tarkastelussa. Annetun

myytin ja transsendentaalifenomenologian vertailun on tarkoitus myös ottaa kantaa keskusteluun fenomenologian naturalisoimisesta. Esitän funktionalistisen tulkinnan transsendentaalifilosofian tuloksista, jolloin husserlilainen fenomenologia voidaan käsittää analogisesti sellarsilaiseen transsendentaalisen kielitieteen ohjelman kanssa. Mikäli ratkaisu toimii, sellarsilainen teoria tarjoaa mahdollisuuden selittää transsendentaalisten rakenteiden perustavuus tinkimättä sitoumuksesta ontologiseen naturalismiin. Lisäksi fenomenologiset menetelmät mahdollistavat transsendentaalisten kuvausten laajentamisen kielellisistä käsitteellisistä kehyksistä yleiseksi representaatiojärjestelmien ja maailman suhteen transsendentaalisten ehtojen tarkasteluksi.

Husserlilainen fenomenologia kytkeytyi ensisijaisesti saksankielisen Euroopan tieteellisen filosofian kehitykseen 1800-luvulla. Fenomenologista filosofiaa on kuitenkin kehitetty moniin erilaisiin suuntiin 1900-luvun aikana sekä tällä vuosituhannella. Husserlin ajattelun pohjalta liikkeelle lähteneet fenomenologiset suuntauksat eroavat sitoumuksiltaan ja menetelmiltään huomattavasti toisistaan. Husserlin ajattelun transsendentaalinen käänne tulkittiin aikalaiskeskustelussa subjektiivisen idealismin muodoksi. Tämän vuoksi husserlilaisesta fenomenologiasta irtaantui ns. realistinen fenomenologia. Lisäksi erityisesti Edith Stein ja Martin Heidegger vaikuttivat uudenlaisten fenomenologian tulkintojen kehittymiseen, joista tuli mannermaisessa filosofiassa tunnettuja. Tässä tutkielmassa keskitytään husserlilaiseen transsendentaaliseen fenomenologiaan. Fenomenologisen filosofian ja loogisen empirismin esitetään usein olevan eurooppalaisen akateemisen filosofian jakautumisen mannermaiseen ja analyttiseen filosofian alkulähde. Analyttisen filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen suhde oli pitkään katki, ja traditioiden välistä keskustelua ei juurikaan tapahtunut. Toisaalta fenomenologinen filosofia on ollut keskeistä formaaliohtologian ja mereologian teorian kehittämässä, mitä kautta fenomenologisella filosofialla on vahva yhteys analyttiseen metafysiikkaan. 2000-luvulla suuntausten jakolinjojen väljennyttä on kuitenkin avattu yhä enemmän keskustelua fenomenologian ja analyttisen filosofian menetelmien yhdistämisestä. Fenomenologiaa hyödynnetään laajalti myös mielenfilosofian ja kognitiotieteen alalla. Tässä tutkielmassa aiheena on juuri husserlilainen fenomenologia. Käsite ”fenomenologia” viittaa siis husserlilaiseen fenomenologiaan, ellei toisin mainita. Tutkielmassa ei ole kuitenkaan tarkoitus tehdä varsinaista filosofian historiallista Husserl-tutkimusta, vaan esittää tulkinta transsendentaalisesta fenomenologiasta systemaattisena ja käyttökelpoisena filosofisena menetelmänä. Yksittäisten fenomenologisten tulosten sijaan argumentaation pääpaino on fenomenologisen evidenssin muodoissa ja fenomenologian metateoreettisissa tarkasteluissa. Tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimmät primäärilähteet ovat saatavilla suomennoksina, ja tutkielmassa viitataan pääsääntöisesti niihin. Husserl-tutkimukselle tavanmukainen Husserliana-

aineiston yksityiskohtainen tarkastelu ei ole tässä tutkielmassa tarpeen, koska työssä ei ensisijaisesti pyritä ratkaisemaan Husserl-tutkimuksen tulkintakiistoja tai esittämään täsmällistä tulkintaa Husserlin transsendentaalista fenomenologiaa koskevista käsityksistä tiettyinä ajanhetkenä. Viitataan Husserlin kirjoituksiin sivunumeroiden lisäksi kunkin pykälän mukaisesti, jotta primäärilähteiden vertaaminen tarvittaessa onnistuu käytetystä painoksesta riippumatta. Kun tutkielmassa otetaan kantaa tulkintakiistoihin tai historiallisen Husserlin ajattelun kehitykseen, viitataan nykyaikaiseen Husserl-tutkimukseen. Sellarsilaisen filosofian tulkinnan osalta primäärilähteiden lisäksi nojataan sellarsilaisiin kirjoituksiin pääsääntöisesti 2000-luvulta.

Tutkielmassa on kolme käsittelylukua. Luvussa 2 käsittelen annetun myytin episteemistä versiota ja vertaan fenomenologisen tietoteorian ominaisuuksia episteemiseen annettuuteen. Ensin esittelen episteemistä foundationalismia ja mm. loogisten empiristien aistidatateoriaa, joita kohtaan annetun myytin kritiikki on alkujaan esitetty. Siirryn tästä käsittelemään yleisesti episteemistä annettua, sen hylkäämisen perusteita, ja sellarsilaista radikaalin fallibilistista epistemologiaa. Seuraavaksi siirryn arvioimaan fenomenologisen tietoteorian suhdetta episteemiseen myyttiin. Käsittelen fenomenologista aistidatateoriaa, evidenssin ihannetta eli *periaatteiden periaatetta* sekä fenomenologista foundationalismia. Luvun lopuksi käsittelen lyhyesti joidenkin fenomenologioiden esittämää kritiikkiä sellarsilaista tietoteoriaa, erityisesti psykologista nominalismia kohtaan. Puolustan sellarsilaista tietoteoriaa kritiikiltä esittämällä fenomenologisen kritiikin perustuvan liian tiukkaan tulkintaan kielellisen toiminnan roolista kognitiivisissa toiminnoissa. Luvussa 3 käsitellään annetun myytin yleisintä eli kategorista muotoa, ja tämän haastetta fenomenologian menetelmille ja perustuloksille. Esittelen aluksi kategorisen annetun myytin ja käsittelen syitä sen hylkäämiselle sekä tämän seurauksia. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin fenomenologista reduktiota ja noesis-noemakorrelaatiota. Tämän jälkeen esitän kategorisen annetun perusteella muotoillun kritiikin transsendentaalifenomenologiaa kohtaan, ja arvioin kritiikin onnistumista. Pyrin osoittamaan, että fenomenologian tulkitseminen kategorisen annetun muodoksi perustuu mielivaltaiseen rajaukseen fenomenologian osa-alueista ja fenomenologisen evidenssikäsityksen liian vahvaan tulkintaan. Luvussa 4 käsittelen hieman tarkemmin fenomenologisen reduktion merkitystä suhteessa luonnolliseen asenteeseen ja sen puitteissa toimivaan tieteelliseen tietoon. Selvennän fenomenologian merkitystä eideettisenä tieteenä, jonka tulosten oikeutus ei riipu empiirisistä seikoista, mutta joka on siitä huolimatta produktiivisessa suhteessa empiiriseen tutkimukseen. Lisäksi esitän tulkinnan transsendentaalisuudesta representaatiojärjestelmien funktionaalisten ominaisuuksien koetteluna, jonka voi tulkita analogisesti sellarsilaiselle transsendentaaliselle representaatiojärjestelmien teorialle. Lopuksi teen yhteenvedon tuloksista.

2. Annetun myytti ja fenomenologinen tietoteoria

Tietoteorian perusongelma on tiedon oikeutuksen selittäminen. Useimmilla on jonkinlaista tietoa maailmasta; saatamme tietää esimerkiksi kellonajan, termodynamiikan periaatteet tai kaupassa käyntiä varten laaditun ostoslistan sisällön. Millä perusteella tällaisia käsityksiä on mahdollista pitää oikeutettuna? Foundationalistisessa tietoteoriassa tiedon oikeutus palautuu *perususkomuksiin* (Lammenranta 2022, s. 40). Useimmiten perususkomusten ajatellaan syntyvän tavalla tai toisella kokemuksesta. Ajatuksena on, että tieto maailmasta palautuu pohjimmiltaan jonkinlaiseen kokemukselliseen rakenteeseen, joka on itsessään oikeutettu ja joka tarjoaa oikeutuksen muulle tiedolle. Tällainen perusta on näin esitettyä *annettu*, eli sitä itseään ei enää oikeuteta muiden seikkojen avulla.

Tässä luvussa tarkastellaan annetun myytin tietoteoreettista eli episteemistä muotoa ja arvioidaan fenomenologisen tietoteorian suhdetta myyttiin. Fenomenologinen tietoteoria on syytä erottaa fenomenologiasta yleisesti. Husserl katsoo fenomenologian olevan perustava tiede suhteessa filosofian muihin osa-alueisiin: epistemologiset ja ontologiset kysymykset, siinä missä eettiset tai kielenfilosofisetkin, vaativat lopulta fenomenologisen reflektion avulla muodostetun oikeutuksen (Husserl 2021/1931, s. 12–14/§3). Husserlin ohjelma perimmäisten perusteiden esittämisestä transsendentaalifenomenologisen reflektion avulla voitaisiin kuitenkin hylätä, ja silti sitoutua fenomenologisen reflektion avulla muodostettuihin tieto-opillisiin kantoihin. Tässä mielessä luvun tarkastelu on siis riippumatonta yleisemmästä transsendentaalifenomenologisen annettuuden ongelmasta, joka koskee fenomenologian itsensä metateoriaa. Argumentin edetessä sivutaan kuitenkin myös perustavampia fenomenologisia tarkasteluja, ja näihin kysymyksiin palataan tarkemmin luvussa 3, kun käsittelyyn otetaan transsendentaalifenomenologia ja kategorinen annettuus.

Aloitin tarkastelun esittelemällä episteemisen annettuuden käsittelylle relevantteja tietoteoreettisia käsitteitä. Annetun tulee olla muodoltaan *propositionaalista* ja *suoraa* tietoa, joka voi toimia perususkomuksina foundationalistisessa oikeuttamisen teoriassa. Taustaa eriteltyäni käsittelen lyhyesti myytin tunnetuinta muotoa, loogisen empirismin aistidatakäsitystä. Aistidataa vasten esittelen Sellarsin dilemmana tunnetun argumentin episteemistä annettuutta vastaan. Tämän jälkeen

siirryn tarkastelemaan episteemisen annetun myytin suhdetta fenomenologiseen tietoteoriaan. Fenomenologian tietoteoreettisia ominaisuuksia arvioin aistisisältöjen käsitteellistykseen, originaarisen annettuuden ja fenomenologisen foundationalismin kannalta. Lisäksi vertailen yleisemmin sellarsilaista tietoteoriaa luvussa esiteltyihin fenomenologisiin käsityksiin, ja lopuksi käsittelen lyhyesti fenomenologista Sellars-kritiikkiä.

2.1 Tiedon lajit

Foundationalistisessa tietoteoriassa ajatellaan, että kaiken tiedon oikeutus voidaan palauttaa tiettyihin perususkomuksiin. Perususkomustiedon tulisi olla siis taustaoletuksetonta, suoraa sekä kykenevää välittämään oikeutuksensa toisille uskomuksille. *Empiricism and the Philosophy of Mind* –teoksessa¹ Sellars esittää argumentin, jonka tarkoituksena on osoittaa tällaisen tiedon olevan mahdotonta. Hän nimittää oletusta tällaisista perususkomuksista *Annetun myytiksi (Myth of the Given)*. (Sellars 1997/1956, s. 13–14.) Myytin keskeinen ajatus siis on, että voidaan paikantaa tiedossa olevien asiointilojen rakenne, jonka jokainen osa on tavoitettu suoraan, ja tämän rakenteen avulla voidaan oikeuttaa kaikki muu tieto. (em., s. 68–71.) Seuraavaksi tarkastellaan hieman tarkemmin, mitä tämä käytännössä tarkoittaa.

2.1.1 Kokemuksen rooli tiedossa

Tietomme ja taitomme voidaan jakaa kahteen pääluokkaan: opittuihin ja sisäsyntyisiin. Sisäsyntyisenä taitona voi pitää vaikkapa hengittämistä: kenenkään ei ole tarvinnut opettaa meitä hengittämään, vaan elävinä organismeina hengittäminen on meihin sisäänrakennettua toimintaa. Sen sijaan hengityksen pidättäminen on opittu taito: pitkiä aikoja hengittämättä jättäminen vaatii aktiivista harjoittelua. Myös esimerkiksi käveleminen, piirtäminen ja puhuminen ovat opittuja taitoja. Tietoteoriassa jakoa opittuun ja sisäsyntyiseen vastaa karkeasti empirismi ja rationalismi. Empirismi perustuu käsitykseen, että tietoa voidaan saavuttaa kokemuksen avulla muista seikoista riippumatta. Rationalismin peruseriaate taas on, että on olemassa jonkinlaista sisäsyntyistä tietoa, joka ei riipu pätevyytensä kannalta mistään koetusta. (DeVries 2005, s. 95.) Annettuuden kannalta keskeistä ei kuitenkaan sinänsä ole, onko tieto sisäsyntyistä vai ympäristöstä omaksuttua. Sen sijaan annetussa tiedon tulee olla *suoraa* ja ennakko-oletuksetonta. *Suora tieto* ei edellytä järkeilyä eli päätelmien

¹ Tästä eteenpäin ”EPM”.

tekemistä. (O'Shea 2007, s. 107.) Tyypillinen esimerkki suorasta tiedosta on arkinen havainto: kun näen puun, en muodosta puun olemassaoloa koskevaa uskomustani päätelmien perusteella. Puun havaitseminen itsessään on syy pitää uskomusta puun olemassaolosta oikeutettuna. Sen sijaan tietoni esimerkiksi puun lehdissä tapahtuvasta fotosynteesistä perustuu järkeilyyn: yhdistän puuta koskevia havaintojani kasvien toimintaperiaatteista oppimaani, ja tällä perusteella muodostan uskomuksen, että havaitsemani puu todella yhteyttää. Esimerkkitapauksessa suoran tiedon kohteena on arkipäiväinen olio. 1900-luvun taitteen analyyttisessä filosofiassa suoran tiedon kohteeksi käsitettiin sen sijaan useimmiten aistidata. Aistidatan introdusoiminen perususkomusten kohteeksi perustui pyrkimykseen löytää kiistämättömän varmoja perususkomuksia foundationalismin tueksi. (em., s. 108.)

2.1.2 Propositionaalinen tieto

Propositionaalinen tieto tarkoittaa tosiasioita koskevia uskomuksia. Tyypillisesti propositionaalinen *tieto* (engl. *Knowledge-that*) erotetaan taidoista (engl. *Knowledge-how*) (Ryle 1949/1986, s. 28–32; Sellars 1991/1962, s. 7). Propositionaalinen tieto on keskeisessä asemassa tietoteoreettisessa keskustelussa, koska sitä tarvitaan päättelmissä. Päätelmät ovat propositioiden välisiä relaatioita, joiden avulla propositiot voidaan johtaa toisista. (Rosenberg 2007, s. 216.)

Kolmanneksi tiedon muodoksi analyyttisen filosofian traditiossa on ehdotettu tuttuustietoa (engl. *Knowledge by acquaintance*) Tuttuustiedon kohteena ovat asiantiloja koskevien uskomusten sijaan asiat itse. Tuttuustieto tarkoittaa yksinkertaisesti kykyä tunnistaa pätevästi kyseiset asiat ilman muuta. Käsitettä käyttivät loogiseen empirismiin kytkeytyvät ajattelijat, ja sen introdusoi Bertrand Russell. (Lammenranta 2022, s. 9.) Loogiset empiristit ajattelivat aistidatan tulevan tavoitetuksi tuttuustiedon avulla. Kyseessä eivät siis olisi propositionaaliset uskomukset, vaan suoraan muodostuvat episteemiset tilat, joiden avulla sitten olisi tarkoitus johtaa oikeutus erilaisille propositionaalisille uskomuksille.

2.1.3 Tiedon oikeuttamisen periaatteet

Tiukka foundationalismi edellyttää yksisuuntaisuutta oikeutuksen suhteen: perususkomukset muodostavat oikeutuksen toisille uskomuksille, mutta näitä perususkomuksia eivät oikeuta muut seikat. Vahvassa foundationalismissa näiden perususkomusten tulee olla myös kumoutumattomia, eli

epäilyksettömän varmoja. (Lammenranta 2022, s. 40–41.) Foundationalismin lisäksi annettuudella on historiallinen yhteys tiedon oikeutuksen internalistiseen teoriaan (O’Shea 2007, s. 108). Internalismissa korostetaan subjektin sisäisiä seikkoja tiedon oikeuttamisen kannalta. Tämä liittyy käsitykseen, että oikeutettujen uskomusten tapauksessa subjektilla tulee olla pääsy uskomusten perusteisiin. Vastapari internalismille on eksternalismi, jossa tiedon selittämisen kannalta keskeisenä pidetään ensisijaisesti subjektin ulkopuolisia seikkoja. (Lammenranta 2022, s. 70–71.)

Foundationalismin ja internalismin tietoteoreettiset vastaparit ovat koherentismi ja eksternalismi. Koherentismissa tiedon oikeutuksen katsotaan perustuvan perususkomusten sijaan uskomusjoukon rakenteellisiin ominaisuuksiin: uskomusten kokonaisuudessa uskomukset tukevat toinen toisiaan (DeVries 2005, s. 96.) Eksternalismissa oikeutus käsitetään subjektin ulkoisista seikoista riippuvaiseksi, mikä takaa sen riippumattomuuden subjektille annetuista sisällöistä. Tiukka eksternalismi tekee kuitenkin myös vaikeaksi käsittää, millä tapaa voimme itse asiassa pitää uskomuksiamme oikeutettuina. Useat tieto-opilliset näkemykset pyrkivätkin yhdistämään sekä foundationalistisia, koherentistisia, eksternalistisia kuin internalistisiakin käsityksiä. Sellarsin episteemistä annettuutta vastaan esittämä kritiikki on ensiaskel hänen oman, hybridimuotoisen tietoteoriansa esittelyssä. (em., 2005, s. 98.) Sellarsin omia tieto-opillisiä näkemyksiä käsitellään tarkemmin fenomenologisen tietoteorian käsittelyn yhteydessä.

2.2 Annetun myytti ja tietoteoria

2.2.1 Aistidatateorian paradoksi

Annettu episteemisenä kategoriana perustuu käsitykseen, että maailma vaikuttaa mieleemme tavalla, josta voimme muodostaa sellaisenaan oikeutettuja päätelmiä. Annettuuden tietoteoreettinen tehtävä on siis mahdollistaa foundationalistisille perususkomuksille sopiva kokemuksen muoto. (Sellars 1997/1956 s. 15–17.) Annettuuden avulla foundationalististen perususkomusten oikeutus voidaan selittää siten, että tietyt asiat ovat itsessään luonteeltaan tiedollisia, ja sopivia oikeuttamaan myös toisia asioita. Episteeminen annettu on siis sisältö, jonka ilmeneminen subjektille tekee siitä itsessään oikeutetun. Tällaisten itsensä oikeuttavien sisältöjen avulla pyritään oikeuttamaan muita maailmaa koskevia uskomuksia. (em.) Episteemisen annetun tulisi siis olla itsestään selvää sekä toimia perusteena toisille uskomuksille. Itsestäänselvyys taas voidaan samaistaa suoraan tietoon, eli ei-päättelyllisyyteen, tai yleisemmin ennakko-oletuksettomuuteen (De Santis 2019, s.180).

1950-luvun puoliväliin tultaessa analyyttisen filosofian piirissä vallitsi laajalti konsensus, että lupaavin kandidaatti annettuudelle olisi aistidata. (esim. Moore, Russell, Broad, Price, Ayer) Aistidatalla tarkoitettiin jonkinlaisia laadullisia kokemuksia: värejä, makuja, ääniä, tuntemuksia ja niin edelleen. Loogisen empirismin tavoitteena oli johtaa näistä tuttuustietoon perustuvista annetuista sisällöistä loogisten konstruktioiden avulla fysikaalisia objekteja ja koko maailmaa koskeva tietomme. (Hatfield 2021.) Empiristisen foundationalismin mallissa havaintoraporteista² johdetaan oikeutus muille uskomuksille. Aistidatateoretikot ajattelevat aistidataa kuvaavien havaintoraporttien tulevan suoraan oikeutetuiksi jo aistidatan ilmenemisen vuoksi. Aistidata olisi siis sisäsyntyistä tietoa, joka tarjoaa internalistisen oikeutuksen foundationalistisen tietoteorian perususkomuksille. Sellars esittää aistidatan, sisäsyntyisyyden ja propositionaalisen tiedon yhdistämisen kuitenkin johtavan loogiseen ristiriitaan, jossa annettuuden kriteerit pakottavat hylkäämään jonkin sen ominaisuuksista.

A. Siitä, että x aistii punaisen aistisisällön s , seuraa, että x tietää päättelemättä, että s on punainen.

B. Kyky aistia aistisisältöjä on synnynnäinen.

C. Kyky tietää tosiasioita muotoa " x on ϕ " on opittu.

A:sta ja B:stä yhdessä seuraa ei-C; B:stä ja C:stä seuraa ei-A; ja A:sta ja C:stä seuraa ei-B.

(Sellars 1997/1956, s. 21)

Paradoksi syntyy sekaannuksesta, kun sisäsyntyinen kykymme kokea laadullisia kokemuksia samaistetaan kykymme muodostaa arvostelmia asiantiloista suoraan. Uskomusiemme syntyä selitettäessä on luontevaa ajatella sisäisten tilojen aiheuttavan tietynlaisia uskomuksia. Tästä kuitenkin lipsahdetaan ajatukseen, että nämä tilat itsessään myös ovat episteemisiä perusteita uskomuksille. Aistimelliset tilat siis siirretään propositionaalisten intentionaalisuuden piiriin, ja siten intentionaalisuuden katsotaan perustuvan alkuperäiseen aistimelliseen intentionaalisuuteen. Keskeinen virhe episteemisen aistidatateorian taustalla on siis kausaalisten syiden ja perusteluiden sekoittaminen. Annettuuteen vetoava tietoteoreetikko sekoittaa toisiinsa kaksi erilaista syytä uskomusten muodostumiselle: sen, että tietty aistimellinen tila voi aiheuttaa kausaalisesti tietyn uskomuksen, ja sen, että propositionaalinen sisältö antaa perusteen tietylle uskomukselle. Näin aistimuksilla käsitetään olevan normatiivista voimaa, jota tiedon oikeuttaminen edellyttää. (em., s. 21–25; Brassier 2014, s. 103–104; De Santis 2019, s. 180–181.)

² *Havaintoraportti* on Sellarsin käyttämä tekninen nimitys havaintojen perusteella muodostetuille uskomuksille. Nimityksen tarkoituksena on välttää konnotaatio sisäisiin tiloihin. (ks. DeVries 2005, s. 107)

2.2.1 Sellarsin dilemma ja yleinen argumentti episteemistä annettuutta vastaan

EPM:ssä Sellarsin argumentaatio kohdistuu enimmäkseen juuri aistidatateoriaan. Tieto-opillista annettuutta ei kuitenkaan ole välttämätöntä rajata koskemaan tällaisia sisältöjä. DeVries & Triplett (2000) toteavat annetun myytin olevan mikä tahansa tila, jolla on episteemistä painoarvoa silkan toteutumisen ansiosta.

Epistemologisessa keskustelussa argumentti episteemistä annettuutta vastaan tunnetaan nimellä “Sellarsin dilemma”:

- (1) Jos tietoisuudella ei ole propositionaalista sisältöä, se ei kykene oikeuttamaan uskomuksia.
- (2) Jos tietoisuudella on propositionaalinen sisältö, se vaatii itse oikeutuksen.

(Lammenranta 2022, s. 45–46).

Sellarsin dilemman tausta-ajatus on esitetty yksityiskohtaisemmin DeVriesin ja Triplettin tekemässä rekonstruktiossa EPM:n pääargumentista: Yleisesti tiedon perustaminen annettuuteen vaatisi annetun uskomuksen³ olevan episteemisesti itsenäinen, eli riippumaton muista uskomuksista, sekä kykenevä välittämään oikeutuksensa toisille uskomuksille. Vaatimuksista seuraa ristiriita. Jotta annettu uskomus voi oikeuttaa toisen uskomuksen, täytyy sen kyetä toimimaan perusteena oikeutettavalle uskomukselle. Oikeutetusti uskomuksesta toiseen siirtyminen edellyttää päätelmää, jossa oikeuttavasta uskomuksesta johdetaan oikeutusta kaipaava uskomus. Siispä annetulla uskomuksella täytyy olla propositionaalinen muoto. Annettu ei voi siis olla esimerkiksi arvostelman objekti itsessään tai vaikkapa aistidata. Mikään uskomus, joka edellyttää päätelmiä, ei voi olla episteemisesti itsenäinen. Annetun sisällön tulisi siis olla uskomus, jota ei ole oikeutettu päätelmän avulla. Kokemus, joka ei perustu päättelyyn, ei siis voi myöskään olla episteemisesti itsenäistä. Tästä seuraa johtopäätös, että empiirinen päättelyyn tai suoraan havaintoon perustuva tieto ei voi olla episteemisesti itsenäistä. Siispä ei voi olla mitään episteemistä annettua. (DeVries & Triplett 2000, s. 104–105, ks. myös DeVries 2005, s. 118).

Partikulaareilla asioilla täytyisi olla episteemistä painoarvoa, jotta ne voisivat toimia oikeuttajina propositionaalisten uskomusten oikeuttamisessa. Käsitys, että näin voisi olla, perustuu sekaannukseen episteemisen ja ontologisen järjestyksen välillä. Sellarsille tieto on normatiivinen

³ Suomennan DeVriesin ja Triplettin käyttämän englanninkielisen käsitteen “*item*” muotoon “uskomus” esityksen selkeyden vuoksi. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että mitään varsinaista sitoumusta uskomusten tai subjektin ontologisesta luonteesta ei ole tarkoitus muodostaa.

käsite. ”Kun tilaa luonnehditaan tiedoksi, kyse ei ole tilan empiirisestä kuvaamisesta, vaan sen pitämisestä oikeutettuna: että väitteen puolesta on mahdollista esittää perusteita.” (Sellars 1997/1956 s. 75–76) Loogisten empiristien suosima tuttuustieto ei siis episteemisen annetun myytin kritiikin perusteella yksinkertaisesti sovi tiedon oikeuttamiseen. Sellars kerta kaikkiaan kiistää tuttuustiedon mahdollisuuden: ”asiat eivät ole tiedossa, tosiasiat ovat” Tosiasiat ovat propositionaalisia, kuten ”jokin on niin ja näin” tai ”jokin on tietynlaisessa suhteessa johonkin muuhun”. (em., s. 15–17, suom. oma)

2.2.2 Tieto-oppi ilman myyttiä: itseäänkorjaavuus ja radikaali fallibilismi

Annettuuteen perustuvan foundationalistisen tieto-opin ongelma siis on, että itsenäistä perustaa käsitteelliselle kognitiolle ei ole mahdollista muodostaa johdonmukaisesti. Itsenäistä perustaa saatetaan foundationalismin muodon mukaan hakea empiirisestä kokemuksesta, sisäsyntyisistä periaatteista tai mistä tahansa annetuksi käsitetyistä ilmentymästä (Sellars 1997/1956, s. 7). Sellarsin tarkoituksena ei kuitenkaan ole väittää, etteikö empiirisen kokemuksen perusteella muodostetuilla uskomuksilla eli havaintoraporteilla olisi tiedon oikeuttamisessa erityinen rooli. Empiirisen tiedon oikeutus kyllä perustuu havaintoraportteihin, mutta havaintoraporttien itsensä luotettavuus perustuu käsitteellisen kehyksen oikeutukseen. Käsitteellistä kehystä taas ei oikeuteta tällaisten peruslauseiden avulla. Käsitteellisen kehyksen luotettavuuden takaa sen osien koherentistinen keskinäisriippuvuus, ja episteeminen itseään korjaavuus. Itseään korjaavuuden avain puolestaan on nk. radikaali fallibilismi. Mikä tahansa käsitteellisessä kehyksessä esiintyvä seikka voidaan periaatteessa hylätä. (em., s. 77–79; Christias 2018, s. 517.) Käsitteellinen kehys hahmotetaan rakenteeksi, jonka luonteesta seuraa velvollisuus käyttää sitä totuudenmukaisesti. Tämä tarkoittaa, että on kielenkäyttäjien yhteisön vastuulla, että havaintoraportit esiintyvät luotettavasti oikeiden asiantilojen yhteydessä. Toisin sanoen kieliyhteisön jäsenten virheellistä käsitteiden käyttöä on syytä kritisoida. (O’Shea 2007, s.78–86.) Radikaali fallibilismi mahdollistaa tämän käytännön kiinnittymisen maailmaan ilman annettua yhteyttä tiettyjen käsitteellisten elementtien ja maailman asioiden välillä, koska kehystä on aina mahdollista parannella. Kun mikä tahansa osa kehystä voidaan hylätä, on kehystä mahdollista korjata entistä tarkemmin vastamaan juuri havaintojamme, ja täten minimoida maailman ja käsitteellisen kehyksemme väliset ristiriidat. (Williams 2009, s. 180–183.)

2.3 Episteeminen annettuus fenomenologisessa tietoteoriassa

Episteeminen annetun myytti on siis haaste foundationalistiselle tietoteorialle. Perususkomusten rooli tiedon oikeuttamisessa johtaa annetun myyttiin, koska perususkomusten tulisi olla sekä riippumattomia muista uskomuksista että kykeneviä siirtämään oikeutuksensa toisille uskomuksille. Seuraavaksi tarkastelen, onko fenomenologisen tietoteorian piirissä tällaisella tavalla ongelmallisia sitoumuksia. Fenomenologisen tiedonkriitikin tavoitteena on juuri tietomme perimmäinen oikeuttaminen. (Husserl 2021/1931, s. 15–16; ks. myös Esim. Zahavi 2003, s. 44; Berghofer 2020) Husserlin tietoteoreettisten ihanteiden on usein katsottu olevan vahvan foundationalismin mukaisia (Drummond 1991; Mohanty 1998). Siispä on syytä arvioida, koskeeko annetun myyttiä kohtaan esitetty kritiikki joitakin fenomenologisen tietoteorian ominaisuuksia.

Keskeisin foundationalistinen piirre fenomenologisessa tietoteoriassa on originaarinen annettuus. Originaarinen annettuus on fenomenologisen tietoteorian peruspilari, jonka mukaan evidenssin ideaali on asian käsitteellistäminen siten kuin se suorassa havainnossa ilmenee. Originaarisen annettuuden avulla on tarkoitus rajata havainto sitä ohjaavista ennakko-oletuksista, jotka eivät tule kokemuksessa suoraan annetuiksi, sen itseannettuuden piiriin. (Zahavi 2003, s. 45.) Originaarisesti annettu voi periaatteessa olla millainen tahansa havainnon kohde: yhteenlaskun tulos, arkipäiväinen olio tai omat mielentilamme, kuten uskomukset ja aistimukset. Fenomenologinen oikeutus tiedolle on tarkoitus muodostaa immanentisti annettuun pitäytymällä, jolloin kokemuksessa ilmenevä voidaan tavoittaa sen itseannettuuden puitteissa. Tästä immanentista annetusta on sitten tarkoitus muodostaa oikeutus transsendentin postuloimiselle. Immanenttius tarkoittaa olemuksellisella väistämättömyydellä subjektiivisen kokemuksen yhteyteen kuuluvaa, kun taas transsendentti ylittää tietoisuuden piirin ja on siitä erillinen. (Husserl 1995/1950, s. 53–58.) Kun havaitsen vaikkapa esineen pöydälläni, on tuo esine oletetusti tietoisuudestani riippumatta olemassa. Tarkastelen siis tietoisuuteni rajat ylittävää transsendenttia objektia, joka jatkuu siitä riippumatta. Sen sijaan, kun keskityn tarkastelemaan havaintoani tuosta esineestä, huomaan tarkasteluni kohteen itsensä olevan riippuvainen tietoisuudestani: tarkastelemani ilmiötä ei yksinkertaisesti voi tavoittaa ilman sitä konstituoivaa subjektiviteettia, ja se on siis immanenssin piirissä.

Immanentteja sisältöjä tarkastellaan suorittamalla fenomenologinen reduktio, jossa luonnollisen asenteen yleisteesi maailman itsessään olemisesta irtikytetään. Irtikytettä menetelmänä tarkoittaa eräänlaista huomiotta jättämistä. Tarkoituksena on kiinnittää huomio siihen, mitä kokemuksessa

tosiasiallisesti ilmenee. Kun irtikykentä transsendentin maailman suhteen on toteutettu, ei ilmiöiden merkitys enää riipu luonnollisen asenteen puitteissa tehdyistä arvostelmista. Näin tavoitetuista immanenteista ilmiöistä on siis tarkoitus oikeuttaa luonnollisen asenteen piirissä muodostetut käsitykset ajallis-tilallisesta kausaalista maailmasta. Rajaamalla tarkastelu immanentteihin sisältöihin on tarkoitus kuvata asiat kuten ne tulevat originaarisesti annetuiksi. Tausta-ajatus on vastaava kuin Descartesin skeptisen filosofian motiivi: voimme epäillä kaikkea tietoisuuden piirin ulkopuolista, mutta sitä, että jokin todella ilmenee tietoisuudelle, ei ole mahdollista kiistää. Husserlin motivaatio immanenttiin tarkasteluun pitäytymisessä on siis tavoitella apodiktisia eli epäilyksettömän varmoja tuloksia. (Husserl 1995/1950, s.47–49.) Originaarisesti annetut immanentit sisällöt näyttävät siis olevan suoran tiedon muoto, jonka avulla on tarkoitus oikeuttaa kyseenalaiset transsendentit postulaatit. Näin tulkittuna fenomenologinen tietoteoria vaikuttaa olevan foundationalismin muoto, jossa immanenssi käsitetään annettujen perususkomusten tasoksi. Tämä taas johtaisi episteemiseen annetun myyttiin.

Originaarisen annetun rooli fenomenologisessa tietoteoriassa on moninainen: ensinnäkin sitä voidaan tarkastella analogisesti loogisen empirismin aistidatateorioihin. Tällöin immanenssissa tavoitetut aistisisällöt ovat ongelmallisesti annettu sisältö. Toisaalta originaarinen annettu yleisenä periaatteena vaikuttaa episteemisen myytin uhkaamalta käsitykseltä riippumatta tavoitettujen kohteiden ominaislaadusta. Tässä luvussa keskitytään juuri näihin kahteen originaarisen annettuuden muotoon. Lisäksi originaarinen annettu myös fenomenologisen evidenssin ihanteena synnyttää yleisemmän ongelman koko fenomenologisen menetelmän kestävydestä. Fenomenologisen reflektion metateoria on kuitenkin vain johdannaisesti varsinainen epistemologinen kysymys. Fenomenologisen reflektion avulla muodostetut tietoteoreettiset näkemykset ottavat suoraan kantaa siihen, millä tavalla maailmaa koskevia uskomuksia voidaan oikeuttaa. Sen sijaan fenomenologisen menetelmän itsensä periaatteet koskevat tämän oikeuttamisen mahdollisuuksien selvittämiseen kytkeytyviä transsendentaalisia periaatteita. Näiden kysymysten asianmukainen käsittely vaatii annetun myytin laajemman, kategorisen version tarkastelua. Asiaan paneudutaan luvussa kolme.

Alaluvussa 2.3.1 käsittelen fenomenologista aistidatateoriaa ja Williamsin argumenttia, jonka mukaan kyseessä ei ole ongelmallisella tavalla annettu sisältö. Tämän jälkeen osiossa 2.3.2 siirryn originaarisen annettuuden käsittelyyn. Berghoferin argumenttia seuraten osoitan, minkä vuoksi originaarinen annettu ei ole annetun myytin muoto. Tämän jälkeen siirryn yleisemmälle tasolle käsittelemään husserlilaista foundationalismia. Maltillisiksi, abduktiivisen päättelyn sallivaksi foundationalismiksi tulkittuna fenomenologinen tieto-oppi vaikuttaa pystyvän väistämään

episteemisen annetun haasteen kokonaan. Lopuksi arvioin, millä tapaa maltillinen foundationalismi ja episteemistä annettuuta vastaan esitetyt argumentit suhteutuvat toisiinsa.

2.3.1 Fenomenologinen teoria aistisisällöistä

Husserlin käsitys aistisisällöistä on hyvin samankaltainen kuin aistidatateoriat. Lisäksi varsinaisen fenomenologisen tutkimuksen ulkopuolella fenomenologiaa käytetään monesti terminä kuvaamaan laadullista kokemusta ja sen ominaisuuksia, tai ylipäänsä kuvailevaa lähestymistapaa erilaisiin ilmiöihin. Fenomenologia ja aistidatateorioiden kaltaiset käsitykset yhdistetäänkin usein toisiinsa. (Palette 2021, s. 58–59.) Husserl esittää aistisisältöjen olevan havaintokokemustemme rakenneosia: olioiden havainnointi on mahdollista systemaattisesti ilmenevien aistisisältöjen ansiosta. Havaittu kohde voidaan siis jäsentää aistisisältöjen järjestelmällisinä ilmentyminä. Aistisisällöt ovat immanenssin piirissä eli konstitutiivisessa yhteydessä tietoisuuteen. (Husserl 2017, s. 86–93/§44–46.) Fenomenologisen immanenssin motivointi taas muistuttaa loogisten empiristien käsitystä aistidatasta. Molemmissa tarkoituksena on rajata suora tieto koskemaan välittömästi tietoisuudelle läsnä olevaa. Mikäli aistisisällöistä sitten konstruoidaan arkipäiväiset objektit, joiden merkitys palautuu aistisisältöjen keskinäisiin suhteisiin, vaikuttaa havaintotietomme oikeutus perustuvan juuri aistisisältöjen annettuuteen. Kun nämä aistisisällöt on tavoitettu fenomenologisella reflektiolla itseannettuina immanentteina sisältöinä, näyttää aistimellinen annettu olevan vaarassa ajautua myyttiin. (Williams 2021, s. 6376–6377.) Williams kuitenkin esittää, että fenomenologinen käsitys aistimellisestä annetusta ei ole immanentista luonteestaan tai konstitutiivisesta suhteestaan olioihin huolimatta myyttinen. Tämä johtuu apprehension roolista fenomenologisessa havainnon teoriassa. (em., s. 6381.)

Husserl jaottelee havaintokokemuksen aistimelliseen annettuun (myöhemmin hyleettiseen) ja apprehensiiviseen⁴ (myöhemmin noeettiseen) aktiin, joka muodostaa havainnolle käsitteellisen sisällön. Hyleettinen data eroaa havainnoista juuri siinä, että sillä ei ole varsinaista käsitteellistä muotoa ennen apprehensiivista aktia. (Husserl 2017, s. 169–173/§85.) Aistisisällöt vaativat siis apprehensiivisen aktin muodostuakseen varsinaisiksi havainnoiksi (Williams 2021, s. 6088). Tarkalleen ottaen Husserl ei pidä aistisisältöjen ilmenemistä ilman siihen kytkeytyvää kognitiivista aktia havaitsemisena lainkaan (Mulligan 1998, s. 83; Palette 2021, s. 63). Tarkalleen ottaen ei

⁴ Myöhemmässä tuotannossa Husserl siirtyy apprehensio-käsitteen hyödyntämisestä noeettis-noemaattiseen intentionaalisuuden malliinsa, mutta aistisisältöä käsitellessä käytän termiä apprehensio, sillä keskustelu aistisisältöjen roolista kytkeytyy tässä erityisesti Husserlin varhaisimpiin fenomenologisiin kirjoituksiin. Noesis-noema-korrelaationa hahmotetun intentionaalisuuskäsitteen tarkempi käsittely on vuorossa luvussa 3.

myöskään ole annettuja aistisisältöjä, johon käsitteitä sovelletaan, vaan nekin ovat jo aistimellisten ja apprehensiivisten toimintojen yhteistyön tulosta (Williams 2021, s. 6380–6381).

Apprehensio tarkoittaa siis immanenttia tietoisuuden aktia, jossa jäsentymättömään aistisisältöön kytketään käsitteellinen sisältö. Tämän aktin ansiosta aistisisältö kykenee ylipäänsä viittaamaan johonkin. (Shim 2011, s. 10.) Myös aistisisältöön itseensä kohdistuva havainto (kuten huomio “näen punaisen kolmion”) edellyttää siis jo itsessään apprehensiivista aktia, joka antaa kontingentin käsitteellisen sisällön ilmenevälle. Kyse ei siis näytä olevan annetun myytin kaltaisessa mielessä itsenäisestä sisällöstä. Williams myös huomauttaa aistisisältöjen olevan Husserlin mukaan mereologiselta luonteeltaan momenteja. *Loogisissa tutkimuksissa* kehitetyn mereologisen teorian mukaan momentit ovat juuri olemassaololtaan riippuvaisia osia, joita ei ole mahdollista tavoittaa ilman toisia momenteja (Williams 2021, s. 6387.) Episteemisen annetun tulisi olla riippumatonta muista sisällöistä, mikä ei määritelmällisesti ei ole momentille mahdollista.

Husserl esittää aistidatan introdusoimisen vaativan kaksitasoista abstraktiota, jossa kohteen transsendentti oleminen täytyy ensin sulkeistaa, ja tästä vielä irtikytkeä tilallinen hahmotus, jotta aistidatan käsite saadaan muodostettua. Aistimukset eivät siis tule annetuiksi suoraan kokemuksessa, vaan ne tavoitetaan reflektiivisen abstraktion avulla. Emme johda aistisisällöistä objekteja, vaan kohteen havainto vasta tekee mahdolliseksi aistisisällön tavoittamisen. (Williams 2021, s. 6387.) Aistisisällöt eivät täten ole annettu pohjakerros vaan kognitiivista toimintaa edellyttävä havaintojen luokka siinä missä muutkin.

Aistisisältöjen annettuutta vastaan on myös se seikka, että niiden mieleen sisältyy väistämättä välittömästi annettua laajemmalle ulottuvia implisiittisiä arvostelmia. Aistisisällöillä, kuten muillakin havainnoilla on horisontti, eli tällainen implisiittisiä arvostelmia sisältävä modaalinen rakenne, joka jäsentää kokemusta. Kun kohtaamme punaisen aistisisällön ja muodostamme arvostelman siitä punaisena, tähän sisältyy esimerkiksi oletus siitä, että muut havainnoijat havaitsevat sen myös punaisena. (Soffer 2003, s. 309.) Aistisisältöjen käsitteellistäminen juuri havainnon kohteina siis muodostaa niille olemuksensa mukaisen horisontin. Niiden täysi merkitys ei siis tässäkään mielessä tule annetuksi suorassa intuitiossa.

Horisontin käsitteellä on mielenkiintoinen yhteys Sellarsin tietoteoriaan: Sellars esittää, että käsitteiden luotettava käyttö sisältää aina jo suoraan annettua laajemman implisiittisten arvostelmien rakenteen. Yksinkertaisiinkin aistimuksia koskeviin arvostelmiin kuuluu oletuksia esimerkiksi havainnoinnin aikana vallitsevista ympäristön olosuhteista ja havaittajan itsensä mielentilasta. Kokemuksen jatkuvuus vaatii tietynlaisen modaalisen horisontin. (Sellars 1997/1956, s. 73–79) Tällä

on myös suora yhteys siihen, minkä vuoksi episteeminen annettuus ei voi pohjimmiltaan olla itsenäinen: keskinäisriippuvuus tekee mahdottomaksi minkään riippumattoman perustan määrittämisen. Tällainen semanttisesti holistinen kehys on selvästi analoginen fenomenologisessa tarkastelussa käytetylle horisontaalisuuden käsitteelle: yksittäiset annetut havainnot sisältävät aina horisontteja, jotka vaikuttavat tosiasiallisen merkityksen muodostukseen.

Aistiseen annettuuteen perustuva tietoteoria edellyttäisi, että aistisisällöillä on erityinen asema suhteessa tietoomme muista objekteista. Niiden tulisi kyetä toimimaan perustana muita havainnon kohteita koskeville arvostelmillemme. Husserlin käsitys asiasta on päinvastainen. Havainnossa annettu on siis juuri kyseinen havaittu arkijärkinen objekti eikä sen aistimelliset konstituentit. On fenomenologisesti ensisijaista, että asiat näyttäytyvät – eivät niiden konstituentit. (Palette 2021, s. 61.) Williams huomauttaa, että tämä on myös yhtäpitävää Sellarsin käsityksen kanssa. (Williams 2021, s. 6383) Aistimellista annettuutta käsitellessään Sellars toteaa, että juuri julkisesti havaittavat arkijärkiset objektit ovat annettuudesta puhuttaessa intuitiivinen lähtökohta, josta voidaan päätelmien avulla johtaa aistidata. Episteemisen annettuuden keskeinen virhe on ajatus, että tämä voitaisiin kääntää toisin päin varmemman tiedon saavuttamiseksi. (Sellars 1981a, s. 19–20.) Abstrahoidut aistisisällöt kun riippuvat arkipäiväisten objektien kanssa jakamastaan käsitteellisestä kehyksestä ja lisäksi ovat monimutkaisemman käsitteellisen operaation tulosta.

2.3.2 Originaarinen annettuus

Syytös aistisisältöjen episteemisestä annettuudesta perustuu niiden originaariseen tavoittamiseen immanentissa intuitiossa. Husserlin aistisisältökäsityksen puolustaminen taas perustuu huomioon, että tarkalleen ottaen aistisisällöt eivät tule annetuksi itsessään, vaan ainoastaan havaintojen momentteina. Immanentti originaarinen annettuus on kuitenkin keskeinen osa fenomenologista havainnon teoriaa. Tarkalleen ottaen aistisisältöjen ongelmallisen statuksen torjuminen edellä esitetyllä tavalla siis ainoastaan siirtää ongelmaa.

Teoksessa *Ideoita fenomenologiasta ja fenomenologisesta filosofiasta* Husserl esittelee periaatteiden periaatteen. Periaatteiden periaate on fenomenologinen evidenssin ihanne, jonka mukaan ”[...] jokainen originaarisesti antava intuitio on tiedon oikeutuksen lähde [...]” Originaarisesti antava intuitio tarkoittaa kokemusta, jossa kokemuksessa kohdattu ilmiö vastaa täysin siitä muodostettua käsitystä. “[...] kaikki mikä tarjoutuu meille ’intuitiossa’ originaarisesti [...], on otettava vastaan sellaisena kuin se tarjoutuu, mutta vain niissä rajoissa, joissa se silloin tarjoutuu.” Originaarisesti

annettu tulee siis itsessään annetuksi, eli siihen ei liity minkäänlaisia implisiittisiä intentioita, joiden mahdollisen intuitiivisen täyttymyksen käsitys olettaisi. (Husserl 2017/1913, s. 54/§24).

Originaarisen intuitiossa annettuuden vastapari on postulaation ja päätelmien avulla tavoitettu kohde. Originaarinen annettuus vastaa siis pitkälti aikaisemmin esitettyä *suoran tiedon* käsitettä. Originaarisesti annettujen asioiden on myös nimenomaan tarkoitus toimia perustana uskomusjärjestelmällemme. Käsitys liittyy fenomenologiseen analyysiin erilaisista tavoista suuntautua objektiin. Husserl ajattelee havainnon kohteiden voivan tulla originaarisesti annetuiksi eli suoraan havaituiksi sellaisena kuin ne itsessään ovat. Originaarisesti annettu kohde tulee annetuksi siten, että sen olemukseen kuuluvat intentionaaliset horisontit ovat täyttyneet. Originaarisesti annettu objekti itsessään tulee siis kohdatuksi intuitiossa. Muunlaisissa intentionaalisissa akteissa objektiin vain viitataan merkin avulla. (Zahavi 2003, s. 32–35.)

Arkinen nyrkkisääntö ”ei savua ilman tulta” sopii mukavasti originaarisen annettuuden havainnollistamiseen: kun näemme savupatsaan horisontissa, päättelemme useimmiten sen aiheutuvan tulipalosta. Tällöin tulipalo tulee tietoisuutemme kohteeksi välillisesti, suoraan havaitun savupatsaan ja siitä tehtyjen päätelmien avulla. Tulipalo itse ei siis ole originaarisesti annettu. Savupatsas sen sijaan on originaarisesti annettu: kokemus savupatsaasta vastaa suoraan käsitystämme siitä, mikä savupatsas on. Siinä missä savupatsas on merkki *tulipalosta*, se ei ole merkki *itsestään*. ”Merkin” voi tässä ymmärtää laajasti: kun tarkastelen kartasta vuoristomajan sijaintia, tulee objekti minulle annetuksi viittaavan intention avulla. Kun taas havaitsen vuoristomajan edessäni, on kyseessä minulle suoraan annettu objekti (Wiltsche 2012, s. 108–109).

Originaarinen annettuus on evidentiaalisesti perustavampi kuin muut kohteeseen suuntautuvat aktit, ja se perustuu kohteen itsensä suoraan annettuuteen. Originaarinen annettuus saattaa siis olla juuri sellainen perusta tiedolle, mikä annetun myytin kritiikillä on tarkoitus kiistää. Vaikuttaa siis siltä, että aistisisältöjen annettuuden väistäessäänkin Husserl saattaa ajautua suoran realismin tyyppiseen annetun myyttiin. Fenomenologisessa immanenssissa annetut kohteet olisivat tällöin pikemminkin kokemuksessa kohtaamamme maailman arkiset struktuurit, kuten esineet, ihmiset ja eläimet. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen. Originaarisen annettuuden rooli tietoteoriassa on kuitenkin tarpeeksi hienovaraisesti jäsentynyt, että sitä on mahdollista puolustaa annetun myytin kritiikiltä.

Philipp Berghofer on esittänyt, että originaarinen annettuus ei ole annetun myytin muoto. Berghoferin ratkaisu on yksinkertainen: originaarista annettua ei ole syytä käsittää oppimista edeltäväksi tavaksi saavuttaa tietoa. Originaarisen annettuuden roolissa tiedon oikeuttamiseksi ei ole kyse kausaalisesta selityksestä sille, *miksi* kokemuksia voidaan pitää oikeutettuina. Sen sijaan kyse

on siitä, *kuinka* niitä voidaan pitää oikeutettuina. (Berghofer 2023, s. 209.) Originaarinen annettuus ei myöskään tarkoita, että kokemukset ovat väistämättä tosia, riippumattomia kulttuurista tai muusta tiedosta. Kyse on ainoastaan siitä, että niissä olosuhteissa, joissa subjekti kokee originaarisesti annetun asiointilan, hän on *oikeutettu* omaksumaan asiointilaa koskevan uskomuksen. Oikeutuksesta ei kuitenkaan seuraa erehtymättömyyttä. Erehtyminen originaarisesti annetuista asiointiloista on täysin arkipäiväistä: saatan esimerkiksi vaatekaupassa käydessäni säikähtää täysin liikkumatta seisovaa henkilöä, jonka lähemmällä tarkastelulla kuitenkin huomaan olevan vain mallinukke. Tämä ei tarkoita, että originaarisesti annettu kokemukseni henkilöstä ei olisi ollut sen kokemisen hetkellä *oikeutettu*. Sen sijaan tätä seuranneet originaariset intuitiot kumosivat aiemman tulkintani tuomalla annettuuden piiriin lisää informaatiota kohteesta. (em., s. 207–210).

Aistisisältöjen yhteydessä mainittu horisontaalisuus pätee yleisesti havaintoihin. Originaarisesti annetuilla kohteilla on horisontti, joka määräytyy kohteen olemuksen mukaisesti. (Zahavi 2003, s. 96.) Sitä, mitä asiat ovat, emme kuitenkaan tiedä etukäteen, eikä tietomme maailmasta ole koskaan sillä tavoin valmista, että kykenisimme täydellisesti ennakoimaan kaiken kohdetta koskevan. Originaarisen annettuuden tarkoituksena on kiinnittää huomio siihen, missä määrin havaitun kohteen horisontaaliset intentiot ovat täyttyneet. Esimerkiksi näkökentässä nopeasti liikkuvan mustan kappaleen käsittäminen mustarastaaksi on arvostelma, joka ei ole siis originaarisesti annettu. (Berghofer 2023, s. 214.) Evidenssin ideaalina originaarisen annettuuden on tarkoitus kiinnittää huomio juuri tähän seikkaan: annetuksi tulevia ilmiöitä tarkastellessa tulee tunnistaa se, missä määrin kokemus tosiasiallisesti tarjoaa suoraa evidenssiä sen perusteella omaksutulle uskomukselle. Originaarisen annettuuden episteemistä funktiota voidaan tukea fenomenologisella reflektiolla. Eideettiset analyysit kohdattujen ilmiöiden olemuksesta mahdollistavat näille ominaisen horisontin määrittämisen. Ilmiöiden jäsentymisen rajoja ajatuskokeilla koettelemalla voidaan täsmentää ymmärrystä siitä, minkä verran tukea originaarinen annettuus tarjoaa kussakin tilanteessa.⁵

Originaarisesti annettua aktia refleктоimalla huomaamme, että havainto itsessään on aina yksittäistä arvostelmaa laaja-alaisempi. Originaarisesti antavat kokemukset eivät ole itse arvostelmia. Koska originaarisen annettuuden ei ole tarkoitus vastata siihen, miksi kokemus oikeuttaa uskomuksia, vaan siihen, miten se oikeuttaa, ei tämä ole ongelma episteemisen annettuuden mielessä. (Berghofer 2023, s. 208–210.)

⁵ Eideettisten analyysien oikeutukseen palataan tarkemmin luvussa 3 noema-käsitteen ja transsendentaalisen reduktion käsittelyn yhteydessä.

Originaarisessa annettuudessa on siis kyse evidenssin käsitteen fenomenologisesta ihanteesta. De Santis katsoo originaarisen annettuuden kaiken kaikkiaan välttävän annetun myytin. Originaarisessa annettuudessa ennako-oletuksettomuus ei ole lainkaan tarpeen. De Santis esittää, että originaarinen annettuus on suoraviivaisesti tulkittuna juuri myytin muoto, jossa maailman ontinen ja episteeminen muoto sekoittuvat. Hän kuitenkin toteaa, että originaarinen annettuus muuttuu merkitykseltään hienosyisemmäksi juuri fenomenologisen reduktion tuloksena. Annettuus itsessään kuitenkin paljastuu fenomenologisessa tarkastelussa primitiivisen itseannettuuden sijaan passiivisen synteessin tulokseksi. Mikä tulee meille annetuksi, on siis aina kokemuksessa konstituoitu. Evidenssi tarkoittaa siis juuri tällaisten synteesejä, jotka tekevät annettuuden mahdolliseksi. (De Santis, s. 184–186.)

De Santisin esittämä fenomenologinen ratkaisu annetun myytin ongelmaan vaikuttaa kuitenkin jättävän huomiotta fenomenologisten kuvausten itsensä annettuuden statuksen. Hän siirtää argumentin painopisteen pois originaarisesta annettuudesta kohti transsendentaalisen subjektiviteetin konstitutiivisia synteesejä, mutta jättää näiden statuksen puhtaan fenomenologisen selventämisen tehtäväksi. Vaikuttaa siltä, että annetun myytin ja fenomenologian haasteen ratkaiseminen vaatii tältä osin vielä askeleen taaksepäin ottamista, ja transsendentaalisen reduktion itsensä tarkastelua myytin näkökulmasta. Tähän kysymykseen paneudun luvussa 3.

2.3.3 Kuinka kokemus voi oikeuttaa tietoa? Havaintoraportit ja originaarinen annettuus

Episteemisen annettuuden kritiikin ei ole tarkoitus kyseenalaistaa mahdollisuutta tiedon muodostamiseen havaintojen perusteella. Sen sijaan tarkoituksena on osoittaa, että havaintoraporteista johdetut uskomukset eivät ole itsessään sen vahvemmin oikeutettuja kuin niiden merkityksen takaava käsitteellinen kehys. (Sellars 1997/1956, s. 77–79; Williams 2009, s. 160–162.) Myytin kannalta oikeuttamisen menetelmien yksityiskohdat eivät ole tässä keskeisiä, vaan oikeutuksen erehtymättömyys. Kuten aiemmin todettiin, episteemisen annetun ongelma on, että erehtymättömät episteemiset sisällöt eivät voi siirtää oikeutustaan toisille sisällöille. Episteemisen annettuuden hylkäämisessä tarkoituksena on juuri osoittaa, että tällaiset suora tietoa muodostavat tapaukset vaativat itse oikeutusta koskien havaintojen luotettavuuden takaavia episteemisiä valmiuksia.

Sellars nimittää suoraa oikeutusta uskomuksille antavia kokemuksia havaintoraporteiksi. Havaintoraportit ovat propositionaalisia uskomuksia, joita subjekti muodostaa tiettyjen

kokemuksellisten tilojen ansiosta. Sellars ei pyri kiistämään havaintoraporttien (suoria uskomuksia intuitiivisesta ilmentymästä: ”näen pöydän”, ”tuolla on punainen pallomainen objekti”) erityisasemaa tietoteoriassa. Päinvastoin hän toteaa olevan ”keskeinen merkitys, jossa kaikki muu tietomme perustuu havaintoraporteilla muodostettuun tietoon”. Kuitenkin siinä missä tietyyssä käsitteellisessä ulottuvuudessa muut propositiot riippuvat havaintolauseista, riippuvat havaintolauseet toisessa ulottuvuudessa muista propositioista. (Sellars 1997/1956, s. 77–79.)

Sellarsin argumentti perustuu ajatukseen, että havaintoraportit ovat nk. sisääntulosiirtymiä kieleen (engl. *language-entry transition*): kun tulen ajatelleeksi ”tuossa on punainen koira”, fysikaalinen reaktioni ympäristön olosuhteisiin on saanut minut muodostamaan tilan, jossa propositio ”tuossa on punainen koira” pätee. Tämän asiointilan oikeutuksesta voidaan johtaa erilaisia seurauksia kielensisäisin päätelmin (engl. *intra-linguistic transition*), joka perustuu erilaisten käsitteiden semanttisten ominaisuuksien vaikutukseen päätelmien pätevyYTEEN. Nämä ominaisuudet sisältävät tietoa, joka on havaintoraportin itsensä oikeutuksen kannalta keskeistä. Esimerkiksi punaista koiraa koskeva havaintoni perustuu oletukseen, että valaistus, jossa havaitsen koiran, on normaali, ja että minulla on riittävä ymmärrys käsitteen ”koira” ominaisuuksista, jotta tunnistan varmasti kyseisen olion juuri koiraksi. Viime kädessä kykyäni arvioida tällaisia havaintoraporttien luotettavuuden kannalta keskeisiä seikkoja perustuu kielestä poistumisiin (engl. *language-exit transition*), missä toimintani on yhdenmukaista kielen käyttöön: kun huudahdan ”varokaa tuota punaista koiraa!” ja osoitan lähestyvää kohdetta, kieliyhteisöni jäsen toteaa toimintani olleen asianmukaista, kun hän havaitsee myös lähestyvän kohteen, joka tosiasiallisesti on punainen koira. (ks. O’Shea 2007, s. 78–83; Sellars 1991/1954, s. 329–331; Sellars 1969.)

Esimerkkitapauksessa huomaamme, että havaintoraporttini oikeutus perustuu siis viime kädessä itse havaintoraportin ulkopuolisiin seikkoihin: minkä tahansa yksittäisen havaintoraportin pätevyys edellyttää, että havaintoraportin tekijä on omaksunut käsitteiden käyttöä ohjaavat säännöt. (Sellars 1969, s. 511–513.) Pätevien kielenkäyttäjien arkisessa toiminnassa tietoväitteiden kannalta keskeistä ovat kuitenkin juuri havaintoraportit: kun käsitteellinen kehys toimii normaalisti, meillä on oikeus pitää empiirisesti annettuja asiantiloja koskevia uskomuksia oikeutettuina. Lisäksi, kuten osiossa 2.2.3 todettiin, käsitteellisen kehyksen itsensä oikeutus perustuu loppuviimein sen itseäänkorjaavuuteen: mikä tahansa yksittäinen osa käsitteellisestä kehyksestä voidaan periaatteessa hylätä, mikäli se todetaan ristiriitaiseksi kehyksen muiden osien ja systemaattisesti esiintyvien luotettavien havaintoraporttien kanssa. Husserlin fenomenologisessa ja Sellarsin annetun myytin kumoamisen avulla esitettyssä tietoteoreettisessa kritiikissä molemmissa motivaationa on juuri havaintojen episteemisesti perustavan roolin selittäminen ilman episteemisten

ominaisuuksien postulointia kokemuksen kohteisiin itseensä. Sen lisäksi, että originaarinen annettuus välttää annetun myytin, originaarisen annettuuden tulkinta berghoferlaisittain sopii siis yhteen sellarsilaisen havaintoraporttien tulkinnan kanssa.

2.4 Husserlilainen foundationalismi

Husserlin on monesti esitetty kannattavan vahvaa foundationalismia ja fenomenologiaa klassisena episteemisen foundationalismin ohjelmana. (Drummond 1991; Smith & McIntyre 1984; Philipse 1998.) Tulkintaa on kuitenkin myös haastettu. Osa Husserl-tutkijoista ajattelee, että fenomenologiaa ei ole syytä pitää lainkaan foundationalismin muotona, koska fenomenologinen tietoteoria ei perustu vahvoihin foundationalistisiin sitoumuksiin. (ks. Hopp 2008; Zahavi 2003; 2011.) Originaarisesta annettuudesta luvussa 2.3.2 esitetyt huomiot synnyttävät tarpeen tarkastella lähemmin fenomenologisen foundationalismin mahdollisuutta. Originaarisilla annettuuksilla näyttää olevan mahdollista muodostaa perususkomuksia, mutta näin muodostetut uskomukset eivät ole kumoutumattomia. Onko tällöin mielekästä enää puhua foundationalismista?

Berghofer on esittänyt Husserlin tietoteorian olevan maltillisen foundationalismin muoto. Maltillisessa foundationalismissa hylätään klassisen eli vahvan foundationalismin näkemys perususkomuksista epäilyksettömän varmoina. Lisäksi käsitystä oikeutuksen muodostavista päätelmistä laajennetaan: uskomusten välinen oikeutuksen siirtymä voi olla myös abduktiivisen päättelyn tulosta. Berghofer erittelee kolme erilaista foundationalismin muotoa: vahvan, maltillisen ja heikon.

- 1) Vahva foundationalismi: perususkomuksien tulee olla kumoutumattomia. Tietokykyimme perustavat arvostelmat eivät siis voi missään tilanteessa muuttua. Perususkomusten kanssa ristiriidassa olevat väittämät eivät todistusaineistosta riippumatta voi päteä.
- 2) Maltillinen foundationalismi: perususkomukset voidaan hylätä, mutta ilman ne kumoavaa todistusaineistoa ne ovat itsessään oikeutettuja.
- 3) Heikko foundationalismi: perususkomuksille annetaan täysin ulkoisista seikoista riippuva rooli: perususkomukset vaativat oikeuttamiseensa näistä riippumatonta evidenssiä, ja näiden uskomusten tulee olla koherentteja muiden uskomusten kanssa tullakseen oikeutetuiksi. (Berghofer 2018, s. 4.)

Vahvassa foundationalismissa perususkomuksista ei ole mahdollista erehtyä. Tästä seuraa foundationalistisen tietoteorian vaikea ongelma: uskottavia kandidaatteja perususkomuksille on hyvin vaikea löytää. Annetun myytin kritiikki osoittaa syyksi tälle sen, että perususkomusten rooli muusta käsitteellisestä kehyksestä riippumattomina tekee siitä määritelmissä inkoherentin. Lisäksi tiukasti tulkittu vahva foundationalismi tekee varsinaisen tietomme selittämisestä tarpeettoman vaikeaa. Vaikuttaa epäuskottavalta, että esimerkiksi painovoiman luonnetta koskevat uskomuksemme johdettaisiin jostakin epäilyksettömän varmasta perustasta. Vahvan foundationalismin kannattajan täytyisi kyetä esittämään jotakin, mitä tiedämme varmaksi. Originaarisesti annetut intuitiotkin ovat kumoutuvia, kuten luvun 2.3.2 tarkastelussa kävi ilmi. Siispä perinteinen havaintotieto husserlilaisittain tulkittuna ei olisi riittävän vahvaa toimimaan perususkomusten muodostamisessa.

Keskeinen ero foundationalismin eri muotojen välillä on evidenssin hierarkia tiedon oikeuttamisessa. Vahvassa foundationalismissa perususkomukset ovat jo vahvinta mahdollista evidenssiä, ja ongelma on, kuinka tämän evidenssin paino saadaan siirrettyä muihin uskomuksiin. Heikossa foundationalismissa taas perususkomuksilla vaikuttaa olevan jopa heikompi asema kuin muilla evidenssin laaduilla. Maltillisessa foundationalismissa tarkoituksena on säilyttää perususkomukset suoraan oikeutettuna perustavan tason evidenssinä, mutta tuoda teoriaan myös muita perususkomuksia tukevia seikkoja. Maltillisessa foundationalismissa perususkomukset ovat itsessään oikeutettuja, mutta fallibilistisia. Koska perususkomukset ovat fallibilistisia, voidaan niiden tueksi myös esittää perususkomusten ulkopuolista lisäevidenssiä. Abduktiivisen päättelyn salliminen mahdollistaa myös koherenssin tuomisen mukaan perususkomusten oikeutuksen arvioimiseen. Emme siis vain johda itsestään selvistä perususkomuksista oikeutusta muille uskomuksille, vaan pyrimme myös selittämään miksi perususkomuksemme pätevät. (em., s. 7.) Berghofer esittää, että Husserlin tietoteoria on mielekkäintä tulkita juuri maltilliseksi foundationalismiksi.

Abduktiivinen päättely eli päättely parhaaseen selitykseen on heikompi päättelyn muoto kuin klassiset deduktiivinen ja induktiivinen päättely. Siinä missä deduktio perustuu puhtaasti muodollisiin lauseiden välisiin suhteisiin, ja induktio yksittäisestä yleiseen, on abduktiivisessa päättelyssä keskeistä juuri päätelmän selittävät ominaisuudet. Deduktiivisesta päättelystä tyypillinen esimerkki on klassinen aristoteelinen syllogismi, kuten *modus ponens*. Induktiivinen päättely puolestaan on päätelmä, jossa yksittäisestä arvostelmasta muodostetaan yleinen, esimerkiksi: kaikki näkemäni korvit ovat mustia; siispä kaikki korvit ovat mustia. Abduktiivista päättelyä taas ei voi tiivistää yhtä helposti tällaiseen selkeään esimerkkiin, vaikka sille on esitetty logiikassa paljon tulkintoja. Abduktiivinen päätelmä voi olla esimerkiksi edellä esitetyn kaltainen ajatusketju: maastossa

liikkuessa savuvanan havaitsemisesta tehdään päätelmä parhaaseen selitykseen, eli savupilven alkulähteillä sijaitsevaan tuleen. (Douven 2021.)

Originaarisen annettuuden roolista tietoteoriassa kävi edellä ilmi, että perususkomusten oikeutus on itsenäinen, mutta kumoutuva. Oikeutuksen ja kumoutuvuuden toisistaan erottaminen mahdollistaakin maltillisen foundationalismin muotoilemisen. Maltillisen foundationalismin mukainen tietoteoria myös selittää tarkemmin originaarisen annettuuden fallibilistisiä ominaisuuksia. Originaarisesti annetut intuitiot voivat olla perususkomusten asemassa, koska näistä toisiin uskomuksiin siirtyminen voi tapahtua abduktiivisen päättelyn avulla. Kun asiantila tulee annetuksi, se antaa syyn päätellä sen selittävien asiantilojen vallitsemisen. Originaarisesta annettuudesta ei kuitenkaan abduktiivisen päättelyn puitteissa seuraa välttämätöntä suhdetta tietoväittämien ja originaarisesti annettujen sisältöjen välille. Näitä voidaan aina korjata ja parannella, minkä ansiosta originaarisesti annettujen sisältöjen ei tarvitse olla niin vahvoja, että riskeerattaisiin annetun myytin toteuttaminen.

2.4.1 Abduktio, tieto ja tiede

Episteemistä annettua vastaan esitetty argumentti kiistää annettuuden mahdollisuuden, koska sillä ei voi olla propositionaalista muotoa, joka mahdollistaa uskomuksesta toiseen päätelmien avulla siirtymisen. Induktiivinen ja deduktiivinen päättely perustuu propositionaalisiin sisältöihin, joista johdetaan yksiselitteisesti toisia propositioneja. Abduktiivinen päättely ei edellytä yhtä tiukkaa suhdetta oikeutetun uskomuksen ja siitä johdettujen toisten uskomusten välille. Mikäli foundationalisti voi sallia abduktiivisen päättelyn perustavista uskomuksista, menettääkö argumentti tehonsa?

Sellars pyrkii ratkaisemaan foundationalismin ja koherentismin välisen jännitteen dialektisesti muotoilemalla tietoteoreettisen kannan, jossa tiedon oikeutus nojaa havaintoraportteihin, mutta havaintoraporttien korrektius nojaa käsitteellisen kehyksen oikeutukseen. Episteemisesti perustavan tason havaintoraportit ovat semanttisesti riippuvaisia muista sisällöistä. (Williams 2009, s. 159.) Kehyksen oikeus taas perustuu koherenssin lisäksi sen itseään korjaavuuteen. Nämä ovat ominaisuuksia, jotka mahdollistavat kehyksen käyttämisen luotettavasti, jolloin havaintoraporteista tulee luotettavia indikaattoreita niitä vastaavien asiaintilojen esiintymiselle. (O'Shea 2007, s. 156–157.) Havaintoraporttien rooli luotettavina indikaattoreina ja tällä tavoin suoran tiedon oikeutuksen takaaminen vaikuttaa perustuvan itse asiassa juuri abduktiivisen päättelyn kaltaiseen järjelyyn: normaaliolosuhteissa käsitteellisen kehyksen omaksuneen kognitiivisen toimijan uskomuksille kyseisten asiaintilojen vallitseminen on yksinkertaisesti paras selitys. Tämä puoli Sellarsin

tietoteoriassa on mielenkiintoisella tavalla fenomenologisen tietoteorian yhteydessä mainitun horisontin kaltainen.

Abduktiivinen päättely voi olla hankala yhteensovittettava myös fenomenologiaan systemaattisesti tarkasteltuna. Originaarinen annettuus evidenssin ideaalina täytyy kytkeä myös tieteeseen. Husserlille tiedon ideaali, tiede, on olemuksellisesti toisiinsa kytkeytyvien totuuksien deduktiivisesti suljettu järjestelmä. (Hardy 2013, s. 32–34.) Tämä on ongelma ideaalien evidenssirakenteiden sovellettavuuden kannalta. Mikäli originaaristen annettuuksien evidenssiarvo perustuu abduktiivisiin päätelmiin, onko originaarinen annettuus ja täten tietomme perusta itse asiassa epätieteellinen?

Ongelma ratkeaa erottamalla toisistaan fenomenologinen tieteen ideaali ja evidenssin käsite toisistaan. Abduktiivinen päättely originaarisesti annetuista asiantiloista ei tee näistä päätelmistä tiukassa mielessä tieteellisiä. Sen sijaan ne selittävät, millä tapaa originaarisesti annetut kokemukset voivat toimia evidenssinä uskomusten muodostamiselle. Husserlin tietenteoria käsittelee yleistä tieteen ideaa. Edes formaalit tieteet täytyvät tätä ideaalia kuin erityistapauksissa. (ks. Hardy 2013, s. 34–35.) Kokemuksen evidenssin oikeuttaminen ei kuulu yleisen tietenteorian piiriin.

Ideaali tietenteoria pätee täysin tällaisista tai mistään partikulaarisista seikoista riippumatta, koska kyse on ideaalisesti käsitettyjen totuuksien välisten suhteiden esittämisestä. Varhainen fenomenologinen logiikka ei kuitenkaan vaikuta kestävän tällaista rajoitusta abduktiivisen päättelyn sallimisen osalta, koska sen selitykselliset resurssit eivät salli tällaisen päättelymuodon kuvausta. Maltillinen foundationalismi liittyy juuri oikeutettujen uskomusten muodostamiseen. Oikeutettujen uskomusten muodostamisen teoria ei kuitenkaan ole vain tieteen ideaalimuotoa ajatellen muotoiltu.

Husserlin tieto-opilliset ja havaintoteoreettiset käsitykset vaikuttavat siis kestävän annetun myytin perusteella esitetyn kritiikin. Lisäksi husserlilainen aistisisältöjen, originaarisen annettuuden ja foundationalistisen tietoteorian muoto on keskeisiltä osin yhtäpitävä Sellarsin käsitysten kanssa.

2.5 Kokemus ja käsitteelliset kehykset: fenomenologinen Sellars-kritiikki

Sellarsilaisia käsityksiä havainnon ja kognition suhteesta on kritisoitu fenomenologisesta näkökulmasta. Tyypillisesti esitetään, että Sellars asettaa liikaa painoarvoa kielelle havainnon ja tiedon muodostumisessa. Esimerkiksi Soffer (2003) ja Zahavi (2003) ovat kritisoineet Sellarsia tästä

seikasta. Käsittelen seuraavaksi lyhyesti näitä kritiikkejä ja pyrin osoittamaan, millä tavalla puutteelliseen käsitykseen sellarsilaisuudesta ne perustuvat.

EPM:ssä esitetyllä annetun myytin kritiikillä on kaksi päätavoitetta: havaintoraporttien pätevyys perusteiden tarkastelu sekä omia mielentilojamme koskevan introspektiivisen havainnoinnin edellytysten kriittinen tarkastelu. Tarkoituksena on osoittaa, että subjektiiviset rakenteet eivät ole muuta maailmaa koskevaa tietoa varmemmalla perustalla. Introspektion oletettu etuoikeutettu asema perustuu virheelliseen olettamaan, että subjektiiviset tilat olisivat selkeämmin tavoitettavissa kuin ulkomaailman objektit. Tämän käsitetään johtuvan niiden annettuudesta. Sellars esittää, että käsitteemme mielentiloistamme, kuten aistidatasta, intentionaalisuudesta tai uskomuksista, voidaan käsittää analogisesti mille tahansa teoreettisten käsitteiden introduksiolle ja näin havaintoraporttien alan laajentamiselle. Sen sijaan, että mielemme ominaisuuksista oltaisiin suoraan tietoisia, tulee kyky havaita ja luokitella niitä omaksutuksi käsitteellisen kehyksen oppimisen myötä. (O'Shea 2007, s. 86–105; Sellars, 1968, s. 97.)

Keskeinen annetun myytin kritiikkiä motivoiva idea liittyykin tähän, intuitiivisen ja tieteellisen käsitteellistymisen perustavanlaatuisen eroavuuden kiistämiseen. Klassisessa kartesiolaisessa epistemologiassa pyritään subjektin omiin mielentiloihin vetoamalla oikeuttamaan toisaalta ulkomaailman objekteja, toisaalta esimerkiksi tieteellisiä teorioita, jotka postuloivat havaitsemattomia entiteettejä. Näin ajatellaan, että suoraan tavoitettujen käsitteellistysten ja teoreettisten postulaatioiden välillä olisi olemuksellinen ero. Annettuuden kritiikin tarkoituksena on osoittaa, että mitään itsessään varmaa perustaa ei itse asiassa ole, ja havaintoraporttien kytkeytyminen käsitteelliseen kehykseen on kontingentti ja uudistettavissa oleva seikka. Havaintoraportit omista mielentiloista on mahdollista oppia raportoimaan, sen sijaan että kyseessä olisivat suoraan tavoitetut mielentilat, joita käsitteellistetään. Tämän ajatuksen taustalla on psykologinen nominalismi, jonka mukaan erilaisia abstrakteja entiteettejä koskeva ymmärryksemme perustuu kielellisen järjelyn ominaisuuksiin eikä vaikkapa intuitiiviseen yhteyteen abstraktien olioiden kanssa. (em.) Husserlilaiset ovat esittäneet kritiikkiä tätä käsitystä kohtaan. On esitetty, että psykologinen nominalismi on teoriana itse asiassa heikommissa kantimissa kuin jonkinlaiseen annettuuteen vetoavat fenomenologiset käsitykset. Kritiikin tavoitteena on siis rajata annetun myytin alaa.

Myös fenomenologisessa analyysissä tunnustetaan kielellisen toiminnan mahdollistama representaatioiden kehittymisen rooli. Kategoriaaliset intuitiot perustuvat juuri käsitteiden välisiin suhteisiin, jotka ovat abstrahoituja verrattuna originaarisesti annettuihin intuitioihin, (Zahavi 2003, s. 45) mutta silti päteviä. Tässä käsitteellisen kehyksen rooli on siis pitkälti samanlainen kuin sellarsilaisessa kuvassa: se mahdollistaa aiempaa hienostuneemmat käsitteelliset jäsenyykset.

Husserlilaisen kritiikin ydin koskee kielen asemaa kognitiossa. Psykologisen nominalismin esitetään olevan epäuskottavaa, koska merkityksen perustana syntyy ongelma: mistä merkitykset alkujaankaan tulevat kieleen? Miten kukaan omaksuu kielen sisääntulosiirtymiä? (Zahavi 2003, s. 29.) Lisäksi vaatimuksen kielellisestä kognitiosta maailman jäsentämisen välttämättömänä ehtona väitetään olevan empiirisen evidenssin valossa virheellinen hypoteesi (Soffer 2003, s. 315–316). Fenomenologisen originaarisen annettuuden katsotaan sisältävän prepredikatiivista kokemusta, joka on kielellistä merkitystä perustavampaa. Kyse ei ole siitä, että kielellisen merkityksen voisi redusoida originaariseen annettuuteen, vaan siitä, että originaarinen annettuus on välttämätön edellytys kielelliselle merkitykselle. (Zahavi 2003, s. 29–31.)

Sellarsilaisessa tietoteoriassa käsitteellinen kehys kalibroidaan normatiivisella intersubjektiviivisellä toiminnalla siten, että subjektien havaintoraportit ovat asiantilojen vallitsemisen luotettavia indikaattoreita (O’Shea 2007, s. 156–157). Kun tulen ajatelleeksi “tuossapa punainen koira”, tämän uskomuksen esiintyminen on siis hyvää evidenssiä sen puolesta, että lähistöllä todella sijaitsee punainen koira. Tällainen käsitys on originaarisen annettuuden tietoteoreettisen roolin kanssa yhtäpitävä. Myös fenomenologisessa tarkastelussa transsendenttien arvostelmien oikeutus palautuu niiden intersubjektiviiviseen pätevyYTEEN. Husserl esittää, että transsendentti objekti viittaa aina subjektin itsensä ulkopuoliseen yhteisöön, jonka intentionaaliset aktit ovat limittyneet oikealla tavalla (Husserl 2021/1931, s. 71–72, §28). Tässä yhteys käsitteellisen kehysten ylläpitämisessä tapahtuvaan intersubjektiviiviseen kalibrointiin on erittäin selkeä, vaikka sellarsilaisessa näkökulmassa esitetään eksplikoivia argumentteja fenomenologisen reflektion sijaan. Koska originaarisen annettuuden tarkoitus ei ole selittää, miksi olemme kussakin tilanteessa originaarisesti annetun uskomuksen piirissä, voidaan asiaa selittämään introdusoida vaikkapa sellarsilainen teoria.

Kritiikki sekoittaa sellarsilaisen käsityksen havainnon ja kielen suhteesta hienojakoisempaan käsitykseen abstrakteista entiteeteistä. Sachs on kiistänyt Sofferin väitteen, että psykologisessa nominalismissa tarkoituksena olisi kiistää globaalisti kognitiivinen yhteys maailmaan ilman kielellistä kehystä. Sen sijaan kyse on tarpeeksi hienostuneen kognitiivisen hahmotuksen edellytyksistä. (Sachs 2014, s. 158–159.) Kielellinen ja ei-kielellinen representaatio perustuvat myös sellarsilaisessa käsityksessä samankaltaiseen mekanismiin: tietyt tilat korreloivat systemaattisesti maailmassa esiintyvien asiaintilojen kanssa. Siinä missä hermostollisissa representaatioissa syy tähän on ensisijaisesti evolutiivinen, kielellisessä representaatioissa asia voidaan käsitteellistää normatiivisen intersubjektiviivisen toiminnan puitteissa. Erona on tietysti se, että kielellinen representaatio sallii konventionaalisen luonteensa ansiosta käsitteellisen kehityksen huomattavasti

tehokkaammin kuin evolutiivisesti kehittynyt aistimellinen representaatiojärjestelmä. (Sellars 1981b, s. 338–339.)

Kritiikki kielen sisääntulosiirtymien omaksumisesta taas ei yksinkertaisesti ole kovinkaan pitävää. Kielen sisääntulosiirtymien omaksuminen ei naturalistisen selittämisen puitteissa vaikuta olevan fenomenologien esittämän kaltainen ongelma. Tähän tarkoitukseen on esitetty sekä filosofisia että tieteellisiä malleja, jotka selittävät ilmiön varsin tyydyttävästi. Esimerkiksi puhtaasti assosiatiivisella vahvistusoppimisella on täysin mahdollista selittää, kuinka kieliyhteisön jäsenet oppivat pitämään tiettyjä propositionaalisia sisältöjä linkittyneenä tiettyihin kokemuksellisiin tiloihin.⁶ Naturalistiseen selittämiseen ja annetun myytin kritiikkiin kuuluu keskeisesti ajatus, että käsitteelliset valmiudet ovat voineet syntyä evolutiivis-historiallisesti vähitellen. Psykologinen nominalismi ei myöskään edellytä varsinaista inhimillistä kielellistä toimintaa ollakseen uskottava käsitys tavasta jäsentää havaintoja. Käsitteellinen kognitio voi olla edellytyksenä abstraktien entiteettien hahmottamiselle myös ei-kielellisissä olioissa (ks. Nelson 2024). Ilman kielellisiä ja pitkälle kehittyneitä intersubjektiiivisiä kognitiivisia käytäntöjä ei kuitenkaan ole mahdollista saavuttaa sellaista reflektiivistä ymmärrystä, joka käsitteellisen kognition filosofisen selittämisen tavoitteena on. Fenomenologien empiiriseen psykologiaan perustuva kritiikki toki pätee, mikäli psykologinen nominalismi tulkitaan tiukasti lingvistisenä teoriana kognitiosta. Tämä kuitenkin asettaisi kielen erikoiseen erityisasemaan suhteessa muunkaltaisiin representaatiojärjestelmiin. Sellarsilaisen mielenfilosofian keskeisimpiä tavoitteita on juuri mahdollistaa merkityksen selittäminen naturalistisesti, eli ilman tällaista laadullista eroa.

⁶ Sellars muotoili teoriansa yhteensopivaksi behavioristisen psykologian kanssa. Ajantasaista vahvistusoppimisen teoriaa ja ihmiskognitioon soveltamista varten ks. esim. Sutton & Barto (2018).

3. Kategorinen annettuus ja transsendentaalinen fenomenologia

Tässä luvussa tarkastelen kategorisen annettuuden haastetta transsendentaaliselle fenomenologialle. Erotuksena edellisen luvun aiheesta kyseessä on fenomenologian itsensä metodologinen perusta eikä fenomenologisen menetelmän avulla kehitetyt tietoteoreettiset näkemykset. Kategorinen annettuus on annetun myytin perusmuoto. Se viittaa ajatukseen, että jonkinlainen perustava käsitteellinen rakenne tulee suoraan annetuksi luonteensa mukaisesti:

”Jos subjekti s on tietoinen kategoriaan K kuuluvasta objektista, hän on siitä tietoinen juuri kategoriaan K kuuluvana objektina.” (Sellars 1981a, s.11).

Transsendentaalifenomenologisen reflektion avulla on tarkoitus kuvata maailman ja tietoisuuden perustavia rakenteita. Reflektio suoritetaan fenomenologisen reduktion avulla, jotta tarkastelu voidaan rajata originaarisesti annettuihin immanentteihin sisältöihin. Kategorisen annettuuden haaste liittyy fenomenologisten reduktioiden tulkintaan. On esitetty, että fenomenologien menetelmä ja sen keskeiset perustulokset perustuvat kategorisen annetun myyttiin. Reduktioiden keskeinen tarkoitus on rajata tarkastelu annettuuksien piiriin. Näin paljastetut rakenteet vaikuttavat siis olevan itsenäisiä ja taustaoletuksettomia sisältöjä, koska ne saavutetaan yksinkertaisesti sulkeistamalla toisia sitoumuksia. Koska transsendentaalinen fenomenologia kuvaa maailmaa immanenttina muodosteena, kysymys kategorisesta annettuudesta koskee sitä, paljastaako mieli oman kategorisen rakenteensa suoraan fenomenologisen reflektion avulla. (Sachs 2022, s. 292.)

Pyrin osoittamaan, että transsendentaalifenomenologinen metodologia ei edellytä kategorista annettuutta. Argumentoin väitteen puolesta täsmentämällä fenomenologisten tulosten oikeuttamisen tapaa sekä tästä seuraten niiden varsinaisesta mieltä. Näiden tarkastelujen jälkeen käyn läpi korrelaation asemaa episteemisestä ja semanttisesta näkökulmasta sekä pyrin esittämään tulkinnan fenomenologisten tulosten mielestä, joka täsmentää, miksi fenomenologia ei transsendentaalisesta menetelmästä huolimatta ole annetun myytin muoto. Aloitan tarkastelemalla lähemmin asiaan liittyviä peruskäsitteitä.

3.1 Kategorinen annettuus ja käsitteelliset kehykset

“Kategoriat” viittaavat filosofiassa yleensä olioiden tai käsitteiden yleisimpiin ja perustavimpiin luokkiin. Kategoriaontologia esittää olioiden perustavat luokat ja näiden väliset relaatiot aristoteelisessa substanssi-attribuutti-kehyksessä (Lowe 2005; Grenom & Smith 2004). Myös erilaisia yksikategoriaontologioita, kuten trooppiontologioita (Keinänen 2005) ja prosessiontologioita (Seibt 2000; Sellars 1981a) on esitetty. Toisaalta kategorinen rakenne voi koskea jotain rajatumpaa olevan aluetta, kuten mielenfilosofian piirissä käydyissä keskusteluissa tehdyt perustavan tason kategoriset jäsennykset substanssidualismiin, fysikalismiin ja neutraaliin monismiin. Kategorinen annettuus siis tarkoittaa, että jokin tällainen perustavanlaatuinen jäsennyys maailman rakenteesta tulee yksinkertaisesti annetuksi tarkkailevalle subjektille. Kategorinen annettuus ankkuroi käsitteellisen rakenteen ja subjektin toisiinsa, minkä vuoksi se tarjoaa perustan annetun myytin muille muodoille. Kategorinen annettuus on myytin muiden versioiden pohjarakenne, joka tarvitaan minkä tahansa myytin muodon toteuttamiseksi (O’Shea 2021, s. 10552–10554).

Annetun myytin eri muotoja yhdistää kategorisen annettuuden periaate: sisältö hahmotetaan tietyn kategorian alaan kuuluvaksi, ja se on suoraan oikeutettu. Episteemisen annettuuden tapauksessa tiedollinen sisältö on annettu, ja sillä on kyky siirtää oikeutuksensa muille sisällöille. Episteemisen annettuuden funktio on siis tarjota perusta tiedollisille käytännöillemme. Sama soveltuu esimerkiksi semantiikkaan tai etiikkaan: tällöin suoraan annetun sisällön käsitetään vain olevan ominaisuuksiltaan juuri semanttinen tai eettinen. Kategorinen annettuus tarkoittaa siis kognitiivista perusrakennetta, joka kytkee käsitteelliset käytäntömme maailmaan.

Kategorisen annettuuden mahdottomuus liittyy sellarsilaisessa käsityksessä käsitteellisen kehyksen toimintaperiaatteisiin. Radikaali fallibilismi mahdollistaa kategorisen kehyksen jäsentämisen käsitteellisten innovaatioiden ja empiiristen havaintojen myötä uusin tavoin, jonka ansiosta kehyksen itseäänkorjaavuuteen voidaan luottaa. Tyypillinen tapa kumota kategoriseksi annettuudeksi käsitetty jäsennyys on osoittaa mahdollisuus vaihtoehdoiselle käsitteellistykselle ilmiöstä. Mikäli mielekäs vaihtoehtoinen käsitteellistys on ylipäänsä mahdollista muodostaa, on tämä jo syy kiistää kategorisen rakenteen annettuutta. (O’Shea 2021, s. 10554.) Ideaalitalanteessa vaihtoehtoinen jäsennyys myös tarjoaa selityksellisiä etuja, joita aiemman käsitteellistuksen puitteissa ei ole mahdollista saavuttaa. Keskeinen ongelma kategoriseen annettuuteen vetoamisessa onkin, että mitään kiistatonta kokemuksessa sellaisenaan tavoitettavaa käsitteellistä jäsennyystä ei ole toistaiseksi esitetty.

Totuuden ja epätotuuden arvioiminen perustuu Sellarsilla inferentialistiseen semantiikkaan ja intersubjektiiviseen normatiivisuuteen. Sellars määrittelee totuuden yleisesti semanttiseksi assertoitavuudeksi: “P on totta” voidaan tulkita siten, että P voidaan assertoida kielen sääntöjen mukaisesti (Sellars 1992/1968, s. 100–101). ”Tiedän, että P” ei siis esitä empiiristä kuvausta väitteen esittäjän mielentilan ominaisuuksista, vaan ilmaisee lausujan sitoumuksen perustella käsityksensä tarvittaessa. Kielen käyttäjien velvollisuus perustella uskomuksensa ja rajoittamaton mahdollisuus uudistaa käsitteellistä kehystä takaa sen, että kulloinkin käytössä oleva kehys on todella paras mahdollinen. Maailman kuvaamiseen ja selittämiseen käytetyssä käsitteellisessä kehyksessä tulee olla mahdollista erottaa totuus ja epätotuus, oikeat ja virheelliset käsitykset toisistaan. Mikäli kehyksessä on perustason uskomuksia, joiden oikeutus ei riipu tästä ominaisuudesta, menettää jako toden ja epätoden välillä merkityksensä. Uskomus, jota ei voi osoittaa virheelliseksi, ei enää ole varsinaisesti tietoa. (Christias 2018, s. 514.) Oleellinen ongelma annetun myytissä on siis, että käsitteellisen kehyksen oikeutus katoaa, mikäli siinä katsotaan olevan ominaisuuksia, joita ei uuden tiedon valossa voida tarkentaa. Tällä tavoin tulkittuna kategorisen annetun ongelma siis on, että sen olettaminen tekee siitä itsestään käsittämätöntä.

Perinteisessä metafysiikassa kategorioiden ajatellaan vastaavan olevan yleisimpiä lajeja. Sellarsille kategoriat ovat toisen kertaluvun luokittelukäsitteitä, jotka ilmaisevat käsitteiden funktionaalisen roolin. Kategoriat ovat siis kantilaisessa merkityksessä metakäsitteellisiä: niillä luokitellaan muita käsitteitä. (Christias 2018, s. 514.) Käsitteen funktionaalinen rooli on sen mahdolliset käyttötavat. Esimerkiksi predikaattien funktionaalinen rooli on toimia subjektien ominaisuuksia täsmentävinä käsitteinä. Kun luokittelemme käsitteen “punainen” predikaatiksi, esitämme, että on mahdollista muodostaa lause “punainen x”. “Predikaatti” funktionaalisenä sortaalikäsitteenä tarjoaa siis käyttöohjeen siitä, miten se voidaan yhdistää toisiin ilmaisuihin, ja toisaalta siitä, mikä sen tehtävä representaatioissa on. (Brassier 2014, s.107–109.) Käsitteellisen kehyksen kategoriaalinen rakenne muodostaa siis eräänlaisen kytkentäkaavion, joka määrää millaisia asioita käsitteellisellä kehyksellä on mahdollista tehdä. Ideaalisessa käsitteellisessä kehyksessä maailman kuvaamiseen ja selittämiseen käytetyt kategoriat vastaavat maailman tosiasiallisia jaotteluja. Vastaavuutta ei kuitenkaan tarvitse olettaa lähtökohtaisesti.

Kategorisen rakenteen tulkitseminen funktionaaliset roolit esittäväksi luokitteluksi myös mahdollistaa erilaisten käsitteellisten kehysten vertailun. Käsitteelliset kehykset voivat olla luonteeltaan hyvin erilaisia: esimerkiksi eri kielten puhujilla voi olla erilainen tapa jäsentää olioiden luokkia, ja eri eläinlajit jäsentävät maailmaa hyvin poikkeavin tavoin. Keskeisin jännite käsitteellisten kehysten välillä ja sellarsilaista filosofiaa ohjaava motiivi on nk. “ilmikuvan” ja “tieteellisen” kuvan

yhteismitattomuus. Sellarsin filosofisessa projektissa keskeisessä asemassa on juuri kokemusmaailman ja tieteellisen käsitteellistyksen, ilmikuvan ja tieteellisen kuvan yhdistäminen kokonaisvaltaiseen kehykseen. (Sellars 1991/1962) Annettuuteen pitäytyminen rajoittaa arkikokemuksen ja tieteellisten käsitteellistysten yhteensovittamista: Kategorisen annettuuden oletaminen johtaa helposti tilanteeseen, jossa tieteelliset tulokset tulee kesyttää vastaamaan jotakin mielivaltaisesti määrättyä filosofista intuitiota, kuten edellisessä luvussa käsiteltyjen loogisten empiristien aistidatankonstruktiota tai vaikkapa nk. substanssiparadigman oletuksia olioiden luonteesta (Seibt 2000). Mikäli on olemassa todella pätevä ja suoraan kokemuksessa tavoitettu käsitteellinen rakenne, on filosofian tehtävänä pyrkiä kesyttämään empiiristen tieteiden myötä muodostunut käsitteellinen kehitys johonkin perustavampaan käsitteellistykseen. Kun kategorinen annettu kritiikittömänä oletuksena rajoittaa ontologisten mahdollisuuksien kartoittamista, teorian selitysvoiman kasvattaminen ei annetun rajan jälkeen ole enää mahdollista. (O’Shea 2021, s. 10560.) Mikäli todella tavoitetaan kategorisesti annettu rakenne, ei tätä ole mahdollista enää selittää millään tapaa, vaan filosofin tulee yksinkertaisesti nostaa kädet pystyyn.⁷ Kategorisen annettuuden hylkäämisen keskeinen etu on siis rajoittamaton käsitteellisen uudistamisen mahdollisuus, joka mahdollistaa kehyksen selitysvoiman rajattoman kasvattamisen. Voimme luottaa maailmasta muodostamaamme käsitteelliseen malliin, koska mikään osa siinä ei ole korvaamaton uuden, paremman todistusaineiston tai käsitteellisen edistysaskeleen edessä.

Kategorisen annetun myytin ydin on, että subjekti on suorassa suhteessa annettuun sisältöön: subjektille ilmenevä kategorian K objekti jäsenetään juuri kategorian K objektina muista seikoista riippumatta. Suoraan ilmenevä käsitteellistys ei itsessään ole kategorisen annettuuden kannalta ongelmallinen. Kuten sellarsilaisen tietoteorian käsittelyn yhteydessä todettiin, suorat havaintoraportit voivat olla täysin luotettava ja ongelmaton tapa saada tietoa maailman kategorisesta rakenteesta. Ongelma on käsitteellisen jäsennyksen periaatteellinen epäilyksettömyys. Tästä seuraa, että se muodostaa mielivaltaisen rajoituksen filosofisessa teorianmuodostuksessa. Kategorinen annettuus on relationaalisen intentionaalisuuden muoto. Sellarsille merkitys ei ole relaatio merkkien ja maailman välillä. Sen sijaan merkityspuheella ilmaistaan käsitteen funktionaalinen ekvivalenttius. Kun toteamme että “(englannin kielen) sana ’red’ merkitsee *punaista*”, emme kuvaa käsitteen “red” suhdetta punaisuuteen abstraktina entiteettinä, vaan toteamme kahden käsitteen toimivan funktionaalisesti yhdenmukaisesti. Funktionaalisen yhdenmukaisuuden ei tarvitse olla eksaktia.

⁷ Vahvan foundationalismin muodoissa tämä on itse asiassa myös toivottu tulos. Perususkomustenhan on juuri tarkoitus olla itse itsensä oikeuttavia sisältöjä, joiden oikeutuksesta muut uskomukset johdetaan.

Tämä mahdollistaa erilaisten käsitteellisten kehysten ja laajemmin representaatiojärjestelmien mielekkään vertailemisen.

Käsitteiden kytkeytyminen maailmaan taas perustuu nk. kuvaamiseen (engl. *picturing*). Kuvaaminen on yleisnimitys toiminnolle, jossa jonkinlainen järjestelmä toimii systemaattisesti tavalla, joka muodostaa rakenteellisen vastaavuuden sen itsensä sekä kuvatun järjestelmän välille. Kuvaamista voi tehdä esimerkiksi tarkoitukseen ohjelmoitu robotti, keskushermosto tai intersubjektiiivinen kieliyhteisö. Rakenteellinen korrelaatio representaatiojärjestelmien ja representaation kohteiden välillä ei tässä perustu suoriin relaatioihin järjestelmän elementtien ja kohteiden välillä, vaan siihen, että kuvaamisjärjestelmän ja kohteen suhde kausaalisesti rajoittaa kuvaamisjärjestelmän toimintaa oikealla tavalla. Tämä mekanismi taas voi luonteeltaan olla millainen tahansa. Kielellisen käsitejärjestelmän tapauksessa kyseessä on normatiivinen intersubjektiiivinen toiminta, siinä missä keskushermostollisessa representaatioissa kyse on evolutiivis-historiallisesti kehittyneestä järjestelmästä, joka vuorovaikuttaa ympäristön kanssa. Robotin tapauksessa kyse taas on laskennallisista mekanismeista. (Sellars 1991/1960; Sachs 2018.) Intentionaalisuuden käsittäminen kuvaamisena johtaa siis huomioon, että kielellisen intentionaalisuuden ei ole välttämätöntä rakentua perustavamman mentaalisen intentionaalisuuden päälle. Kognitiivisesti perustettu merkityksen teoria voi siis normatiivis-sellarsilaisesta näkökulmasta koitua ongelmalliseksi. Sellarsilaisessa käsityksessä kielen voi käsittää toimintaperiaatteeltaan yhteismitattomaksi mentaalisen toiminnan kanssa. Esimerkiksi nykyaikaisessa aivotutkimuksessa suositut mallit aivoista tilastollisia ennusteita tekevänä tasapainotilaan pyrkivänä järjestelmänä vaikuttaa täysin erilaiselta kuin propositionaaliseen muotoon ja semanttisiin sitoumuksiin perustuva julkinen kieli.

3.2 Epokhe, reflektio ja tietoisuuden immanentti annettuus

Kategorisen annetun myytissä oletetaan, että käsitteellisen kehiksemme perustava rakenne voidaan tavoittaa kokemuksessa sellaisenaan. Fenomenologia transsendentaalisen subjektin konstitutiivisten aktiviteettien tarkasteluna taas pyrkii esittämään juuri kaikista perustavimmat muodot siitä, miten maailma rakentuu kokemuksessa. Fenomenologisessa reduktiossa ilmiöiden immanentti tarkastelu epokhen avulla on keskeistä näin saavutettavan episteemisesti varman perustan vuoksi. Kun transsendenttia koskevat oletukset sulkeistetaan, tavoitetaan fenomenologisilla menetelmillä immanentin piirissä ilmiöt itseannettuina eli originaarisesti. (Husserl 2017/1913, s. 86–93/§44–46)

Kategorisen annettuuden haaste transsendentaalisessa fenomenologiassa koskee yleisesti

transsendentaalifenomenologista immanenssia. Sen tärkein muoto on noesis-noema-korrelaation annettuus. Tietoisuuden käsittäminen noettisten aktien ja noemaattisten korrelaattien systemaattiseksi rakenteeksi, jonka modaliteetteja fenomenologisessa tutkimuksessa tarkastellaan, näyttää kriitikoiden mukaan nojaavan ajatukseen, että transsendentaalisen reduktion myötä subjektiviteetin perustava rakenne yksinkertaisesti paljastaa itsensä reflektoidessa. Noesis-noema-korrelaatio olisi siis muista oletuksista riippumaton perustava rakenne, joka tavoitetaan tosiasiallisen kategorisen muotonsa mukaisesti yksinkertaisesti havainnoimalla sitä. Noesis-noema-korrelaation annettuudesta on lisäksi johdettu syytös fenomenologisen merkityksen teorian lankeamisesta episteemiseen ja semanttiseen annettuuteen. Jotta voidaan arvioida, sisältyykö tähän tavoitteeseen tai siihen pyrkimiseen käytettyihin menetelmiin kategorisen annettuuden ominaispiirteitä, on syytä esittää tarkemmin, mistä transsendentaalisessa fenomenologiassa perustavalla tasolla on varsinaisesti kyse.

Transsendentaalisessa fenomenologiassa on tarkoitus tavoittaa suoraa tietoa originaarisen annettuuden puitteissa. Tätä varten suoritetaan fenomenologinen reduktio. Transsendentaalifenomenologinen reduktio voidaan suorittaa useilla tavoin, kuten reduktiolla elämismaailmasta, psykologisella reduktiolla. Staattisen transsendentaalifilosofian kannalta juuri reduktio luonnollisesta asenteesta transsendentaaliseen subjektiviteettiin on kuitenkin keskeisin menetelmän muoto. Fenomenologinen reduktio aloitetaan sulkeistamalla luonnollisen asenteen yleisteesi. Luonnollinen asenne tarkoittaa arkista tapaamme suhtautua maailmaan: käsitämme maailman itsestämme erilliseksi ympäristöksi, jonka kanssa vuorovaikutamme. Luonnollisen asenteen yleisteesi tarkoittaa maailman transsendenttien olemisen asettamista: luonnollisessa asenteessa toimintaamme ohjaa käsitys siitä, että maailma on olemassa riippumatta siitä, mitä tietoisuuden virtaamme kulloinkin tarjoutuu tarkasteltavaksi. Transsendentaalisessa reduktiossa tämä käsitys sulkeistetaan. Sulkeistaminen tarkoittaa asenteenmuutosta, jossa maailman transsendenttien olemisen asettamisesta pidättäydytään. Fenomenologi kuvainnollisesti ottaa askeleen taaksepäin ja siirtää huomionsa maailmasta itsestään tapaan, jolla se tulee annetuksi immanentissa kokemuksessa. Immanentissa tarkastelussa huomataan, että myös luonnollisessa asenteessa asetettu transsendentti oleminen on tietoisuuden konstitutiivisen toiminnan tulos. Maailman transsendentti oleminen siis jää voimaan, mutta sen konstituoivaan tietoisuuden muotoon ei osallistuta aktiivisesti, vaan sen sitä tarkastellaan reflektiivisesti immanentteina transsendentaalisen subjektiviteetin aktiviteetteina. (Husserl 2017/1913, s. 62–66/§30–32; Sachs 2020, s. 293) Transsendentaalisen fenomenologian mahdollisuus perustuu siihen, että tällä tapaa rajattuna maailmasta ei menetetä mitään. Maailma kohdataan siis kokemuksessa yhä aivan samanlaisena – siihen vain asennoidutaan uudella tavalla. Näin ilmiöt voidaan kuvata

transsendentaalisen subjektiviteetin konstitutiivisten aktiviteettien mukaisesti. Kun tarkastelu rajataan immanenssin piiriin, voidaan ilmenevää tarkastella kuten se tulee originaarisesti annetuksi. (Husserl 2017/1913, s. 66–70/§33–34) Sulkeistamalla on siis tarkoitus saavuttaa tuloksia, jotka koskevat subjektiviteettiä itseään, ja nämä tulevat originaarisesti annetuiksi (Zahavi 2003, s. 44–46).

Fenomenologisessa reflektiossa tietoisuutta tarkastellaan intentionaalisina akteina lähtien liikkeelle niiden korrelaatioista erilaisten objektien kanssa. Näitä akteja nimitetään noettisiksi ja niiden tarkoittamia korrelaatteja noemaattisiksi mieliksi. (Husserl 2021/1931 s. 44–45) Reduktion suorittamisen jälkeen maailma hahmotetaan noettisten aktien ja niiden noemaattisten korrelaattien järjestelmänä. Fenomenologisia kuvauksia voidaan suorittaa erilaisista akteista ominaislaatuineen, näiden kohteista eli noemaattisista objekteista, sekä pyrkiä selvittämään näiden keskinäistä yhteyttä. (em., 63) Kun esimerkiksi havaitsen, kuvittelen tai muistelen tiettyä kohdetta, ovat nämä tietynlaisia noettisiä akteja, joilla on oma ominaisrakenteensa. Fenomenologisessa analyysissä pyritään tavoittamaan kullekin aktille tyypillinen olemuksellinen rakenne. Noettisella puolella fenomenologiasta tulee siis teoria kohteisiin suuntautuvista akteista ja näiden keskinäisyyksistä. Toisaalta fenomenologinen analyysi voi keskittyä noemaattisiin korrelaatteihin eli aktien kohteena oleviin objekteihin. Voimme esimerkiksi tarkastella erilaisia tapoja muodostaa tietoa maailman ominaisuuksista. Kun pyrin ottamaan selvää fysikaalisten objektien ominaisuuksista, ovat empiiriset havainnot tässä keskeisessä roolissa. Toisaalta voin pyrkiä esittämään yleisiä asiointilojen välisiä suhteita muodostamalla formaaleja teorioita idealisoitujen objektien ominaisuuksista, kuten vaikkapa matematiikassa toimitaan. (Zahavi 2003, s. 94.)

Keskeinen menetelmä aktien ja korrelaattien tarkasteluun on eideettinen reduktio. Eideettisessä reduktiossa hyödynnetään mielikuvista tietoisuuden aktien vapaaseen varioimiseen, jotta ilmiöistä voidaan tavoittaa niille olemukselliset rakenteet. Kun tarkastellaan vaikkapa kuvitelmaa taivaalla lentävästä lohikäärmeestä, voidaan eideettisellä variaatiolla selvittää ensinnäkin juuri kuvittelun aktille ominaisia noettisiä piirteitä, verrattuna vaikkapa havaitsemiseen, muistamiseen tai uneksimiseen. Kuvitelman tapauksessa voidaan todeta sen eroavan havainnosta siten, että kuvittelemani kohde on täysin tahdonalaisessa kontrollissa toimintansa ja olemuksensa suhteen. Voin kuvitella lohikäärmeen vaikkapa laskeutuvan maahan ja muuttuvan koiraksi. Kuvittelun kohde on myös olemassaololtaan riippuvainen mielikuvituksen toiminnasta: mikäli en kuvittelisi kyseistä lohikäärmettä, ei siitä jäisi maailmaan jälkeäkään. Kun tarkastelemme eideettisesti havainnoinnin ominaispiirteitä, voimme erottaa sen kuvittelemisesta. Havainnoinnissa tällaisen mielikuvituksessa tapahtuvan konstituution rooli on vähäisempi. Kuitenkin myös havainnon ominaispiirteitä tarkastellessa huomaamme mielikuvituksen osallistuvan havaitun kohteen konstituutioon.

Esimerkiksi ulkona havaitsemani koiran kolmiulotteinen muoto perustuu kuvitelmaan siinä määrin, että se ei tule originaarisesti annetuksi havainnossa. Sen sijaan ennakkoin havainnossani jatkuvasti uusia annettuuksia sen mukaisesti kuin kyseessä olisi kolmiulotteinen kappale.

Kun noettisen aktin tarkastelusta siirrytään noemaattisen objektin tarkasteluun, huomataan myös kuvitelmilla olevan tiettyjä aktien luonteesta riippumattomia ominaisuuksia. Kuvitellessani lohikäärmettä minun on välttämättä kuviteltava kyseisellä yksilöllä olevan kyky hengittää tulta. Mikäli kuvittelen lohikäärmemäistä oliota, jolla tällaista kykyä ei ole, noemaattisena kohteena ei määritelmällisesti ole enää lohikäärme. Vastaavia analyysejä voidaan suorittaa vaikkapa lohikäärmeestä materiaalisena kappaleena: sen tulee olla osa luonnon kausaalijärjestystä ja käyttäytyä kolmiulotteisen geometrian perussääntöjen mukaan. (Husserl 2017/1913, s. 177–180.) Näin voidaan siis eritellä juuri kyseisen noemaattisen tyyppin olemuksellisia piirteitä ja muodostaa tarkempi kuva siitä, millaisissa keskinäisuuhteissa erilaiset oliot ovat. Tässä suhteessa fenomenologinen metodi ei juuri eroakaan perinteisestä filosofisesta reflektiosta.

Koska kokemuksessa ilmenevää tarkastellaan nimenomaan sen mukaisesti kuin se tavoitetaan immanenteissa akteissa, on fenomenologisen reflektion mahdollista tavoitella originaarista annettuuksia. Kun esitämme arvostelman transsendentista oliosta, kuten kadulla nähdystä koirasta, liittyy arvostelman mieleen täyttymättömiä horisontteja, joiden perusteella sen merkitys määräytyy. Fenomenologisessa asenteessa tarkastellaan sen sijaan kyseistä havaitsemisen aktia itseään, ja huomio kohdistetaan siihen mitä tietoisuudessa tosiasiallisesti ilmenee. Immanenssin piirissä tarkastelun tuoma merkityksen muutos ei päde ainoastaan ympäristössä sijaitseviin objekteihin, vaan myös omiin mielentiloihini. “Jokaista psyykkistä elämystä vastaa siis fenomenologisen reduktion ansiosta tavoitettu puhdas ilmiö, joka tuo esille immanentin olemuksensa absoluuttisen annettuna” (Husserl 1995/1950, s. 63). Puhtailla ilmiöillä Husserl tarkoittaa tietysti noettis-noemaattisia rakenteita, joita tarkastellaan fenomenologisessa reflektiassa.

3.3 Transsendentaalinen reduktio ja kategorinen annettuus

Fenomenologiset kuvaukset tietoisuudesta noesis-noema-korrelaation mukaisena aktien järjestelmänä ovat luonteeltaan transsendentaalisia. Korrelaation avulla on tarkoitus esittää kokemuksen mahdollisuuden ehtoja. Fenomenologisella reflektiolla tavoitellaan siis kokemuksen ja maailman meille ilmenemisen perustaa. Tätä varten tietoisuuden konstitutiivisia akteja tarkastellaan eideettisesti, ja tulokset pyritään reduktion avulla tavoittamaan originaarisen annettuuksien puitteissa.

Maailma eli meille ilmenevät kohteet ja niiden tavoittamisen mahdollistavat aktit ovat siis väistämättä korrelatiivisessa suhteessa, jossa kutakin ilmiötä vastaa sille ominaisen noesiksen ja noeman korrelatiivinen rakenne. Kuten aistidatateoriassa tarkoitus oli rajata varma tieto tuttuustiedon avulla tunnistettuun aistidataan, fenomenologia näyttää perustuvan immanenssiin rajaukseen, jotta tietoisuuden modaliteetit tavoitetaan originaarisen annettuuden puitteissa. Noettiset aktit noemaattisine korrelaateineen ja kunkin ominaislaadut näyttävät olevan yksinkertaisesti annettuja, ja transsendentaalinen sekä eideettinen reduktio mahdollistavat näiden olemusten tavoittamisen sellaisenaan, luonnollisen asenteen puitteissa asetetut taustaoletukset sulkeistamalla. Tässä suhteessa näyttää siltä, että fenomenologinen immanenssi saattaa siis lopulta langeta aistidatateorian kaltaiseen rakenteeseen, jossa puhtaina ilmiöinä tavoitetut kohteet voidaan käsitteellistää alkuperäisellä ja ongelmattomalla tavalla, josta muut objektit voidaan konstruoida.

Soffer (2003) on todennut, että noemaattiset mielet eivät ole myyttisesti annettuja, koska ne ovat fallibilistisia: ilmenevä voi aina tulla annetuksi tavalla, joka muuttaa sen käsitteellistystä perustavanlaatuisesti (s. 309). Esimerkiksi havainnon paljastuessa hallusinaatioksi vaikuttaa noemaattinen mieli (siinä missä myös noettinen akti) muuttuvan olemukseltaan ratkaisevasti toisenlaiseksi. Kategorisen annetun myytin perusteella hallusinaation immanentti ilmentymä pitäisi kyetä kategorisoimaan oikein sen ilmentymästä lähtien. Yksittäisten noesisten ja noemojen avoin, fallibilistinen luonne sallii uudelleenkäsitteellistämisen tavalla, jonka myötä kategorisen annetun myytti ei uhkaa. (Sachs 2020, 294.) Annetun myytin haastetta transsendentaaliselle fenomenologialle ei ole kuitenkaan käsitelty kaiken kaikkiaan vielä yksittäisiä noettisia akteja ja noemaattisia korrelaatteja tarkastelemalla. Sachs esittää, että noesis-noema-korrelaation tavoittaminen fenomenologisella reflektiolla perustuu kategoriseen annettuuteen. Vaikka noettiset aktit ja noemaattiset korrelaatit itsessään eivät olisikaan myytille alttiita, eikö noesis-noema-korrelaatio itsessään ole annettu kategorinen rakenne, joka tavoitetaan intuitiivisesti ja on käsitteellisesti korvaamaton?

Noettinen akti ja sen noemaattinen korrelaatti muodostavat rakenteen, jossa niiden keskinäinen suhde määrittyy toistensa avulla. Kaikki intentionaalinen tietoisuus jäsentyy noettisena aktina ja tälle kuuluvana noemaattisena korrelaattina. Näiden välillä vallitsevat systemaattiset korrelaatiot muodostavat rakenteen, joka vaikuttaa yksinkertaisesti olevan annettu. Tietoisuuden muoto juuri noesiksiin ja noemoihin jaoteltavana korrelatiivisena rakenteena on fenomenologisen analyysin perustulos, johon valtaosa muusta fenomenologisesta tutkimuksesta perustuu. Fenomenologiassa tarkoituksena on tarkastella ilmiötä tämän korrelaation modaliteetteina. Staattinen transsendentaalifenomenologia immanenttina korrelaation tutkimuksena vaikuttaa perustuvan

“sitoumuksiin, jotka muodostavat tutkimuksen tekemisen kehyksen, ja ovat siksi korvaamattomia” (Williams 2009, s. 1963, suom.oma). Sitoumukset ovat siis tarkasteltujen ilmiöiden immanenttius, eli olemuksellinen yhteys tietoisuuteen, ja noesis-noema-korrelaatio, eli aktien ja näiden kohteiden korrelatiivinen rakenne, jonka muotoja fenomenologisessa immanenssissa tarkastellaan. Staattinen transsendentaalifenomenologia on tämän korrelaation tutkimusta reflektiivisessä asenteessa.

Transsendentaalinen tietoisuus tulee annetuksi olemuksensa mukaisesti reduktion suorittamisen jälkeen. Tietoisuuden kategorinen rakenne korrelaation modaliteetteina eli annettuuden muotoina tulee fenomenologille puhtaan annetusti. Reflektiolla kuvataan transsendentaalisesti tietoisuuden ideaaleja rakenteita noettisina akteina ja noemaattisina korrelaateina. Noettisten aktien ja noemaattisten korrelaattien muodostama rakenne yksinkertaisesti paljastuu fenomenologille, kun tämä reflektoi tietoisuuden immanentteja sisältöjä transsendentaalisessa asenteessa. Koska reduktion myötä tarkastelu on rajattu juuri immanenssin piiriin, täytyy annetun rakenteen olla juuri tietoisuus itsessään. (Sachs 2020, s. 293–295.) Näyttää siltä, että fenomenologi esittää tietoisuuden olevan kuvattavissa riippumattomasti siten, että maailman konstituoivan subjektin ideaaliset rakenteet vain paljastuvat ”harjoittavan fenomenologin passiiviselle katseelle”. Korrelaatio on itse itsensä oikeuttava havainto, joka tehdään luonnollisen asenteen sulkeistamisen avulla. (Sachs 2020, s. 293–295; 2014)⁸ Sachs ja Christias siis esittävät, että fenomenologisen reduktion avulla suoritettu reflektio transsendentaalisten ja epäilyksettömän varmojen tulosten tavoittamiseksi tekee staattisesta transsendentaalifenomenologiasta myyttistä Sellarsin kritisoimassa mielessä. Sachs nimittää fenomenologian kategorista annettuutta *tietoisuudeksi itseksensä*, joka paljastaa rakenteensa fenomenologisessa tarkastelussa subjektille “kuten sinetti painautuu vahaan.” (Sachs 2020, s. 294). Christias seuraa Sachsin argumenttia, mutta nimittää korrelaatiota annettuuden itsensä immanentiksi struktuuriksi. (Christias 2018, s. 524) Sellarsilaiset katsovat, että kykymme eritellä kognitiivisia ja semanttisia rakenteita perustuu näiden funktionaalisen roolin reflektioimiseen. Funktionaalinen rooli on aina suhteessa käytössä olevaan käsitteelliseen järjestelmään. Sachs on esittänyt annetun myytin yleisen muodon olevan mahdollisuus määritellä kognitiivis-semanttisia sisältöjä täysin riippumattomasti näiden sisältöjen roolista havainnossa, ajattelussa ja muussa toiminnassa (2014, s. 11). Tämän muotoilun yhteyttä fenomenologian kritiikkiin selventää aiemmin mainittu muotoilu annettuudesta korvaamattomina sitoumuksina, joiden puitteissa tutkimusta tehdään. Ajatus fenomenologisella reflektiolla oikeutettavista transsendentaalisista tietoisuuden rakenteista vaikuttaa siis perustuvan oletukseen, että tiettyjä funktionaalisia rooleja voitaisiin eristää käsitteellisestä rakenteesta, idealisoida ja väittää näiden olevan perustavan tason kognitiivisia rakenteita.

Fenomenologisessa reduktiossa siis pyritään irtikytkennän avulla jättämään huomiotta vähemmän perustavaksi katsottuja osia käsitteellisestä rakenteesta. Sellarsilaisesta näkökulmasta tämä johtaa tilanteeseen, missä jäljelle ei itse asiassa jää mitään tarkasteltavaa, koska käsitteellisen kehyksen perustavat rakenteet edellyttävät sen muita osia funktionalaisen roolinsa mahdollistamiseksi. Ei ole mahdollista eristää itsenäistä käsitteellistä systeemiä kokonaisuudesta ja väittää tämän olevan perustava. Kuten luvussa 2 havaintoraporttien episteemisen funktion yhteydessä todettiin, oikeutus myös erilaisten käsitteellisten rakenteiden suhteen kulkee vastavuoroisesti käsitteellisen kehyksen eri ulottuvuuksissa. Siinä missä alemman tason käsitteelliset funktiot edellyttävät transsendentaalisia kategorisia rakenteita, edellyttävät nämä rakenteet itse juuri alemman tason käsitteet merkitäkseen mitään.

Kriitikoiden näkökulmasta fenomenologia tekee siis edellisessä luvussa käsitellyn virheen, jossa subjektin sisäiset tilat käsitetään reflektiolle suoraan tavoitettaviksi, kunhan huomio rajataan oikein, kontingentista transsendentista maailmasta immanentteihin adekvaatisti annettuihin sisältöihin. Reflektio käsitetään siis introspektiiviseksi havainnoinniksi.

3.3.1 Intentionaalisuus, korrelaatio ja reduktio

Husserlin käsitys semantiikasta on kognitivistinen, eli merkitykset konstituoituvat hänelle perustavamman tason intentionaalisten rakenteiden avulla. Fenomenologisesta näkökulmasta kielellisten merkitysten muodostaminen vaatii tietoisuuden aktien toteuttamista. (Smith & Smith 1998, s. 17–22). Mikäli näiden merkitystä tuottavien aktien katsotaan olevan perustava rakenne, jonka avulla semanttiset ja episteemiset sisällöt muodostuvat, vaikuttaa fenomenologia olevan annetun myytin muoto (Brassier 2014, s. 105). Noesis-noema-korrelaatio on intentionaalisuuden perusrakenne. Motivaatio transsendentaaliselle reflektiolle on tavoittaa maailman merkityksen konstituoivat aktit olemuksensa mukaisesti. Transsendentaalinen fenomenologia on siis olennaisessa mielessä intentionaalisuuden tutkimusta. (Husserl 2017/1913, s. 166/§84.)

Brassieria seuraten Christias johtaa korrelaation kategorisesta annettuudesta argumentin, että kategorisen myytin lisäksi korrelaatio johtaa fenomenologian myös episteemiseen ja semanttiseen annettuuteen. Christias esittää korrelaation annettuuden olevan syy sille, että käsitteiden olemuksellinen sisältö on tavoitettavissa yksityisesti ja ideaalisesti eideettisen reduktion avulla. Korrelaatio on yleisesti tietoisuuden merkityksellisyyden perusta, ja sen tarkastelu mahdollistaa semanttisten ja episteemisten sisältöjen ideaaliseen määrittelyyn. Fenomenologisessa reflektiossa

korrelaation modaliteetit tavoitetaan puhtaina ilmiöinä. Tämän ansiosta voidaan tehdä eideettisiä analyyseja ideaaleista kohteista. Christias tulkitsee eideettisen menetelmän avulla hahmotettavan puhtaiden olemusten alueen toimivan empiiristen merkitysten perustana ja täten johtavan myytin episteemiseen ja semanttiseen versioon. Fenomenologisessa asenteessa transsendentti on määritelmällisesti poissuljettu; kaikki on siis Christiaksen käsityksen mukaan jo saatavilla fenomenologille, kunhan analyysi on tarpeeksi huolellista. (Christias 2018, s. 525) Semanttisten merkitysten tosiasiallinen toteutuminen ei siis tämän käsityksen mukaan ole fenomenologiassa pohjimmiltaan empiirisistä seikoista riippuvaista, koska nämä merkitykset kuuluvat jo ennalta transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteisiin, joita voidaan tutkia puhtaasti fenomenologisin menetelmin. Maailma on valmiiksi jäsentynyt tavalla, joka muistuttaa Sellarsin (ja Wittgensteinin) kritisoimasta augustinolaisesta kuvasta, jossa käsitteellisesti jäsentyneen tilan katsotaan edeltävän kielen oppimista. (Sellars 1997/1956, s. 64–65) Mikäli näitä mentaalisia rakenteita voidaan todella määrittellä fenomenologisin menetelmin puhtaasti ennalta, muuttuu semantiikan suhde ulkoiseen todellisuuteen täysin johdannaiseksi. Fenomenologisessa reflektiossa kuvatut eideettiset rakenteet vaikuttavat olevan kielellisen representaation ennakko-oletukseton perusta. Fenomenologisen filosofian seurauksena empiirinen käsitteiden soveltaminen olisi siis uusien rakenteiden omaksumisen sijaan ainoastaan jo valmiiksi jäsenettyjen ilmiöiden yhdistämistä niille varattuihin käsitteisiin. Korrelaatio olisi siis myyttinen, koska se on ennakko-oletukseton perusta käsitteellisten kehysten soveltamiselle, jota itseään ei ole mahdollista kritisoida. (Christias 2018, s. 525)

3.4 Fenomenologian tulokset ja evidenssi

Kartesiolainen subjektin rakenteiden tarkastelu on tunnustettu esikuva fenomenologiselle reflektiolle. Fenomenologinen reduktio tuodaan esiin ja rinnastetaan metodologisesti juuri Descartesin skeptiseen menetelmään. Fenomenologinen reduktio kuitenkin muuttaa kartesiolaisen epokhen merkitystä. (Husserl 2017/1913, s. 65–66/§32.) Kartesiolainen epäily perustuu ulkomaailman pätevyuden kiistämiseen ja tämän myötä subjektin absoluuttisen olemisen asettavan ego cogito -arvostelman apodiktiseen varmuuteen. Fenomenologinen reduktio taas ylittää kartesiolaisen näkökulman, jossa subjekti itsessään käsitetään transsendentaaliseksi jäänteeksi. Descartes ottaa subjektin epäilyksettömän annettuna. Fenomenologisen reflektion on tarkoitus ylittää tämä käsitys ja tarkastella subjektiviteettia aidosti transsendentaalisessa asenteessa. (Cai 2013, s. 14–15.) Oikein toteutetussa fenomenologisessa reflektiossa juuri huomataan, että maailman ja subjektiviteetin annettuus perustuvat täysin samoihin rakenteisiin (Husserl 2021/1931, s. 63–64/§22). Siinä missä

kartesiolaisessa epäilyn menetelmässä tarkoituksena on rajata kokemuksesta alue, jota ei ole mahdollista epäillä, fenomenologisessa epokhessa kokemus kokonaisuudessaan tematisoidaan uudella tavalla. Kyse on siis luonnollisessa asenteessa tapahtuvan epäilyn sijaan pikemminkin asenteenmuutoksesta suhteessa maailmaan.

Seuraavaksi pyrin osoittamaan puutteita Sachsin ja Christiaksen kritiikissä. Esitän aluksi muutaman huomion Sachsin ja Christiaksen tavasta rajata staattinen transsendentaalifenomenologia ja sen seurauksista käsiteltävälle aiheelle. Tämän jälkeen tarkastelen millä tavoin fenomenologisten tulosten katsotaan tarkalleen ottaen tulevan oikeutetuksi. Lopuksi esitän tulkinnan fenomenologisen reflektion tuloksista, joka selittää annetun myytin väistämisen ja konkretisoi transsendentaalisen subjektiviteetin reflektiivisen tarkastelun yhteyttä tutkimuskohteen varsinaiseen olemukseen.

3.4.1 Fenomenologisen filosofian systemaattisuudesta: mitä Sachs ja Christias tarkalleen ottaen kritisoivat?

Transsendentaalinen fenomenologia voidaan jakaa aihealueittain kolmeen osa-alueeseen: staattiseen, geneettiseen ja generatiiviseen fenomenologiaan. Staattisessa fenomenologiassa tarkastellaan transsendentaalista subjektiviteettia noesis-noema-korrelaation modaliteetteina. Tietoisuuden rakenne otetaan siis annettuna siinä määrin kuin se kokemuksessa tarjoutuu, ja ilmiöiden kuvaaminen fenomenologisesti perustuu näin tavoitettuihin sisältöihin. Geneettisessä fenomenologiassa taas tarkastellaan transsendentaalisen subjektiviteetin konstituution ehtoja. Millaiset kokemukselliset rakenteet tekevät mahdolliseksi immanentit transsendentaaliset rakenteet? Siinä missä staattisen transsendentaalifenomenologian perustulos on noesis-noema-korrelaatio, geneettisen transsendentaalifenomenologian perustuloksena voi pitää noettisten aktien ja noemaattisten korrelaatioiden horisontaalisuutta. Generatiivinen fenomenologia taas tarkastelee geneettisen subjektin toteutumisen ehtoja: niitä intersubjektiiivisia, historiallisia ja materiaalisia rakenteita, jotka tekevät mahdolliseksi tietynlaisen subjektiviteetin jäsentymisen. Kun fenomenologinen reflektio siis aloitetaan eristetyistä aktien tarkastelusta, tulee tämän jäsentämiseksi siirtyä geneettiseen fenomenologiaan, ja tämän myötä lopuksi generatiiviseen fenomenologiaan. (ks. Thompson 2008, s. 33–36; Welton 2003.) Sachs ja Christias rajaavat korrelaatiota vastaan suunnatun argumenttinsa kohteeksi varhaisen staattisen transsendentaalifenomenologian. Staattista fenomenologiaa kirjoittajille edustavat *Loogiset tutkimukset*, *Ideoita I* ja *Kartesiolaiset mietiskelyt*. (Sachs 2020, s. 292–293; Christias 2018, s. 523.) Argumentti korrelaation annettuudesta perustuu siis ensinnäkin

rajaukseen, jossa keskitytään nimenomaan staattiseen fenomenologiaan erotuksena geneettisestä ja generatiivisesta, ja toiseksi käsitykseen varhaisesta fenomenologiasta itsenäisenä vaiheena fenomenologian kehityksessä. Argumentti koskee siis tarkalleen ottaen vain tiettyä vaihetta fenomenologisen filosofian kehityksessä, ja sen soveltuminen husserlilaisen fenomenologian myöhäiskauteen jätetään avoimeksi.⁹ Sachs myös toteaa Merleau-Pontyn kehittävän transsendentaalista fenomenologiaa suuntaan, joka mahdollistaa myytin välttämisen dialektisen tiedesuhteen ansiosta. Syytös staattisen transsendentaalifenomenologian annettuudesta näyttää siis perustuvan käsitykseen, että kyseessä on itsenäinen tutkimusohjelma. Argumentin rajausta varhaiseen fenomenologiaan vaikuttaa palvelevan tätä tarkoitusta: pyrkimyksenä vaikuttaa olevan esittää, että Husserl tai mahdollisesti seuraajansa hylkäsivät staattisen transsendentaalifenomenologian myöhemmin uudenlaisten lähestymistapojen eduksi.

Staattisen fenomenologian eristäminen geneettisestä ja generatiivisesta on kuitenkin keinotekoinen tapa rajata fenomenologiasta ongelmallinen osa, kun fenomenologiseen projektiin itseensä kuuluu näiden osa-alueiden olemuksellinen yhteenkuuluvuus tavalla, jossa staattinen johtaa väistämättä geneettiseen ja generatiiviseen fenomenologiaan, kun transsendentaalista subjektia tarkastellaan tieteellisesti. Transsendentaalisen subjektiviteetin konstituutiota käsitteleviä kysymyksiä ei tarkastella staattisessa transsendentaalifenomenologiassa lainkaan, toisin kuin geneettisessä ja generatiivisessä fenomenologiassa. Staattiseen kuvailuun siis kuuluu, että rakenteen kuvataan sellaisina kuin ne fenomenologisessa tarkastelussa ilmenevät. Geneettinen fenomenologia oli fenomenologian keskeinen osa-alue jo *Ideoita I*-teoksen aikaan. (Welton 2003, s. 257.) Lisäksi on merkillepantavaa, että Sachs ja Christias viittaavat suoraan *Kartesiolaisiin mietiskelyihin* kritisoidessaan staattista fenomenologiaa (Sachs 2014, s. 159–161; 2020 s. 293–294; Christias 2018, s. 523–525). Geneettisen fenomenologian alan tutkimusten myötä juuri *Kartesiolaisten mietiskelyjen* kirjoittamisaikaan Husserl päätyi erottamaan adekvaatin annettuuden ja apodiktisen evidenssin toisistaan. Sachsin ja Christiaksen kritiikki näyttääkin nojaavan keinotekoiseen jaotteluun Husserlin ajattelun eri vaiheiden välillä. Tällainen rajausta tietysti rampauttaa fenomenologisen menetelmän selitysvoimaa, kun sen systemaattisesta kehittämisestä yksinkertaisesti jätetään keskeisiä osia pois. Lisäksi esitetty jaottelu sisällyttää varhaiseen fenomenologiaan Husserlin käänteen transsendentaaliseen idealismiin. Tulkinallisesti ratkaisu on erikoinen, sillä transsendentaalisen

⁹ Christias kritisoi myös transsendentaalisesta tarkastelusta irrotettua elämismailman fenomenologiaa annetun myytistä. Hänen mukaansa elämismailman ja tieteen suhde johtaa annettuuteen perustuvaan instrumentalismin muotoon. (Christias 2018; 2020; 2023.) Kritiikki vaikuttaa perustuvan myös tässä tapauksessa staattiseen luentaan fenomenologisesta menetelmästä. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan syvennyä elämismailman käsitteeseen tarkemmin.

idealismien introdusoiminen käsitetään yleensä Husserlin varhais- ja myöhäiskauden vedenjakajaksi. Sachs ja Christias ohittavat täysin mahdollisuuden, että käänne transsendentaaliseen idealismiin vaikuttaisi fenomenologisen metodin ja sen tulosten tulkintaan. Sachs kyllä pistää merkille Husserlin transsendentaalisen käänteen, mutta ei kommentoi sen vaikutusta käsiteltävään asiaan mitenkään. Fenomenologian ja annetun myytin suhdetta käsitellessä ratkaisu on erikoinen, sillä varhainen realistinen fenomenologia vaikuttaa transsendentaalista käännettä seuranneisiin näkemyksiin verrattuna erityisen alttiilta annetun myytille.

Husserl-tutkimuksessa ei yleensä tehdä tällaista tiukkaa jaottelua fenomenologian kehitysvaiheiden välille (Welton 2003; Mohanty 2003). Juuri systemaattinen yhteys staattisen, geneettisen ja generatiivisen fenomenologian välillä mahdollistaa transsendentaalisen fenomenologian kehittämisen tutkimusohjelmalla. Sachsin ja Christiaksen luenta vaikuttaa perustuvan karrikoituun käsitykseen varhaisesta Husserlistä ensin deskriptiivisenä fenomenologina, joka kääntyy kannattamaan transsendentaalista idealismia ja myöhemmin siirtyy vielä staattisesta subjektin tarkastelusta elämismailman fenomenologiaan. Sachsin ja Christiaksen Husserl-tulkinnan taustoista antaa vihiä Sachsin esitys Maurice Merleau-Pontyn fenomenologiasta nimenomaan husserlilaisuudesta irtautuvana (Sachs 2014, s. 162–163; 2020, s. 295) ja Christiaksen tapa erottaa elämismailman fenomenologia muutta mutkitta transsendentaalisesta idealismista itsenäiseksi projektiksi, jota voi kritisoida edellisestä riippumatta (Christias 2018, s. 525). Lisäksi keskeinen ja eksplisiittisesti mainittu kytkös tulkintoihin fenomenologiasta on maininta transsendentaalisesta fenomenologiasta korrelationismina. Korrelationismi on nk. spekulatiivisten realistien esittämä kriittinen luenta 1900-luvun filosofian valtavirrasta. (ks. Meillasoux 2017/2006, s. 19–25; Sparrow 2014, s. 32–37). Spekulatiivisen realismin suhdetta fenomenologiaan ei kuitenkaan tarkastella tämän tutkielman puitteissa sen syvällisemmin.¹⁰

Fenomenologian kehitysvaiheille tehdyistä rajauksista riippumatta fenomenologian metateoriassa on kuitenkin sen kussakin kehitysvaiheessa riittävästi elementtejä vastaamaan annetun myytin haasteeseen. Käsittelen seuraavaksi tarkemmin fenomenologisten tulosten oikeuttamista ja Husserlin asiaa koskevien käsitysten kehittymistä *Loogisista tutkimuksista Kartesiolaisiin mietiskelyihin*. Pyrin osoittamaan, että adekvaatti annettuus fenomenologisen evidenssin ideaalina on altis myytille, jos se tulkitaan apodiktiseksi tulokseksi. Husserl kuitenkin totesi adekvaatin annettuuden olevan fenomenologisen menetelmän tulosten apodiktiseksi oikeuttamiseksi puutteellista evidenssiä, ja

¹⁰ Nykyaikaiseen Husserl-tutkimukseen perustuvaa kriittistä arviota spekulatiivisten realistien tulkinnoista varten ks. Zahavi (2011, s. 180–187).

hänen myöhempi käsityksensä apodiktisuudesta periaatteellisena kieltämisen mielettömyytenä ei enää toimi myytin edellyttämällä tavalla.

3.4.2 Reduktio, reflektio ja evidenssi

Sachs ja Christias toteavat aivan oikein, että noesis-noemaattinen korrelaatio ilmenee juuri transsendentaalisen reduktion toteuttamisen myötä arkipäiväisestä havainnoinnin tavasta irtauduttaessa. Noesis-noemaattinen korrelaatio ei tule tematisoiduksi luonnollisen asenteen puitteissa (Husserl 2017/1913, s. 66–68/§33). Noesis-noema-korrelaatio on Husserlin mukaan apodiktinen fenomenologinen tulos. “Apodiktinen” tarkoittaa täyttä, kumoutumatonta varmuutta. Sachsin ja Christiaksen kritiikki näyttääkin tässä suhteessa pätevän: mikäli fenomenologisella reflektiolla tavoitetaan apodiktisen varma tulos tietoisuuden itsensä rakenteesta, näyttää korrelaatio perustuvan juuri kategoriseen annettuuteen. Reduktion jälkeen tietoisuuden korrelaationaalinen struktuuri “painaa rakenteensa tarkastelijan mieleen kuin sinetti vahaan”. Ongelma staattisen transsendentaali-fenomenologian tuloksissa koskee siis reflektion avulla muodostettujen tulosten oikeuttamista. Kritiikki nojaa käsitykseen, että reflektiolla tavoitetut tulokset tulevat adekvaatisti annetuiksi ja ovat täten tuloksina epäilyksettömän varmoja. Fenomenologisten tulosten varmuus perustuu siihen, että immanentteja sisältöjä voidaan tarkastella olemuksensa mukaisesti reduktion jälkeen. Kun reduktion jälkeen transsendentaalista subjektiviteettia tarkastellaan immanentisti, tulevat ilmiöt adekvaatisti annetuksi. Fenomenologinen reflektio perustuu kriitikoiden näkökulmasta reduktion avulla rajoitettuihin havaintoihin, joista tulee rajoituksen ansiosta epäilyksettömän varmoja. Syytös korrelaation myyttisyydestä perustuu siis luentaan, jossa fenomenologinen reflektio on vain huolellista ilmenevän kuvaamista: ”Transsendentaalinen tietoisuus vain paljastaa rakenteensa fenomenologisessa asenteessa intressittömän egon katseelle” (Sachs 2020, s. 294, suom. oma). Transsendentaalinen tarkastelu, jossa esitetään kokemuksen mahdollisuuden ehtoja, näyttää siis perustuvan introspektiiviseen havainnointiin, jossa immanenssin piiriin pitäytymisen on tarkoitus tehdä reflektiivisistä havainnoista vahvaa evidenssiä perustaville fenomenologisille väitteille.

Reduktion menetelmällinen rooli olisi siis oikeanlaisen havainnoinnin mahdollistaminen. Tällaiselle luennalle reduktiosta on myös perusteita. Kaiken evidenssin fenomenologinen ihanne, periaatteiden periaate, perustuu juuri puhtaaseen annettuuteen. Erityisesti varhaisissa tutkimuksissa Husserl korosti reduktion avulla puhdistetun suoran havainnoinnin ja näin ilmenevän täsmällisen kuvailemisen roolia fenomenologiassa: “minä vakiinnuttaa itsensä *intressittömäksi katselijaksi* [...] jolle jää yksi ainoa intressi, nimittäin adekvaatti näkeminen ja kuvaileminen” (Husserl 2021/1931, s. 45/§15). Tämä

vaatii intentionaalisten elämysten reflektiivistä tarkastelua niin, että ego kahdentuu ja suuntautuu omaan toimintaansa, jonka se sitten tavoittaa adekvaatisti. Näin suoraviivaisesti tulkittuna korrelaatio ilman muuta vaikuttaa perustuvan myyttiseen käsitykseen havainnosta: koko maailmasuhteemme perusrakenne olisi siis mahdollista tavoittaa vain keskittymällä oikein tarkkaavaisesti seuraamaan mielemme toimintaa! Näin fenomenologian olisi tarkoitus tavoittaa annettuja asiasisältöjä apodiktisella varmuudella. Sachsin ja Christiaksen kriitikki perustuu siihen, että korrelaation tavoittamisessa olisi kyse juuri tästä. Tällainen käsitys fenomenologiasta vaikuttaakin olevan annetun myytille altis. Ei ole kuitenkaan selvää, että adekvaatin annettuuden tarjoama evidenssi on riittävän vahvaa johtamaan annetun myyttiin. Fenomenologinen evidenssi on keskeisimpiä fenomenologian metateoreettisia kysymyksiä, ja Husserl kehitti käsitystään fenomenologisten tulosten oikeuttamisesta jo Sachsin ja Christiaksen esittämän rajauksen mukaisella staattisen transsendentaali-fenomenologian kaudella (Cai 2013, s. 15–17). Tässä yhteydessä on siis syytä tarkastella sitä, minkälaisia perusteita fenomenologisten tulosten oikeutukselle on, ja miten ne vaikuttavat Sachsin ja Christiaksen argumenttien osuvuuteen.

Fenomenologiassa epäilyksetön evidenssi on karkeasti käsitetty kahdella tavalla. Husserlin varhainen käsitys fenomenologisesta evidenssistä perustui *adekvaattiin annettuuteen*. “Adekvaatti annettuus” on fenomenologisen selventämisen ideaali määritelmä. Normaalissa havainnoinnissa annetuksi tulevan havainnon luonnetta ei voi määrittää täsmällisesti. Epäadekvaattien sisältöjen avulla ei ole mahdollista ratkaista tyhjentävästi, onko kahdessa eri tapauksessa tavoitettu sama sisältö. Immanenssin piiriin rajautumalla fenomenologisen reflektion oli tarkoitus tavoittaa adekvaatisti transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteet. Tällöin keskeiseksi menetelmäksi tulee eideettinen variaatio, jonka avulla on tarkoitus tavoittaa sisällöt adekvaatisti. Adekvaatti annettuuskaan ei kuitenkaan itsessään toteudu koskaan ideaalisesti. (Cai 2013, s. 24.) Tässä fenomenologisen evidenssikäsityksen ideaalisuus on tärkeää: periaatteiden periaate on fenomenologisesti määritelty ideaali, johon suhteessa kaikki evidenssi asettuu. Kuten edellisessä luvussa originaarisen annettuuden ja foundationalismin suhteen todettiin, Husserl ajattelee oikeuttamisen olevan aina osittaista ja asteittaista. Periaatteiden periaate on regulatiivinen ideaali oikeuttamisen käytännöille eikä siis koskaan täysimääräisesti toteutuva evidenssin muoto. Adekvaatti annettuus kuvaa ideaalista varmuuden astetta. Ideaalisessa mielessä fenomenologiset tulokset tavoitettaisiin adekvaatisti. Tämä ei kuitenkaan ole äärelliselle subjektille mahdollista, ja adekvaattinen annettuus toteutuukin aina vain asteittaisesti. (Zahavi 2003, s. 33–35.) Adekvaatti annettuus eideettisen variaation avulla tavoitettuna on siis menetelmällisesti varmempaa kuin havaintoihin perustuva määrittely. Kuitenkaan fenomenologisessa käytännössä ideaalinen adekvaatti annettuus ei toteudu, kuten ei muissakaan

eideettisissä tieteissä. Fenomenologian tarkoitus on menetelmänä toimia tavalla, joka tavoittaa kohteet luotettavasti, mutta fenomenologian harjoittaja on äärellisenä subjektina tietysti aina fallibilistinen tulosten toteuttamisen suhteen (Hopp 2009, s. 7–9). Kategorisen annettuuden toteuttaminen vaatisi juuri tämän fallibilismin kumoamista tavoittamalla jokin sisältö suoraan ja epäilyksettömän varmasti.

Fenomenologinen reflektio immanenttien sisältöjen adekvaattia annettua tavoittelevana tarkasteluna ei siis tässä mielessä ole annetun myytille altis, koska tulokset itsessään ovat epätäydellisiä. Tällöin tosin fenomenologisen filosofian tavoite apodiktisista tuloksista jää toteutumatta. Sachsin ja Christiaksen argumentin voi ajatella osuvan, mikäli staattisen fenomenologian tekemisen edellytyksenä olettaa tarvittavan yhtäaikaisesti adekvaatti annettua ainoana evidenssin muotona ja sitoutuminen käsitykseen näiden tulosten apodiktisuudesta. Tulkinnallinen suurpiirteisyys tekee Sachsin kannasta liukkaan: mikäli transsendentaalisen subjektiviteetin horisontaaliset rakenteet eli sen sisäinen konstituutio käsitetään jo geneettisen fenomenologian alaan kuuluvaksi, vaikuttaa Sachsin argumentin rajaus staattiseen transsendentaalifenomenologiaan mahdollistavan hänen kantansa säilyttämisen. Tällöin kyseessä vaikuttaa kuitenkin olevan pitkälti Sachsin kehittämä fenomenologinen olkiukko, joka ei enää vastaa hänen lähdeaineistoinaan käyttämissä teoksissa esitettyä fenomenologista filosofiaa.

Adekvaattiin annettuuteen perustuva fenomenologinen tarkastelu ei siis johda annettuuteen, koska se on luonteeltaan riittävän fallibilistista. Ongelmana on kuitenkin, että fenomenologian tavoitteiden kannalta keskeinen apodiktinen varmuus jää tällöin saavuttamatta. Husserl korjasi fenomenologisen evidenssin käsitettä adekvaatista annettuudesta apodiktisuuteen todettuaan, että adekvaatti annettua ei riitä fenomenologisen reduktion jälkeenkään epäilyksettömiin tuloksiin. Syynä tähän ovat geneettisen fenomenologian alaan kuuluvat tulokset tietoisuuden konstituutiosta. Tietoisuuteen kuuluu olemuksellisesti protentiiviset ja retentiiviset aktit: kaikki tietoisuuden aktit ulottuvat ajassa kahteen suuntaan, tulevaisuuteen ja menneisyyteen (Husserl 2017/1913, s. 160–163/§81). Tietoisuuden ajallinen horisontaalisuus tekee adekvaatista annettuudesta vastaavalla tavalla saavuttamattoman ideaalin kuin transsendenteja objekteja koskevissa havainnoissakin. Immanentin havaitsemisen suhteen on mahdollista erehtyä siinä missä ulkoisenkin, vaikka tietoisuuden ala on rajattu transsendentaalisessa reduktiossa luonnollisen asenteen ulkopuolelle. Transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteiden horisontaalisuus siis tekee adekvaatista annettuudesta riittämättömän perustan fenomenologiselle evidenssille, mikäli tavoitteena on epäilyksetön varmuus. (Cai 2013, s. 18–19.) Mikäli adekvaatti annettua ei siis täytä epäilyksettömän varman evidenssin kriteeriä, miten fenomenologiaa voidaan harjoittaa ankaran tieteellisen ihanteen mukaisesti?

Kartesiolaisten mietiskelyjen aikaan Husserl alkoi kehittää fenomenologisen evidenssin käsitteestä vahvempaa versiota, joka adekvaatin annettuuden sijaan perustuu apodiktisuuteen. Apodiktisuus tiukasti määriteltynä tarkoittaa sellaista itseannettuutta, jonka olemista ei ole mahdollista epäillä. “Evidentti varmuus on apodiktinen, mikäli yhden tietoisuuden ykseydessä on mahdotonta kuvitella tai muuntaa sitä siten, että sen oleminen tulee annetuksi kyseenalaisena” (HUA XXXV, s. 387; lainattu Cai 2013, s. 20, suom. oma) Kun adekvaatisti annettu sisältö halutaan tavoittaa apodiktisella varmuudella, tulee sen pätevyyttä koetella reflektiivisessä asenteessa. Silkan itseannettuuden sijaan kyseinen ilmentymä pitää siis todeta välttämättömäksi, jotta sitä voidaan pitää apodiktisena. Apodiktisuus on siis toisen kertaluvun evidenssiä.

Apodiktisten väitteiden epäilyksetön varmuus perustuu niiden epäilemisen sisäiseen ristiriitaisuuteen. Apodiktisen arvostelman kieltäminen ei ole mahdollista olettamatta jo kiistettyä arvostelmaa. (Cai 2013, s. 19–22.) Esimerkiksi ”minä olen olemassa” on apodiktinen totuus: sitä ei ole mahdollista kiistää olettamatta jo sen olevan mahdollista (Husserl 2021/1931, s. 29–30/§9). Tämä muodollinen määritelmä apodiktisuudelle selittää ensinnäkin sen, minkä vuoksi immanentit tietoisuudensisällöt on alkujaan käsitetty apodiktisella varmuudella tavoitetuksi, vaikka ne myöhemmässä tarkastelussa osoittautuivatkin riittämättömiksi. Immanenssi on määritelmällisesti rajattu suoraan ilmeneviin sisältöihin. Tästä on luontevaa siirtyä ajatukseen, että immanenssin itsensä apodiktisuudesta seuraa näin tavoitettujen tietoisuudensisältöjen apodiktisuus. Juuri fenomenologisella reflektiolla on kuitenkin mahdollista osoittaa, että tämä ei pidä paikkaansa. Tämä herättää kysymyksen, johtaako apodiktisuuden vaatimus myyttiseen annettuuteen, minkä vuoksi sitä on syytä tarkastella myös tässä yhteydessä.

Noesis-noema-korrelaation esitettiin olevan siis annetun myytin muoto, koska se on suoraan tavoitettu epäilyksetön tulos. Adekvaatin annettuuden tapauksessa pätee suora tavoittaminen, mutta tulos ei ole epäilyksetön. *Kartesiolaisissa mietiskelyissä* esitetty kypsä apodiktisuuskäsitys taas perustuu menetelmään, jonka avulla on tarkoitus juuri kritisoida annetuksi oletettuja tuloksia. Apodiktisuus kiistämättömyytenä ei perustu sisällön annettuuteen, vaan arvostelman kriittiseen koetteluun. Se voidaan altistaa millaiselle tahansa kriittiselle analyysille, jossa yksikin vastaesimerkki riittäisi kumoamaan korrelaation apodiktisen asettamisen. Myös vahvaan apodiktisuuskäsitykseen kuuluu siis fallibilismi. Epäilyksettömyys on tässä siis syytä tulkita kirjaimellisesti: tulos on apodiktinen, mikäli sitä ei ole mahdollista mielekkäästi epäillä. Kategorisen annetun hylkäämisessä keskeinen vaihe on juuri mielekkään epäilyksen esittäminen tarjoamalla vaihtoehtoista käsitteellistystä. Kategorisen annettuuden hylkäämisen ja apodiktisen epäilyksettömyyden välillä ei tässä siis ole ristiriitaa. Fenomenologisten tulosten objektiivisuus perustuu tutkijoiden yhteisön

samaan tulokseen päätymiseen. Fenomenologisten tulosten apodiktisen oikeuttamisen tarkoituksena vaikuttaa itse asiassa olevan kyseessä juuri annetun myytin kaltaisten ongelmien välttäminen. Korrelaatiokaan ei rakenteena ole kumoutumaton. Tietysti, mikäli korrelaation havaittaisiin itse asiassa olevan puutteellinen tapa käsitteellistää fenomenologian perustutkimuksen kohdetta, täytyisi transsendentaalisen fenomenologian kaikki tulokset jäsentää uudelleen ilmi tulleen tuloksen mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan ole oikeastaan argumentti fenomenologiaa vastaan, vaan osoittaa sen yhteneväisyyden tieteellisiin teorioihin yleensä. Tieteellisen käsitteistön omaksuminen on episteemisesti hyödyllistä, kun uudella käsitteistöllä voidaan selittää vanhan teorian ennusteet ja myös lisätä teorian selitysvoimaa. Mikäli korrelaatio tietoisuuden perustavana rakenteena osoittautuisi puutteelliseksi, tulisi aiemmin saavutetut fenomenologiset tulokset jäsentää uudella tavalla. Tämä voi johtaa niiden merkityksen muuntumiseen tietyissä rajoissa. Transsendentaalinen fenomenologia tieteellisenä filosofiana ei kuitenkaan pyri rajoittamaan tätä muuntumista millään tapaa. Ainoa rajoite tässä on, minkälaista evidenssiä voidaan hyödyntää transsendentaali-fenomenologisten tulosten korjaamisessa ja päivittämisessä. Epokhen, luonnollisen asenteen, fenomenologisen evidenssin ja annettuuden suhdetta käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Entäpä Christiaksen esittämä kritiikki korrelaatiosta semantiikan perustavana annettuutena? Christias esittää, että noesis-noemaattiset korrelaatiot voidaan määrittellä jo ennalta, ja ne muodostavat ennako-oletukset perustan semantiikallamme. Transsendentaalisen subjektiviteetin eideettinen tarkastelu mahdollistaa kaikkien sisältöjen määrittelyn a priori, koska subjektiviteetti konstituoi semanttiset ja episteemiset kykymme. (Christias 2018, s. 525.) Christias vaikuttaa tulkitsevan reduktion tarkoituksen olevan noemaattisen avaruuden tarkastelu itsenäisenä tutkimuskohteena. Ideaaliset, jo ennalta määrättyt semanttiset sisällöt transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteena viittaa siihen, että Christias ajattelee noemaattisten mielten tavoittamiseen riittävän eideettisen analyysin mahdollisista kohteista. Tässä fenomenologia vaikuttaa siis puhtaan aprioriselta filosofialta, jossa maailman rakennetta tarkastellaan intuitiivisen reflektion menetelmällä. Tämä tarkoittaa, että fenomenologisen analyysin tuloksista tulisi olla mahdollista johtaa semanttiset ominaisuutemme ilman muun käsitteellisen kehyksen kontribuutiota.

Husserlilainen käsitys semantiikasta on kiistatta kognitivistinen. Husserl katsoo fenomenologisella analyysillä olevan mahdollista osoittaa, että erilaisten lauseiden väliset suhteet palautuvat niiden merkitykset konstituoituvien aktien olemukselliseen rakenteeseen (Smith & Smith 1998, 17–22). Christiaksen käsitys, että nämä analyysit olisi mahdollista suorittaa kielen ja sen parina muodostuvan käsitteellisen kehyksen omaksumisesta riippumatta, ei kuitenkaan kestä lähempää tarkastelua. Christiaksen tulkinta vaikuttaa katkaisevan transsendentaalisen subjektiviteetin yhteyden maailmaan.

Ajatus transsendentaalisesta subjektiviteetista täysin itseriittoisesti *ja intersubjektiiivisesta ja empiirisestä maailmasta riippumatta* merkitykset konstituovasta subjektiviteetista perustuu lähinnä siihen, että lähdeaineistoksi on rajattu Husserlin kirjoituksia, joissa ei yksinkertaisesti käsitellä näiden konstituutiota. Eideettisellä menetelmällä ideaalisesti kuvatut olemukset näyttävät staattisen transsendentaalifenomenologian puitteissa tulevan annetuksi ja edeltävän muita käsitteiden muodostumisen prosesseja, koska staattisessa transsendentaalifenomenologiassa ei oteta tähän asiaan kantaa. Staattinen transsendentaalifenomenologia ei tarjoa kuvausta merkitysten konstituutiosta, vaan tästä vastaa geneettinen ja generatiivinen fenomenologia. Näissä merkitysten intersubjektiiivinen, historiallinen ja kielellinen kerrostuminen on keskeinen tutkimuskohde.¹¹ Transsendentaalisen subjektiviteetin fenomenologinen tarkastelu ei pakota väittämään, että esimerkiksi julkinen kieliyhteisö ja sen puitteissa muodostetut käsitteellistykset olisivat redundanteja suhteessa niitä perustavampaan transsendentaaliseen subjektiviteettiin. Päinvastoin keskeinen tarkoitus fenomenologisessa tutkimuksessa on selvittää, millä tapaa transsendentaalinen subjektiviteetti erilaisine merkityksiä muodostavine akteineen konstituoituu intersubjektiiivisessä toiminnassa. Generatiivisen fenomenologian puitteissa tarkastellaan jopa merkitysten historiallisia kerrostumia, jotka tulkitaan yhtä lailla maailmaa konstituoivan transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteiksi. Tämän vuoksi transsendentaalista subjektiviteettiä ei myöskään ole mielekästä käsittää psykologisen subjektin ideaaliksi kuvaukseksi.

Fenomenologisen tarkastelun on tarkoitus olla merkitykseltään yleistä siinä mielessä, että tietoisuuden aktit kattavat kaikkien maailmassa ilmenevien ilmiöiden alan. Fenomenologisen menetelmän tarkoituksena ei kuitenkaan ole kuvata kielellisen merkityksen taustalla olevaa struktuuria kielenkäytöstä riippumatta. Transsendentaalisessa asenteessa tarkastellut merkityksen muodot eivät ole uusia kohteita, joita tarkastellaan niiden kielellisestä ilmentymisestä riippumatta. Sen sijaan kyseessä ovat juuri samat merkitykset mutta transsendentaalisen subjektiviteetin akteina tematisoituina. Fenomenologiseen metodologiaan ei kuulu oletusta ennalta jäsenyneestä käsitteellisestä tilasta. Arkisemmat merkitystä konstituoivat tekijät, kuten elämismaailmallinen rakenne ja kieliyhteisön käytännöt, ovat välttämättömiä konstitutiivisia elementtejä merkitysten muodostumisessa, ja tämä on juuri tarkoitus osoittaa fenomenologisilla analyyseilla. Fenomenologian on tarkoitus toimia menetelmänä käsitteellisen tilan hahmottamisessa ja transsendentaalisten rakenteiden selventämisessä. Transsendentaaliset riippuvuussuhteet eivät kuitenkaan ole itsessään

¹¹ ks. esim. Thompson (2007), Welton (2003).

riittäviä konstituimaan vielä minkäänlaisia merkityksiä. Semanttisen tai episteemisen annettuuden edellyttämät itsenäisyyden ehdot eivät siis täyty.

Korrelaatio ei myöskään rajoita intentionaalisuuden käsitteellistämistä luonnollisen asenteen piirissä. Sellarsilainen naturalistinen tulkinta intentionaalisuudesta ei perustu merkitysrelaatioon kognitiivisten aktien ja viitattujen asioiden välillä, mutta tämä ei seuraa myöskään fenomenologisesta menetelmästä. Noesis-noema-korrelaatio transsendentaalisena kuvauksena intentionaalisesta tietoisuudesta ei itsessään sulje pois minkäänlaista tulkintaa intentionaalisuuden varsinaisesta mekanismista psykologisen teorian puitteissa. Korrelaatio transsendentaalisena tuloksena ilmaisee yksinkertaisesti seikan, että intentionaalinen akti viittaa jonkinlaiseen kohteeseen. Tällainen rakenne voidaan sellarsilaisittain kuvata monenlaisten erilaisten naturalististen systeemisen toteuttamana. Kuvaamisteoriassa tietoisuuden kohdistuminen korrelaattiinsa selitetään holistisesti representaatiojärjestelmän systemaattisten toimintaperiaatteiden avulla. Tämä on kuitenkin yhä noesis-noema-korrelaation puitteissa. Korrelaation transsendentaalista asemaa intentionaalisuuden suhteen tukee se, että sille vaikuttaa olevan mahdotonta esittää vaihtoehtoa. Apodiktisen arvostelman on juuri tarkoitus sulkea pois vaihtoehtoiset asian käsittämisen tavat koettelemalla sitä. Noesis-noema-korrelaation apodiktisuus perustuu sen kiistämisen mielettömyyteen. Kiistäminen vaatii itsessään kyseisen korrelaation olettamisen: mikäli kiistan noesis-noemaattisen korrelaation, näyttää juuri kiistämisen arvostelma toteuttavan kyseisen rakenteen: siinä esitetty kiistävä noettinen akti suuntautuu kohteeseen, joka on juuri noesis-noema korrelaatio. Millainen vaihtoehtoinen tulkinta tästä rakenteesta olisi mahdollista esittää? Kuten apodiktisen evidenssin käsittelyn yhteydessä todettiin, korrelaation hylkääminen apodiktisuudesta huolimatta on mahdollista. Tällöin tulisi kuitenkin sekä fenomenologisten evidenssin kriteerien että sellarsilaisen kategorisen annettuuden osoittamisen kannalta esittää mahdollinen vaihtoehtoinen rakenne. Sachs sen enempää kuin Christiaskaan eivät kuitenkaan esitä minkäänlaista vaihtoehtoista tapaa käsittää korrelaatio. Näyttää siltä, että korrelaatiota kohtaan esitetty kritiikki perustuu siis puhtaasti fenomenologisen menetelmän implisiittiseen tulkintaan tavalla, joka tekee siitä sisäisesti ristiriitaisen ohjelman.

4. Transsendentaalifilosofia ja tieteellinen maailmankuva

4.1 Taustaoletukset ja epokhe: luonnollisen asenteen irtikytkennän merkitys

Fenomenologista menetelmää käsitellessään Husserl korostaa, että on ensiarvoisen tärkeää olla huolellinen epokhen mielen oikean tulkinnan suhteen. Fenomenologista reduktiota toteuttaessa voi helposti sekaannuksen takia tematisoida reduktion jälkeen ilmiöt uudestaan luonnollisen asenteen yleisteesin mukaisesti transsendenteina ilmiöinä maailmassa. Tällöin fenomenologinen menetelmä näyttäytyy eräänlaisena piilotettujen objektien paljastamisena puhtaan havainnoinnin avulla. Sachsin, Christiaksen ja muiden sellarsilaisten kriitikoiden argumenteissa vaikuttaakin olevan taustalla tällainen intuitiivinen tulkinta fenomenologisesta menetelmästä.¹² Luonnolliseen asenteeseen lankeaminen johtaa fenomenologisen menetelmän ja sen tulosten mielen ongelmalliseen muuttumiseen, joka puolestaan johtaa filosofisesti hankaliin positioihin, joita ei fenomenologisella reduktiolla voida itsessään oikeuttaa. Esimerkiksi väitteet fenomenologian subjektiivisesta idealismista näyttävät perustuvan juuri fenomenologisen tarkastelutavan ja luonnollisen asenteen sekoittamiseen: subjektiiviset korrelaatiot käsitetään evidenssiksi siitä, että transsendentti todellisuus rakentuu ontologisella tasolla juuri subjektin aktiviteeteista, ja maailman olemassaolo sekä sen fysikaaliset ominaisuudet olisivat siis perimmäisellä tasolla riippuvaisia niitä konstituovasta subjektista. Husserl kiistää tämänkaltaiset tulkinnat painokkaasti ja toistuvasti (Husserl 2017/1913, s. 50–52/§22; s. 110–112/§55).

Käsitys epokhesta luonnollisen asenteen kaikkinaisena hylkäämisenä syntyy helposti Husserlin käyttämien sanamuotojen vuoksi. Kuitenkin epokheta kuvaillessaan Husserl toteaa luonnollisen asenteen jäävän voimaan ja muuttuvan reflektoitavaksi tutkimuskohteeksi. Staattisessa transsendentaalifenomenologiassa reduktion tarkoituksena on asenteenmuutos, jonka myötä maailma jäsennetään tietoisuuden intentionaalisten aktien muodosteena. Kun luonnollisessa asenteessa

¹² On toki olemassa myös fenomenologeja ja Husserl-tutkijoita, jotka katsovat fenomenologian pohjimmiltaan olevan radikaali subjektiivisen idealismin muoto. (ks. esim. Philippe 1998) Tällaisia luentoja ei kuitenkaan valtavirran Husserl-tutkimuksessa juuri kannateta.

asetettu evidenssi ja asteittain kaikki fenomenologisen asenteen ulkoinen evidenssi sulkeistetaan reduktion myötä, on tällä tarkoitus saavuttaa asenteenmuutos suhteessa maailmaan. Fenomenologisessa reflektiossa yleensä annetuksi taustakehykseksi käsitetty luonnollinen asenne problematisoidaan ja otetaan kriittisen tarkastelun kohteeksi. Transsendentaalinen asenne on tässä mielessä perustava ja ennako-oletukseton: fenomenologisten reduktioiden avulla on tarkoitus esittää periaatteita, joiden avulla luonnollinen asenne on mahdollinen. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että luonnollisen asenteen sulkeistava fenomenologi muodostaisi fenomenologisia tuloksia luonnollisesta asenteesta riippumatta. Luonnollisen asenteen konstituutio on tässä tapauksessa juuri tutkimuskohde, jota fenomenologisessa asenteessa tarkastellaan.

Sellarsilaisten naturalistien keskeinen motivaatio annettuuden kritiikissä on radikaalin kriittisen realismin puolustaminen, jossa empiirisen tieteen edistykselle ei aseteta minkäänlaisia apriorisia rajoituksia. Filosofian tehtävänä ei tällöin ole esittää ensimmäisiä periaatteita olemisesta, tiedosta tai merkityksestä, vaan muodostaa reflektiivinen kokonaiskuva maailmasta ja käsityksestämme siitä. Yksittäisiä käsitteellisiä alueita keskeisempää on siis juuri hahmottaa, millä tavalla nämä käsitteelliset kehykset kytkeytyvät toisiinsa. Filosofian tehtävänä ei ole siis kahlita tieteellistä tutkimusta, tai tarjota sille siltä puuttuvaa oikeutusta. Sen sijaan tarkoitus on pystyä esittämään väitteitä siitä, millä tapaa erilaiset käsitteelliset kehykset suhteutuvat toisiinsa, ja millä tavoin ne voidaan yhdistää sulavaksi kokonaiskuvaksi. Sachs ja Christias paikantavat annettuuden ongelman fenomenologisen reflektion taustaoletuksettomuuteen. Kriitikoista näyttää siltä, että fenomenologisen reduktion tarkoituksena on esittää käsitteellisesti itsenäinen tarkastelutaso, jonka avulla muodostetut perusteet tarvitaan tieteellisen käsitteellistyneen tueksi. Ongelma siis on, että kokemuksessa käsitetään olevan jonkinlainen perustava ja suoraan tarjolla oleva rakenne, joka saavutetaan yksinkertaisesti irtikytkemällä kaikki fenomenologisen menetelmän ulkopuolinen. Ongelma on, että annetun myytin kritiikin näkökulmasta itsenäinen sanasto, joka ei tarvitse tukea muualta käsitteellisestä kehyksestä, ei voi kehittyä merkitykseltään lainkaan. Mikäli fenomenologisen reduktion suorittamiseksi on todella syytä jättää huomiotta luonnollisessa asenteessa päteväksi käsitetty evidenssi, onko kyseessä itsenäinen tarkastelutaso? Sellarsilainen huoli fenomenologisen metodologian suhteen koskee sitä, voiko transsendentaalisia tuloksia kehittää lainkaan. Tieteellisessä tutkimuksessa keskeistä on, että ymmärryksen laajeneminen yhdellä osa-alueella mahdollistaa edistysaskeleita myös toisaalla. Kategorisen annettuuden hylkäävä radikaali fallibilismi pystyy tarjoamaan selityksen sille, että näin on. Voiko fenomenologia sallia tällaista?

Sachs esittää Merleau-Pontyn dialektisen fenomenologian tarjoavan staattiselle fenomenologialle hedelmällisen vaihtoehdon. Merleau-Pontyn fenomenologiassa empiirinen evidenssi ei ole täysin

erillään fenomenologisesta evidenssistä, vaan esimerkiksi kokeellisen psykologian tulokset voivat vaikuttaa käsityksiimme subjektiviteetin luonteesta. (Sachs 2014 s. 165–168; 2020, s. 297–298.) Sachs vaikuttaa ajattelevan, että staattinen transsendentaalifenomenologia tarjoaa tieteellisistä tuloksista riippumatta puhtaita kuvauksia tietoisuuden rakenteista. Sachs ei eksplikoi käsitystään yleistä korrelaation vastaista argumenttia enempää, mutta on perusteltua olettaa käsityksen liittyvän Husserlin naturalismia kohtaan esittämään kritiikkiin.

Husserl katsoi, että naturalistiset ja psykologistiset selitykset tietoisuudelle eivät ole filosofisesti tyydyttäviä, koska ne perustuvat kehälliseen päättelyyn. Naturalistisessa tietoteoriassa ajatellaan, että mitään varsinaista filosofista tietoteoriaa ei ole olemassa, vaan tieto on luonnollinen ilmiö siinä missä muut. Yleensä naturalistit ajattelevat tiedon selittämisen olevan psykologian tai neurotieteen tehtävä. Husserl piti naturalismia kehällisenä: tietoteoreettinen naturalisti olettaa tiedon pätevyyden jo ennalta. Filosofisen tietoteorian tarkoitus taas olisi tarjota kaikista perustavanlaatuisinta evidenssiä ja selittää, minkä takia esimerkiksi naturalististen selittämisen menetelmien tulokset todella pätevät. Kun maailmaa koskevaa tietoa oikeuttaessa pyritään esittämään psykologisia, fysikaalisia tai muunlaisia naturalistisia tosiasioita, ei tiedon oikeuttamisen suhteen olla edetty lainkaan. Kyseiset seikathan kuuluvat jo maailmaan, jonka asettamista pyritään oikeuttamaan. (Moran 2008, s. 406–410)

Husserlille naturalismin tai psykologismin ongelma ei tässä suhteessa ole siis ontologinen vaan koskee juuri oikeuttamisen järjestystä. Naturalismissa ja psykologismissa eideettisten tieteiden pätevyys asetetaan riippuvaiseksi empiirisistä tosiasioista. Tämä on eideettisten tieteiden oikeutuksen kannalta virhe. Kun esitämme eideettisiä väitteitä esimerkiksi luonnollisten lukujen ominaisuuksista, väitteiden perusteet eivät ole empiirisiä. Eideettisten tieteiden tulokset eivät ole riippuvaisia siitä, millaisia rakenteita luonnollisessa maailmassa esiintyy tai millainen esimerkiksi psykologinen subjektiviteettimme on. Kyse on siis empiirisen ja eideettisen tieteen välisestä olemuksellisesta erosta. Eideettiset tieteet eroavat empiirisistä tieteistä siinä, että niissä hyödynnetty evidenssi ei perustu kokemukseen vaan olemukselliseen evidenssiin. Eideettisen tieteen kohteet ovat ideaaleja objekteja, ja niiden ominaisuuksien määrittelyyn eivät vaikuta empiiriset seikat (Husserl 2017/1913, s. 29–30/§7). Tieteen eideettisyydestä ei kuitenkaan seuraa tietenkään erehtymättömyyttä. Fenomenologiset tulokset eivät ole sen erehtymättömämpiä kuin muutkaan eideettisten tieteiden tulokset. On täysin mahdollista, että fenomenologi yksinkertaisesti erehtyy. Tämä mahdollisuus tietysti kuuluu aina tieteen harjoittamiseen. Fenomenologisten tulosten epäilyksettömyys eideettisinä tuloksina perustuu siihen, että fenomenologisen menetelmän avulla on mahdollista tavoittaa tällaisia tuloksia. Siitä ei kuitenkaan seuraa, että tämä tulisi itsestään selvästi annetuksi fenomenologille. (Hopp 2009, s. 7–9.)

Staattisen transsendentaalifenomenologian tuloksien kannalta ei ole ongelma, että subjektiiviset käsityksemme itsestämme voivat olla monin tavoin virheellisiä. Psykologisen subjektiviteetin transsendenttius on päinvastoin transsendentaalisen fenomenologian keskeinen lähtökohta. Transsendentaalinen fenomenologia pyrkii osoittamaan rakenteita, jotka mahdollistavat myös transsendenttia psykologista subjektia koskevan tiedon oikeuttamisen. Tässä kohtaa psykologiseen evidenssiin vetoaminen on tietysti kehällistä. Tämä ei kuitenkaan johdu siitä, että transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteet olisivat psykologisia rakenteita vahvemmin ennalta-annettuja tai ontologisessa perustamissuhteessa niihin. Sen sijaan kyse on melko vastaavasta suhteesta kuin fysiikan ja matematiikan välillä: fysiikan teoriat ja empiirinen evidenssi voivat antaa syytä kehittää uudenlaisia matemaattisia käsitteitä ja teorioita, mutta matemaattisen todistuksen osaksi ei kelpaa vetoaminen fysikaalisten ilmiöiden ominaisuuksiin. Euklidisen geometrian soveltuvuus aika-avaruuden kuvaamiseen voidaan haastaa fysiikan tulosten perusteella, ja fysiikan tutkimus voi vaikuttaa uudenlaisten geometrinen teorioiden kehitykseen, mutta euklidisen geometrian itsensä pätevyyteen tämä ei vaikuta. Eideettisten tieteiden tuloksiin olisi myös mahdollista päätyä loogisessa mielessä aivan toisenlaisesta kehiksestä käsin. Empiirinen evidenssi ei siis voi oikeuttaa fenomenologian tuloksia, koska fenomenologian kohteena eivät ole empiiriset seikat vaan eideettiset ideat. Samalla tapaa kokemuksessa kohdatut psykologisen tietoisuuden seikat vaikuttava transsendentaalisen fenomenologian tuloksiin ja toimivat inhimillisille fenomenologeille niiden muodostamisen ennakkoehtona. Kummassakin tapauksessa, geometrasta ja fenomenologista tulosta oikeutettaessa, ei kuitenkaan voida vedota empiirisen maailman seikkoihin; kyseessä olisi kategoriavirhe.

On vaikea käsittää, mitä Sachs tarkoittaa rinnastaessaan juuri noesis-noema-korrelaation staattisen annettuuden Merleau-Pontyn dialektiseen fenomenologiseen menetelmään. Fenomenologinen perustelu empiirisen psykologian tuloksille vaatii juuri uusien ilmiöiden esiin saattamista, jotta niille ominainen ilmenemisen tapa ja sen kanssa korreloivat evidenssin laadut voidaan määrittää. Staattisen transsendentaalifenomenologian metateorian voi ajatella sallivan mahdollisuuden, että fenomenologi kykenisi määrittämään tyhjentävästi joitakin transsendentaalisen subjektiviteetin muotoja empiirisen psykologian tuloksista riippumatta. Inhimillisten subjektien rajoitteet tulevat tässä suhteessa kuitenkin vastaan. Vaikka fenomenologia menetelmänä sallii kaikenlaisten muodosteiden ideaalin määrittelyn samalla tavoin kuin esimerkiksi puhtaan matematiikan tapauksessa on mahdollista tehdä, on tämä mahdollisuutena täysin triviaali äärellisille subjekteille. Menetelmän ideaalit mahdollisuudet tulee erottaa niiden tosiasiallisesta toteutumisesta. Kun staattisessa fenomenologiassa määritellään kohdattuja ilmiöitä niiden annettuuden muotojen ja näiden kanssa korreloivien subjektiivisten aktien

mukaisesti, on juuri empiirisellä tutkimuksella tässä keskeinen rooli. Jotta staattinen transsendentaalifenomenologia pääsee käsiksi ilmiöihin, tulee ne tietysti saattaa tietoisuuteen. Psykologian ja neurotieteen edistysaskeleet perustuvat juuri käsitteellisen kehityksen ja empiirisen havainnoinnin yhteistyöhön, jonka avulla ilmenevän piiriin voidaan saattaa uudenlaisia ilmiöitä. Eideettisen rakenteen puolesta näitä voidaan tarkastella puhtaina ilmiöinä, mutta käytännössä niiden transsendentaalifenomenologinen tarkastelu edellyttää äärellisiltä subjekteilta osallistumista vähä vähältä etenevään intersubjektiviseen tiedon kartuttamiseen ja käsitteelliseen kehitykseen. Myöhemmässä transsendentaalifenomenologiassa juuri yksittäisen subjektin rajoittuneisuus, historiallis-kulttuurinen kerrostuneisuus ja tieteen tulosten kumulatiivisuus otetaan keskeiseksi tutkimuskohteeksi. Sachsin esitys staattisesta transsendentaalifenomenologiasta perustuukin tässä suhteessa juuri rajaukseen, joka rampauttaa fenomenologisen menetelmän mielivaltaisella tavalla, ja ratkaisuksi idealisoi subjektin siten, että annetun myytti alkaa vaikuttaa relevantilta ongelmalta. Tässä suhteessa Sachsin tulkinta vaikuttaa olevan samalla tavoin puutteellinen kuin edellisessä luvussa käsitelty Christiaksen luenta, vaikka heidän tarkat kritiikkinsä hieman poikkeavatkin toisistaan.

4.2 Fenomenologinen menetelmä ja transsendentaaliset tulokset

Fenomenologisen filosofisten taustaoletusten ja seurausten luonteesta on käyty monipolvista tulkintakeskustelua transsendentaalisen fenomenologian syntyvaiheista alkaen. Husserlin idiosynkraattinen tapa esittää menetelmänsä ja vahvat kannanotot sen filosofisen mullistavuuden suhteen nostattivat jo aikalaiskeskustelussa paljon kiistaa siitä, mitä fenomenologisella filosofialla on oikeastaan tarkoitus saavuttaa. Husserl myös pyrki toistuvasti esittämään uudestaan, väärinkäsitykset selventävällä tavalla filosofiansa peruseriaatteet. Sachsin ja Christiaksen kritiikissä näyttää olevan kyse fenomenologisen reduktion käsittämisestä luonnollisen asenteen puitteissa. Argumentti perustuu tulkintaan fenomenologiasta uudenlaisten, transsendentaalisessa asenteessa paljastettavien objektien tarkasteluna. Transsendentaalinen korrelaatio käsitetään maailman olemisen välttämättömäksi ehdoksi, jonka subjekti tavoittaa suoraan kokemuksessa. Sachsin ja Christiaksen luennassa implisiittinen fenomenologian käsittäminen subjektiivisen idealismin muodoksi johtaa heidät esittämään kyseessä olevan tietoisuuden rakenteen, joka tulee annetuksi ja joka on maailman olemisen ennakkoehto. Fenomenologisen korrelaation transsendentaalinen asema ei kuitenkaan tarkoita, että fenomenologisesti tavoitettu subjektiviteetti olisi tosiasiallisesti maailman olemisesta riippumaton, tai että transsendentaalisella tarkastelulla on tarkoitus tavoittaa juuri perustava rakenne maailmasta. Mistä transsendentaalisessa tarkastelussa on siis oikeastaan kyse?

Esitän, että husserlilainen transsendentaalifenomenologia voidaan tulkita menetelmäksi, jolla kuvataan tietoisuuden funktionaalisten ominaisuuksien keskinäisiä suhteita. Fenomenologisen reduktion tarkoitus on kiinnittää huomio juuri subjektiviteettiin tavalla, joka mahdollistaa sen muotojen menetelmällisen koetteluun. Kun immanenssin piirissä tavoitellaan adekvaatisti annettuja ja apodiktisesti oikeutettavia tuloksia eideettisen variaation avulla, kokeillaan, mitä tietoisuudella on mahdollista tehdä. Transsendentaalisten rakenteiden perustavuus liittyy subjektiviteetin toimintojen keskinäisiin suhteisiin. Fenomenologisessa koettelussa voidaan havaita erilaisia riippuvuussuhteita tietoisuuden aktien välillä ja näin kuvata tietynlaisen kognition välttämättömiä ominaisuuksia. Kun siis esimerkiksi pyritään selvittämään vaikkapa empiirisen tiedon tai objektiivisen todellisuuden transsendentaalista konstituutiota, koetellaan näitä ilmiöitä eideettisesti. Näin fenomenologia voidaan tulkita juuri transsendentaalifilosofian muodoksi, joka kuitenkin sopii yhteen sellarsilaisen naturalismin ohjelman kanssa.

Asiaa voidaan valaista vertaamalla transsendentaalisen fenomenologian menetelmää sellarsilaiseen transsendentaalisen kielitieteen ohjelmaan. Transsendentaalinen kielitiede on representaatiojärjestelmien tutkimusta, jossa pyritään esittämään yleisiä ominaisuuksia erilaisista käsitteellisistä rakenteista (Seiberth 2022, s. 23). Transsendentaalinen kielitiede on sellarsilaiseen filosofiaan sovitettu versio klassisesta epistemologiasta. Siinä pyritään määrittelemään funktionaalisia rakenteita, joita representaatiojärjestelmän on toteutettava, jotta tiedon muodostaminen on mahdollista. (em., s. 18) Transsendentaalisessa kielitieteessä representaatiojärjestelmien ominaisuuksia tarkastellaan mahdollisten kielten teoriana. Esitän, että transsendentaalisen fenomenologian metodologia on mahdollista tulkita laajennettuna versiona tästä ohjelmasta. Fenomenologinen tarkastelu perustuu representaatiojärjestelmän sisäiseen ehtojen systemaattiseen koetteluun. Funktionalistinen tulkinta mahdollistaa annettuuden välttämisen myös tässä mielessä: kyse on siitä, millaisia subjektiviteetin rakenteita on mahdollista toteuttaa, ja mitkä näistä ovat välttämättömiä. Kyse ei siis ole siitä, miten nämä tosiasiallisesti toteutetaan. Abstraktiossa voidaan tarkastella erilaisten kokemuksellisten rakenteiden suhteita toisiinsa ilman, että niiden perustavaa kategoriaalista jäsenystä esitetään. Fenomenologisen reduktion voi siis tässä mielessä tulkita pidättäytymiseksi luonnollisen asenteen yleisteesistä siinä mielessä, että fenomenologisia kuvauksia tehdessä tarkoitus ei ole kuvata transsendenteja olevan rakenteita, jotka mahdollistavat representaatiojärjestelmän toimimisen, vaan näiden rakenteiden toteuttamia toimintaperiaatteita. Transsendentaalifenomenologinen menetelmä on siis tässä mielessä käsitejärjestelmän sisäistä tarkastelua.

Fenomenologisen Sellars-kritiikin keskeiset huomiot kohdistuvat kielellisen kognition liialliseen korostamiseen kokemuksen jäsentämisessä. (Soffer 2003; Zahavi 2003) Psykologinen nominalismi ja kuvaaminen kuitenkin ovat inhimillisiä kielellisiä käytäntöjä laajemmin soveltuvia teorioita. Kielellinen representaatio mahdollistaa aiempaa ilmaisuvoimaisempia representaatioita ja käsitteellisen kehityksen radikaalia kehittämistä konventionaalisen luonteensa vuoksi. Kielen ilmaisuvoimaisuus intersubjektiiivisen ja empiirisesti kehitettävän representaatiojärjestelmän muotona oli keskeinen syy 1900-luvun puolivälissä yhä vallinneelle kielikeskeiselle filosofiselle paradigmalle. Systemaattisesti tarkasteltuna sellarsilaisessa filosofiassa on kuitenkin keskeistä juuri erilaisten representaation muotojen yhteistoiminta. Kielellinen kuvaaminen on vain osa intersubjektiiivisen yhteisön representaatiojärjestelmää, johon sisältyy myös subjektien kokemukselliset tilat ja muut ei-kielelliset kognitiiviset toiminnot. Kielelliset käytännöt vain sallivat tämän koordinoinnin poikkeuksellisen tehokkaasti. Fenomenologisessa menetelmässä toimitaan representaatiojärjestelmän sisäpuolella, jota koetellaan eideettisin menetelmin. Fenomenologisella metodilla voidaan tarkastella siis myös kielellisistä konventioista riippumattomien käsitteellisten järjestelmien ominaisuuksia. Tämä avaa mahdollisuuden jatkotutkimukselle siitä, millä tapaa fenomenologinen menetelmä soveltuu sellarsilaiseen tieteellisen kuvan ja ilmikuvan yhdistämiseen. Transsendentaalisen fenomenologian ohjelma tieteen pätevyuden osoittamisesta subjektiivisista lähtökohdista vaikuttaa hengeltään sellarsilaisen ilmikuvan ja tieteellisen kuvan yhdistämisen mukaiselta. Tutkielmani viimeisessä alaluvussa tarkastelen lyhyesti tätä mahdollisuutta.

4.3 Synoptinen kuva ja transsendentaalinen subjektiviteetti

Kuten episteemisen myytin käsittelyn yhteydessä todettiin, tiukka rajanveto tieteellisen käsitteellistykseen ja arkijärkisen maailmankuvan välille perustuu myyttisen annetun olettamiseen. Radikaali fallibilismi kategorioiden suhteen tarjoaa mahdollisuuden muotoilla selitysvoimainen teoria käsitteellisten kehysten toiminnasta ja niiden suhteista toisiinsa. Maailman selittämisessä ja kuvaamisessa käsitteelliset järjestelmät voidaan hahmottaa asteittain kehittyvinä maailman malleina, ja jolloin filosofian roolina on näiden alueellisesti kehittyvien representaatiojärjestelmien keskinäinen koordinoiminen ja yhdistäminen ymmärrettäväksi kokonaiskuvaksi. Keskeisin filosofinen haaste tässä on tieteellisen maailmankuvan ja inhimillisen itseymmärryksen yhdistäminen saumattomaksi kokonaisuudeksi. Sellars nimittää arkijärkistä inhimillistä käsitteellistystä maailmasta ”ilmikuvaksi”, tieteellisten teorioiden kuvaamaa maailmaa ”tieteelliseksi kuvaksi”, ja näiden yhdistämistä ”synoptisen kuvan muodostamiseksi”. (Sellars 1991/1962; O’Shea 2007, s. 10–14.) Sellarsilaisen filosofian piirissä on tavattu tehdä jako oikeisto- ja vasemmistosellarsilaisuuteen. Jako

perustuu käsitykseen, että ilmikuvan ja tieteellisen kuvan välillä on pohjimmiltaan ratkeamaton jännite. Oikeistosellarsilaiset (esim. Paul Churchland, Ruth Millikan) korostavat tieteellisen kuvan ensisijaisuutta, kun taas vasemmistosellarsilaiset (esim. Robert Brandom, John McDowell, Richard Rorty) katsovat persoonia ja normatiivisuutta koskevan käsitteistön redusoitumattomuuden olevan sellarsilaisen filosofian tärkein anti. (O’Shea 2011, s. 329–330.) Persoonien, normatiivisuuden ja tieteellisen maailmankuvan välinen jännite liittyy inhimillisen itseymmärryksen asemaan tieteellisessä maailmankuvassa. Ilmikuva on kehys, jonka puitteissa subjektit eli persoonat toimivat erilaisten intersubjektiiivisten käytäntöjen mukaisesti. Episteemiset käytännöt ja käsitteellisten kehysten muu ylläpito perustuu siis intersubjektiiiviseen toimintaan ilmikuvan puitteissa. Episteemisten järjestelmien kehittyminen johtaa kuitenkin tieteellisen kuvan syntyyn. Tieteellinen kuva kasvattaa selitysvoimaansa erityisesti uusien peruskäsitteiden postuloimisella. Näin muodostettujen uusien mallien avulla voidaan jo ilmikuvan puitteissa jäsenneetyt ilmiöt selittää aiempaa tarkemmin. Kun tieteellinen kuva asteittain korvaa ilmikuvan maailman kuvaamisessa ja selittämisessä, jää ilmikuva tarpeettomaksi. Tieteellinen kuva vaikuttaakin asteittain korvaavan ilmikuvan, kun intersubjektiiivisen yhteisön ymmärrys maailmasta syvenee ja käsitteelliset käytännöt kehittyvät sen mukaisesti. Intersubjektiiivisen yhteistoiminnan mahdollistavan käsitteellisen kehyksen tapauksessa syntyy kuitenkin ongelma. Kehystä ei vaikuta olevan mahdollista korvata, sillä itseymmärryksemme episteemisinä toimijoina ja koko käsitteellisen kehyksen merkitys perustuu siihen. Ongelma siis on, että kuvaamisen ja selittämisen lisäksi tarvitaan käsitteellisiä rakenteita, joiden funktio on mahdollistaa subjektien yhteistoiminta. Episteemiset käytännöt, eli maailman selittämisen ja kuvaamisen mahdollistavat käsitteelliset kehykset, ovat näiden yleisempien käsitteellisten rakenteiden alalaji. Maailman ideaalissa tieteellisessä jäsennyksessä näiden funktioiden täytyy säilyä riippumatta siitä, minkälainen lopullinen käsitys meistä itsestämme subjekteina maailmassa on.

Käsitteellinen rakenne, jossa esitetään subjektien yhteisö, joilla on normatiivisia velvollisuuksia ja muita käsitteellisen kehyksen ylläpitämisen kannalta välttämättömiä ominaisuuksia, ei ole kuvaus maailmasta. Kyseisen käsitteellisen rakenteen tarkoitus on sen sijaan käytäntöjen sääntely. Kielellinen kuvaaminen perustuu sääntöihin, joiden avulla kieli luonnollisena objektina (eli kielen esiintymät maailmassa: puhe, kirjoitus, ajattelu) muodostaa rakenteellisen analogian kuvaamansa objektin, eli maailman rakenteen kanssa. Tieteellisen kuvan näkökulmasta tämä mekanismi luultavasti voidaan selittää tavalla, jossa ei tarvita esimerkiksi normatiivisia faktoja. Kuvaamiseen ja selittämiseen tarkoitettu sanasto ei kuitenkaan voi korvata sääntöjen muodostamisen edellyttämiä käsitteitä, koska niitä ei yksinkertaisesti käytetä sillä tavoin. Kiistassa oikeisto- ja vasemmisto-

sellarsilaisuudesta on siis pohjimmiltaan kyse normatiivis-subjektiivisen sanaston roolia koskevasta sekaannuksesta. Persoonia koskeva käsitteistö on selityksellisesti redusoitavissa, mutta käsitteellisesti redusoitumaton. (ks. O’Shea 2007, s. 21; s. 187–190.)¹³

Sellarsilaisessa synoptisen kuvan muodostamisessa täytyy siis maailman ontologisen kuvaamisen ja selittämisen lisäksi muodostaa täsmällinen käsitys siitä, millaisia käsitteellisiä resursseja todella tarvitaan intersubjektiivisen toiminnan ylläpitämiseksi. Tarkempi ymmärrys erilaisten käsitejärjestelmien funktionaalisista rooleista myös sallii niiden kuvaamisen ja selittämisen aiempaa tarkemmilla tieteellisillä teorioilla. Näiden käsitteiden tapauksessa reflektiivinen ymmärrys käsitteellisen kehyksen ominaisuuksista voi tapahtua tieteellisen edistyksen siinä missä filosofisen reflektionkin avulla. Tieteellä ja filosofialla on siis hyvin vastaavalla tavalla dialektinen suhde kuin edellä fenomenologian ja tieteen suhteen käsittelyn yhteydessä esitettiin. Transsendentaalisen subjektiviteetin tarkastelu fenomenologisessa reflektiossa asettuu näin sopusointuun sellarsilaisen naturalismin kanssa. Transsendentaalisen subjektiviteetin ominaisuuksien tarkastelun ensisijainen tavoite on oikeuttaa immanenssin piiristä transsendenttia koskeva tietomme. Tätä varten maailma tematisoidaan transsendentaalisen subjektiviteetin konstitutiivisten aktiviteettien muodosteeksi, jonka staattisia, geneettisiä ja generatiivisia rakenteita pyritään kuvaamaan fenomenologisen reflektion avulla. Transsendentaalisten rakenteiden koettelu voidaan tulkita representaatiojärjestelmien toiminnan kartoittamiseksi: millaisia eideettisiä mahdollisuuksia subjektiviteetin konstitutiivisilla akteilla on. Kuten epokhen tulkinnan yhteydessä todettiin, transsendentaalisten rakenteiden kuvaaminen on vain rajatussa mielessä riippumatonta sisällöllisistä tekijöistä. Annetun myytin käsittäminen käsitteelliseksi kehykseksi, jota voi pelata muista riippumatta, ja transsendentaalifilosofian hylkääminen tältä perustalta kääntää asetelman väärin päin: transsendentaalinen rakenne ei ole itsenäinen kehys, vaan missä tahansa kehyksessä välttämättä toteutuva rakenne.

¹³ Käsitteellisen ja (kausaali-) selityksellisen redusoitavuuden erottamalla jännitteen ratkaisemista nimitetään joskus keskustasellarsilaisuudeksi. Myös tätä kantaa on kritisoitu oikeistosellarsilaisten toimesta. Keskustasellarsilaisuus on kuitenkin hengessä lähempänä oikeisto- kuin vasemmistosellarsilaisuutta.

5. Yhteenveto

Syytös transsendentaalifenomenologisesta annetun myytistä perustuu ennen kaikkea käsitykseen fenomenologiasta vahvana subjektivistisena foundationalismina. Myytissä keskeistä on epäilyksetön suoraan ilmenevä evidenssi, koski tämä sitten episteemisiä ja semanttisia sisältöjä tai yleisempiä kategorisia rakenteita. Annetun myytin haasteeseen vastaamisessa keskeisintä on siis arvioida fenomenologisen evidenssin teoriaa ja sen roolia tulosten oikeuttamisessa. Fenomenologinen evidenssi on teorian kaikilla tasoilla fallibilistista. Originaarinen annettu havainnon tietoteoreettisena ideaalina ei esitä vaatimusta tiedon perustaksi, vaan kuvaa ideaalisen muodon havainnon tarjoamasta evidenssistä. Husserlilaisen foundationalismin käsittelyn yhteydessä todettiin, ettei perususkomuksilla ole fenomenologisessa tietoteoriassa ylipäänsä episteemisen annetun kaltainen rooli. Koska perususkomukset ovat kumoutuvia ja niiden tulkintaan voivat vaikuttaa myös muut uskomukset, ei annettuuta vaikuta löytyvän tietoteoriasta lainkaan.

Transsendentaalifenomenologisessa tarkastelussa evidenssin muodot ovat vahvemmat kuin kokemuksen ja tiedon oikeutuksen suhteessa. Fenomenologia eideettisenä tieteenä ei perustu kokemuksellisiin vaan ideaalisiin rakenteisiin, ja tämän vuoksi sen tulokset myös voivat olla rajallista empiiristä evidenssiä vahvemmin oikeutettuja. Kuitenkin myös adekvaatti annettuus ja apodiktinen evidenssi ovat fallibilistisia evidenssin standardeja. Lisäksi fenomenologisessa menetelmässä pyritään lähtökohtaisesti muodostamaan tuloksia siten, että suoraan annettuus ei vielä riitä. Fenomenologisen reduktion avulla pyritään rajaamaan arvostelmien ala siten, että annettuuksia ei tarvitse välittömästi ilmenevän ulkopuolella olettaa. Apodiktisten arvostelmien tarkoituksena taas on nimenomaisesti sulkea määritelmällisesti pois silkan annettuuden perustalta muodostetut tulokset. Fenomenologisen reduktion on tarkoitus vahvistaa eideettisten väitteiden evidenssiä, mutta erehtymättömyyttä ne eivät takaa. Fenomenologisen menetelmän avulla esitetyt transsendentaaliset tulokset eivät siis perustu annettuuteen. Sachsin ja Chrtistiaksen noesis-noema-korrelaatiota kohtaan esittämän kritiikin voi suopeasti tulkita pyrkimyksenä esittää rajattu kritiikki historiallisen Husserlin tietyn kauden ajattelua kohtaan. On kuitenkin epäselvää, onko tällaisellekaan tulkinnalle tekstuaalisia perusteita. Kritiikin yhteydessä tätä käsitellä riittävän syvällisesti asian osoittamiseksi. Lisäksi heidän määrittelemässään rajauksessa aineistosta löytyy aineksia tällaisen kritiikin kiistämislle. Transsendentaalisen fenomenologian kritiikkinä annetun myytti ei tältä osin vaikuta siis olevan osuva. Toisaalta kritiikki avaa kysymyksiä annetun myytin ja erilaisten fenomenologisten koulukuntien suhteesta. Esimerkiksi realistisen fenomenologian koulukunnan sitoumukset voivat

hyvin olla ongelmalliseen annettuuteen perustuvia. Avoin kysymys onkin, voisiko annetun myytin avulla muodostaa argumentteja fenomenologisen tradition sisäiseen keskusteluun. Vaikka tässä tutkielmassa esitetyt argumentit puoltavatkin käsitystä, että transsendentaalinen fenomenologia välttää annetun myytin, on myytin täysimittainen haaste otettava vakavasti erityisesti fenomenologisessa tutkimuksessa, jossa pyrkimyksenä on kuvata maailman ilmenemistä tietoisuudelle suoraan.

Tutkimuskysymyksen yleinen motivaatio liittyi transsendentaalisen fenomenologian filosofisen kestävyuden arvioimiseen. Husserlilaisen fenomenologian suosio on viime aikoina kasvanut, ja sen sovelluksia tehdään paljon mm. tieteen- ja mielenfilosofian aloilla. Myös Sellarsin ajattelu on 2000-luvulla noussut uudestaan kiinnostuksen kohteeksi. Viimeisessä käsittelyluvussa esittämäni tulkinta transsendentaalifenomenologiasta oli tarkoitus kartoittaa mahdollisuutta rikastaa sellarsilaista filosofiaa fenomenologisilla menetelmillä. Myös Sachs on pyrkinyt yhdistämään fenomenologiaa ja sellarsilaista naturalismia hyödyntäen Merleau-Pontyn fenomenologiaa naturalistisessa viitekehyksessä. Oma kontribuutioni tässä tutkielmassa puolestaan oli argumentoida, että myös varsinainen husserlilainen fenomenologia on mahdollista yhdistää sellarsilaiseen naturalismiin jopa sen transsendentaalisessa rekisterissä. Tällaisen väitteen asianmukainen perustelu vaatisi kuitenkin huomattavasti laajempaa tutkimusta kuin mitä tämän pro gradu -tutkielman puitteissa on mielekäästä tehdä.

Tieteellisen maailmankuvan ja inhimillisen kokemusmaailman suhde on eräs filosofian perustavimmista ongelmista. Husserl pyrki selittämään tieteen tulosten oikeutuksen palauttamalla sen transsendentaalisen subjektiviteetin rakenteisiin. Sellars taas pyrki yhdistämään ilmikuvan käsitteellisesti välttämättömät piirteet tieteelliseen kuvaan synoptisen maailmankuvan muodostamiseksi. Molemmat filosofit hakevat ratkaisua tarkastelemalla intentionaalisen tietoisuuden luonnetta ja ennakkoehtoja. Husserlin ja Sellarsin filosofiakäsitykset ja aatehistoriallinen konteksti risteävät siinä määrin, että transsendentaalisen fenomenologian ja sellarsilaisen naturalismin produktiivinen yhdistäminen olisi kiinnostava tulos molempien suuntauksien kannalta.

Lähdeluettelo

- Berghofer, P. (2018). “Husserl’s Conception of Experiential Justification: What It Is and Why It Matters”. *Husserl Studies*, 34(2), 145–170.
- Berghofer, P. (2018). “Why Husserl is a Moderate Foundationalist”. *Husserl Studies*, 34(1), 1–23.
- Berghofer, P. (2023). “Demystifying Originary Givenness”. *Bulletin d’analyse phénoménologique*, XIX 3, 2023 (13), 205-219.
- Brassier, R. (2014) “Nominalism, Naturalism and Materialism: Sellars’ Critical Ontology”. teoksessa *Contemporary Philosophical Naturalism and its Implications*, toim. Bashour, B., & Muller, H. D. New York: Routledge.
- Cai, W. (2013). “From Adequacy to Apodicticity. Development of the Notion of Reflection in Husserl’s Phenomenology”. *Husserl Studies*, 29(1), 13–27.
- Christias, D. (2018). “Sellars’ Naturalism, the Myth of the Given and Husserl’s Transcendental Phenomenology”. *The Philosophical Forum*, 49(4), 511–539.
- Christias, D. (2020). “Lifeworld Phenomenology and Science”. *Discipline filosofiche*. 30(1), 261-286.
- Christias, D. (2023). *Normativity, Lifeworld, and Science in Sellars’ Synoptic Vision*. Springer International Publishing AG.
- De Santis, D. (2019). “Méditations Hégéliennes vs. Méditations Cartésiennes. Edmund Husserl and Wilfrid Sellars on the Given”, teoksessa *Hegel and Phenomenology* (toim. anilo Manca, Elisa Magri, Dermot Moran & Alfredo Ferrarin). Cham: Springer, 177-190.
- DeVries, W. A., Triplett, T., & Sellars, W. (2000). *Knowledge, mind, and the given: reading Wilfrid Sellars’s “Empiricism and the philosophy of mind,” including the complete text of Sellars’s essay*. Indianapolis: Hackett Pub.
- DeVries, W. (2005), *Wilfrid Sellars*. Chesham: Acumen Publishing.

- Douven, I., "Abduction", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), toim. Zalta, E. N., URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/abduction/>>.
- Drummond, J. (1991) "Phenomenology and the foundationalism debate". *Reason papers* 16 (Fall 1991), 45-71.
- Grenom, P., Smith, B. (2004) "SNAP and SPAN: Towards Dynamic Spatial Ontology", *Spatial Cognition and Computation*, 4(1), 69-104.
- Hardy, Lee. (2013). *Nature's Suit: Husserl's Phenomenological Philosophy of the Physical Sciences*. Ohio University Press.
- Hatfield, G., "Sense Data", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), toim. Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/sense-data/>>.
- Hopp, W. (2008). "Husserl, Phenomenology, and Foundationalism". *Inquiry*, 51(2), 194–216.
- Hopp, W. (2009). "Phenomenology and Fallibility". *Husserl Studies*, 25(1), 1–14.
- Husserl, E. (2021). *Kartesiolaisia mietiskelyjä*. Tallinna: Gaudeamus. (Alkuteos *Cartesianische Meditationen und Paris Vorträge* 1931).
- Husserl, E. (2017). *Ideoita fenomenologiasta ja fenomenologisesta filosofiasta. Ensimmäinen osa*. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuteos *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie I: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie* 1913).
- Husserl, E. (1995). *Fenomenologian idea*, toim. Himanka, J., Hämäläinen, J. ja Sivenius, H. Helsinki: Loki-kirjat. (Alkuteos *Idee der Phänomenologie* 1950).
- Keinänen, M. (2005). *Trope Theories and the Problem of Universals*. Helsingin yliopisto.
- Lammenranta, M. (2022) *Johdatus tieto-oppiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lowe, E. J. (2005). *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*. Oxford: Oxford University Press.
- Meillassoux, Q. (2017) *Äärellisyyden jälkeen*. Tallinna: Gaudeamus. (Alkup. *Après la finitude: essai sur la nécessité de la contingence*, 2006).

- Mohanty, J. N. (2003). "The unity of Husserl's philosophy". *Revue internationale de philosophie* 2003, 2 (224), 115-132.
- Moran, D. (2008) "Husserl's transcendental philosophy and the critique of naturalism". *Continental Philosophy Review*, 41(4), 401-425.
- Mulligan, K. (1998) "Perception". teoksessa *Cambridge Companion to Husserl*, toim. Smith, B & Smith, D. Cambridge: Cambridge University Press, 168-238.
- Nelson, E. (2024). "A Sellarsian Argument for Nonlinguistic Conceptual Capabilities". *Synthese* 204 (5), 1-24.
- O'Shea, J. R. (2007). *Wilfrid Sellars: naturalism with a normative turn*. Cambridge: Polity Press.
- O'Shea, J. R. (2011). "How to be a Kantian and a Naturalist about Human Knowledge: Sellars's Middle Way". *Journal of Philosophical Research*. 36, 327-359.
- O'Shea, J. R. (2021). "What is the myth of the given?". *Synthese*, 199 (3–4), 10543–10567.
- Palette, V. (2021). "The Resistance of the Given and its Demythologization in Husserl's Phenomenology". *Phänomenologische Forschungen* 2021 (2), 58-72.
- Phillipse, H. (1998) "Transcendental Idealism", teoksessa *Cambridge Companion to Husserl* (toim. Smith, B., Smith, D.). Cambridge: Cambridge University Press. 239–322.
- Rosenberg, J. F. (2007). *Wilfrid Sellars: Fusing the Images*. Oxford University Press.
- Ryle, G. (1986) *The Concept of Mind*. Harmondsworth: Penguin, (alkuteos 1949).
- Sachs, C. B. (2017). *Intentionality and the myths of the given: between pragmatism and phenomenology*. New York: Routledge.
- Sachs, C. B. (2019). "In defense of picturing: Sellars's philosophy of mind and cognitive neuroscience". *Phenomenology and the Cognitive Sciences* (18), 669–689.
- Sachs, C. B. (2020). "Phenomenology vs the Myth of the Given: A Sellarsian Perspective on Husserl and Merleau-Ponty", teoksessa *Realismo, pragmatismo, naturalismo. Le trasformazioni della fenomenologia in Nord America*, toim. Danilo Manca & Antonio Nunziante. Quodlibet, 287-301.

- Seiberth, L. C. (2021). *Intentionality in Sellars: A Transcendental Account of Finite Knowledge*. New York: Routledge.
- Seibt, J. (2000) The myth of substance and the fallacy of misplaced concreteness. *Acta Analytica* 15, 61-76.
- Sellars, W. (1991). "Some Reflections on Language Games", teoksessa *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing. (Alkuteos 1952).
- Sellars, W. (1997). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge: Harvard University Press. (Alkuteos 1956).
- Sellars, W. (1991). "Being and Being Known". *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association*: 28-49. teoksessa *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing. (Alkuteos 1960).
- Sellars, W. (1991). "Philosophy and the Scientific Image of Man", teoksessa *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing. (Alkuteos 1962).
- Sellars, W. (1992) *Science and Metaphysics: Variations on Kantian Themes*. Ridgeview Publishing Company, Atascadero, California. (Alkuteos 1968).
- Sellars, W. (1969). "Language as Thought and as Communication". *Philosophy and Phenomenological Research*, 29(4), 506-527.
- Sellars, W. (1980). *Naturalism and Ontology*. Reseda, California: Ridgeview Publishing.
- Sellars, W. (1981a) "Foundations for a Metaphysics of Pure Process", *The Monist* 64, 3-90.
- Sellars, W. (1981b) "Mental Events", *Philosophical Studies* 39, 325-45.
- Shim, M., K. (2011). Representationalism and Husserlian Phenomenology. *Husserl Studies* 27 (3), 197-215.
- Smith, B., Smith, D. (1998) "Introduction", teoksessa *Cambridge Companion to Husserl*, toim. Smith, B & Smith. D. Cambridge: Cambridge University Press, 1-44.
- Smith, David Woodruff & McIntyre, Ronald (1982). *Husserl and Intentionality: A Study of Mind, Meaning, and Language*. Springer.

Soffer, G. (2003) “Revisiting the Myth: Husserl and Sellars on the Given” *The Review of Metaphysics*; Dec 2003, 57, 2.

Sutton, R. & Barto, A. (2018) *Reinforcement Learning: An Introduction*. MIT Press, Cambridge, MA,

Sparrow, T. (2014) *The End of Phenomenology: Metaphysics and the New Realism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Thompson, E. (2007). *Mind in Life: Biology, Phenomenology, and the Sciences of Mind*. Cambridge: Harvard University Press.

Welton, D. (2003) “The Systematicity of Husserl’s Transcendental Philosophy. From Static to Genetic Method” teoksessa *New Husserl: A Critical Reader* (toim. Welton, D.). Bloomington: Indiana University Press.

Williams, H. (2021). “Is Husserl guilty of Sellars’ myth of the sensory given?”. *Synthese*, 199(3–4), 6371–6389.

Williams, M. (2009). “The Tortoise and the Serpent: Sellars on the Structure of Empirical Knowledge”, teoksessa *Empiricism, Perceptual Knowledge, Normativity, and Realism: Essays on Wilfrid Sellars*. Oxford: Oxford University Press, 147-186.

Wiltsche, H., A. (2012). “What is wrong with Husserl’s scientific anti-realism?”. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 55 (2), 105-130.

Zahavi, D. (2003). *Husserl’s Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press.

Zahavi, D. (2017) *Husserl’s Legacy: Phenomenology, Metaphysics and Transcendental Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.